

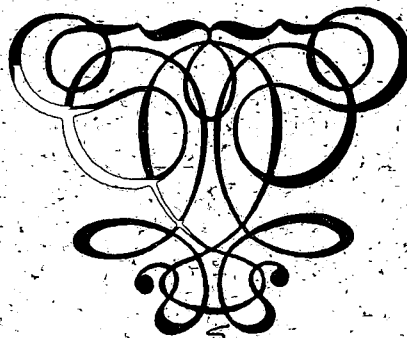
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

B. G. Cederström, Författningsutvecklingen i Österrike 1920—1934. —
K. Böök, Kapitalbildning och industriell produktion 1924—1934. — A.
Ernberg, Rättsliga synpunkter beträffande gemensam brandmur. —
Översikter och meddelanden: Stockholmsvalet 1935. Av J. Öman.
— Den tyska skattepolitiken. Av E. Arrhen. — American Statistical
Association. Av S. D. Wicksell. — Antalet personer med student-
examen i Sverige 1910—1935. Av C. E. Quensel. — Tidskriftsöversikt.
Av B. G. Cederström. — Litteraturgranskningar: Sveriges Riksdag,
Senare avd., band XIII. Anm. av Eli F. Heckscher. — B. Beckman,
Det nya Italien. Anm. av G. Hesslén. — H. Bjarne, Om Finansför-
valtningen i Staten. Anm. av E. E. Forssell. — Genmåle till doc. E.
Thermænius. Av Sigfrid Andgren. Svar. Av E. Thermænius.

ÅRG. 38

1935

HÄFT. 2

LUND · · · STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION · · · LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr: 3:50.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT kommer att under nästkommande år liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren à jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LAGERROTH, R. MALMGREN, S. WICKSELL, E. SOMMARIN, L. WEIBULL, G. CARLSSON och M. P. NILSSON), närmast av professor MALMGREN som redaktionsskreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor SOMMARIN (nationalökonomi), professor WICKSELL (statistik), professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar: politik) och docent EDV. THERMÆNIUS (översikter och meddelanden: politik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund» (ej hos redaktionen).

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1934.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN.

Av Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen har utkommit:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4:—.
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånearnaden. Studier i Lübecks pundtullsböcker och pundtullskvitton 1368—1369 och 1398—1400. 1922. Pris kr. 3:50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—.
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. 1925. Pris kr. 5:—.
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1:—.
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4:50.
- VII. CURT ROHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1:50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nådefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2:75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8:—.
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början och deras förberedelse i 1800-talets tidigare politiska tänkande. 1928. Pris kr. 12:—.
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—.
- XII. GUNNAR BÖMGREN: Sekretä utskottet 1723—1756. 1928. Pris kr. 4:50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—.
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:—. Slutsåld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7:—.
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:—.
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—.
- XVIII. F. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen och vissa därmed sammanhängande ekonomiska och demografiska förhållanden i Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6:—.
- XIX. JOHAN ÅKERMAN: Konjunkturteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4:—.
- XX. S. D. WICKSELL: Befolkningsrörelsen i Sveriges härader, tingslag och städer 1911—1925 samt i Sveriges bygder 1901—1925. 1934. Pris kr. 5:—.
- XXI. KARL ARVID EDÉN: Undersökning av abortförekomsten i Sverige under senare år. Verkställd på uppdrag av medicinalstyrelsen. 1934. Pris kr. 2:25.

FÖRFATTNINGSUTVECKLINGEN I ÖSTERRIKE 1920—1934 EN ÖVERSIKT

AV FIL. LIC. BROR GÖSTA CEDERSTRÖM, STOCKHOLM

Den österrikiska förbundsorfattningen 1920¹ skilde sig till sitt allmänna skaplynne icke från flertalet av de s. k. efterkrigsorfattningarna. Den var en utpräglad demokratisk parlamentarisk orfattning, i vissa avseenden kanske i högre grad parlamentarisk än

¹ Av den rikhaltiga litteraturen rörande orfattningens tillkomst och om densamma skall här endast anföras vad som kommit till direkt användning för framställningen: Braunias, K., Die parlamentarische Verfassung Österreichs. Ur: Verwaltungsarchiv (Berl.) Bd 38 (1933), s. 162—83; Frisch, H., Lehrbuch des österreich. Verfassungsrechtes. Wien 1932; Herrnritt, R., Republiken Österrike och dess orfattning. Ur: Statsvetenskaplig Tidskrift (Lund) årg. 24 (1921), s. 393—420; Kelsen, H., Die Verfassung Deutsch-Österreichs. Ur: Jahrbuch des öffentl. Rechts der Gegenwart (Tüb.) Bd 9 (1920), s. 245—90, med forts. Die Verfassung Österreichs, sammastädes Bd 11 (1922), s. 232—75, och Bd 12 (1923—24), s. 124—37; Trazit, R., La constitution d'Autriche du 1:er octobre 1920. Diss. Toulouse 1925; Verdier, A., La constitution fédérale de la république d'Autriche. Diss. Paris 1924. Allmänna översikter över orfattningsutvecklingen finnas hos: Brockhausen, K., Die politische Struktur des heutigen Oesterreichs. Ur: Zeitschrift f. die gesamte Staatswissenschaft (Tüb.) Bd 80 (1925—26), s. 197—221; Cazelles, H., L'Autriche et son fédéralisme. Ur: Revue des sciences polit. (Paris) 1933, s. 111—26; Eisenmann, Ch., Dix ans d'histoire constitutionnelle autrichienne (1918—1928). (Extrait de la Revue du droit public 1928.) Paris 1928; Kunschak, L., Österreich 1918—1934. Wien 1934; Seipel, I., Der Kampf um die österr. Verfassung. Wien, Lpz. 1930. Wittmayer, L., Oesterreichs Verfassungsentwicklung, Ein Beitrag zur Anschlussfrage. Ur: Zeitschrift f. die gesamte Staatswissenschaft (Tüb.) Bd 83 (1927), s. 449—73. Lagtexterna återfinnas i Bundesgesetzblatt, orfattn. 1920 i no 1 för 1920, revisionen 1925 i no 268 för samma år med fullständig text av hela orfattningen i sin nya form i Anlage till no 367, revisionen 1929 i no 392 samma år, nationalrådets arbetsordning i no 10 för 1920, orfattningen 1934 i no 239 samma år samt i no 1 av den nya orfattningssamlingen, Bundesgesetzblatt für den Bundesstaat Österreich, 1934.

de flesta av denna tids författningsskapelser. I författningsdokumentet fastslogs, att Österrike skulle vara en republik, att det skulle vara en förbundsstat, och att suveräniteten tillhörde folket. Statsmaktens utövning tillkom i första rummet representationen, delad på två kamrar: nationalrådet och förbundsrådet. Av dessa var emellertid nationalrådet den utan gensägelse betydelsefullaste faktorn. Det valdes på fyra år genom direkt folkval med lika rösträtt och proportionell valmetod, och innehade gemensamt med förbundsrådet lagstiftningsmakten i den mån denna tillkom förbundet, samt utsåg på förslag av ett av sina egna organ, huvudutskottet, genom val förbundsregeringen. Förbundsrådet bestod av representanter valda av delstaternas lantdagar efter en viss proportion i förhållande till ländernas innevånareantal. Det ägde suspensivt veto gentemot medkammaren i lagfrågor, ett veto, som emellertid kunde brytas av ett upprepat beslut från denna, deltog ej i val av regering men däremot i val av förbundsresident. Förbundsresidenten valdes nämligen av nationalrådet och förbundsrådet gemensamt, sammanträdande till förbunds församling. Hans funktioner voro uteslutande formella och representativa. Verkställande makten tillkom förbundsregeringen, bestående av förbundskansler och förbundsministrar. De voro parlamentariskt ansvariga inför nationalrådet. Ett inslag av direkt demokrati, ehuru i mycket begränsad omfattning, ingick även i författningen. Vid totalrevision av författningen stadgades obligatorisk folkomröstning efter föregånget beslut i revisionsfrågan, fattat av nationalrådet med 2/3 majoritet. Vid mindre omfattande författningsändringar, varvid samma kvalificerade majoritet krävdes i nationalrådet, kunde frågan härom hänskjutas till folkomröstning på begäran av en tredjedel av nationalrådets medlemmar eller motsvarande antal medlemmar i förbundsrådet. Lagfrågor kunde även hänskjutas till folkomröstning på begäran av en majoritet av nationalrådets medlemmar eller genom beslut av detta.

Härmed har i största korthet lämnats en redogörelse för de allmänna dragen av författningen. För den efterföljande framställningen är det emellertid nödvändigt att även ingå i några enskildheter.

Författningen inrymde åt nationalrådet en utomordentligt stark ställning. Det gjordes till en permanent församling, dess session

sammanföll med legislaturperioden. Det kunde endast ajourneras genom eget beslut och sammankallades åter av sin egen president (art. 28). Det kunde likaledes upplösas endast genom sitt eget beslut fattat i lagform (art. 29). Den enda befattning utomstående myndighet hade med dess sammanträdande var förbundspresidentens skyldighet att senast 30 dagar efter nyval sammankalla det nyvalda nationalrådet; valen skulle utsättas så, att detta skulle kunna sammanträda sist dagen efter sedan det föregående nationalrådets legislaturperiod utlupit (art. 27). Rådet valde själv president och två ersättare, andra och tredje presidenten. Det bestämde själv över sin arbetsordning och sitt reglemente, över den förra genom beslut i lagform fattat med $\frac{2}{3}$ majoritet, varvid fordrades kворum av hälften av antalet medlemmar, över det senare inom lagens ram genom enkelt majoritetsbeslut (art. 30).

Utom de befogenheter, som gemenligen tillkomma representationens folkvalda kammare i en demokrati: exklusiv rätt i budgetfrågor, företrädesrätt vid behandling av lagfrågor, utövningen av den parlamentariska kontrollen, (dithörande bestämmelser i den österrikiska författningen givna i en mycket vittgående formulering (art. 52)), ägde nationalrådet flera mera säregna. Rätten att godkänna rent politiska traktater tillkom detta ensamt. Revisionsdomstolen underställdes direkt nationalrådet (art. 122). Förbundshären stod under dess disposition (art. 80). Genom ett av sina organ, det nämnda huvudutskottet, förutsattes det kunna medverka vid utövningen av förordningsrätten — denna tillkom eljest regeringen. Slutligen tillsatte nationalrådet direkt eller indirekt ett flertal viktiga ämbetsposter. Om regeringen är redan talat. Genom val av nationalrådet tillsattes president, vicepresident och hälften av medlemmarna i författningsdomstolen — den andra hälften av förbundsrådet (art. 147). Presidenten i revisionsdomstolen tillsattes likaledes på förslag av huvudutskottet genom val av nationalrådet (art. 122). Högsta förvaltningsdomstolens medlemmar utnämndes av förbundspresidenten på förslag av förbundsregeringen, men denna måste beträffande presidenten och halva antalet medlemmar i domstolen inhämta huvudutskottets samtycke — beträffande den andra hälften förbundsrådets (art. 135). Av det sagda torde framgå, att författningen gjort nationalrådet till en ganska maktfullkomlig församling.

Som garantier för författningen och förvaltningen insatte författningen tvenne organ, som utgöra dess originellaste skapelse: författningsdomstolen och förvaltningsdomstolen. I detta sammanhang kan även nämnas revisionsdomstolen, Rechnungshof (art. 121—128), ehuru dess uppgift var mera speciell och begränsad. Den hade att utöva räkenskapskontroll över förbundets finansförvaltning och uppgöra statsbokslut och avlämnade detta jämte sina revisionsberättelser direkt till nationalrådet. Dess president utnämndes som angivits av nationalrådet, var i likhet med regeringens medlemmar ansvarig inför detta och kunde på dess beslut entledigas. Medlemmarna i revisionsdomstolen utnämndes av förbunds-presidenten på förslag av revisionsdomstolens president. I författningen lämnades möjlighet öppen för länderna att lägga sin finansförvaltning under revisionsdomstolens kontroll.

Förvaltningsdomstolen (art. 129—136), som hade till uppgift att utgöra en garanti för förvaltningens lagenlighet, fick övertaga de funktioner, som tillhört den forna österrikiska förvaltningsdomstolen. Varje enskild, som ansåge sin rätt kränkt genom beslut av administrativ myndighet, kunde anlägga käromål hos domstolen efter genomlupen instansordning. Men därjämte kunde förbundsregeringen genom vederbörande minister anföra käromål mot ländernas myndigheter, därest han ansåge förbundets intressen trädde för nära genom beslut av vederbörande länders myndighet, i den mån de handhade den medelbara förbundsforvaltningen. Förvaltningsdomstolens kompetens begränsades i vissa fall till förmån för författningsdomstolen och de vanliga domstolarna. Om sättet för utseende av domstolens medlemmar är ovan talat. I mål mot landsmyndighet föreskrevs, att i regel en domare, lagfaren eller förvaltningssakkunnig, från vederbörande land skulle inträda i domstolen.

Författningsdomstolen (art. 137—148) ägde en utomordentligt vidsträckt kompetens.¹ Den hade att öva kontroll över lagstiftningens författningenlighet, över förbunds-lagstiftningen på förfrågan från högsta domstolen och förvaltningsdomstolen samt på

¹ Rörande dennas organisation och kompetens, se Merkl, A., Die Verfassungsgerichtbarkeit in Österreich. Ur: Verwaltungsarchiv (Berl.) Bd 38 (1933), s. 219—31; Eisenmann, Ch., La justice constitutionnelle et la Haute cour constitutionnelle d'Autriche. Diss. Paris 1928.

käromål av ländernas regeringar, över ländernas lagstiftning på käromål av förbundsregeringen. Den prövade förordningars laglighet på förfrågan av domstol, samt därjämte av landsregeringarna utfärdade förordningar på käromål av förbundsregeringen och av förbundsregeringen utfärdade på käromål av landsregeringarna. Vidare fungerade den som statsdomstol i mål mot förbundsrepubliken på käromål av förbundsrepubliken, mot förbundsregeringen på käromål av nationalrådet, mot landsregeringarna på käromål av lantdagarna, mot landsregeringarna som utövare av den medelbara förbundsförvaltningen på käromål av förbundsregeringen. Vid tvistigheter om val fungerade den som valdomstol; som kompetensdomstol vid kompetensvister mellan domstolarna och förvaltningen eller mellan förvaltningsdomstolen och andra domstolar — även vid tvister mellan den förra och sig själv — samt mellan länderna och mellan dessa och förbundet. Slutligen dömde domstolen som kassationsdomstol, på käromål av enskilda, efter genomgången instansordning, i mål rörande kränkning av statsborgarnas genom författningen tillförsäkrade rättigheter.

Den federalism 1920 års författning organiserade företedde i flera avseenden säregna drag. Så i sammansättningen av det federativa organet, förbundsrådet (art. 34—37), där provinserna som nämnt icke representerades till lika antal. Det land, som hade det högsta innevånareantalet, ägde utse högsta antalet medlemmar, 12, och övriga länder i proportion därtill alltefter folkmängden, dock minst 3. Medlemmarna valdes efter proportionellt valsätt av lantdagarna för dessas legislaturperiod. Genom uttrycklig föreskrift bestämdes, att det näst starkaste partiet inom vederbörande lantdag alltid skulle utse minst en medlem. Om förbundsrådets andel i lagstiftningsmakten är redan talat, likaledes om dess medverkan vid tillsättning av vissa ämbeten. I förhållande till nationalrådet intog förbundsrådet som sagt en avgjort underordnad ställning.

Angående statsfunktionernas fördelning mellan förbundet och delstaterna meddelade författningen utförliga bestämmelser (art. 10—15). Vad först angår lagstiftningskompetensen, uppdelades den i fyra områden: ett, inom vilket såväl lagstiftning som verkställighet tillkom förbundet ensamt, ett, inom vilket lagstiftningen tillkom förbundet, verkställigheten länderna, ett, inom vilket lagstiftningen

rörande grundsatserna tillkom förbundet, detaljlagstiftningen och verkställigheten länderna. Inom det område, som, efter det de tre föregående blivit enumerativt angivna, lämnades övrigt, tillkom såväl lagstiftning som verkställighet länderna. Det åt förbundet med ensamrätt uppdragna området innefattade de viktigaste angelägenheterna av det politiska, ekonomiska och sociala samhällslivet: förbundets författningsfrågor, utrikes angelägenheter, förbundsfinanser, penninge-, bank-, kredit-, börs- och fondväsen, civil- och strafflagstiftning, i allmänhet lagstiftning rörande hantverk, handel och industri, kommunikationsväsen, arbetarlagstiftning med viss inskränkning, hälsovård, frågor rörande vetenskapliga och konstnärliga institutioner och intressen samt slutligen förbundspolis, gendarmeri och militära angelägenheter. Inom området för förbundets lagstiftning beträffande grundsatser hörde organisationen av ländernas förvaltning, vidare fattigvård, ungdomsvård, befolkningspolitik, frågor rörande agrarreformen, vattenlagstiftningen och byggnadsväsendet. Beträffande finans- och skattelagstiftningen förbehölls förbundet bestämmanderätten över vilka skattekällor, som skulle tillkomma detta, vilka länderna samt den närmare regleringen av förhållandet mellan nämnda skattekällor.

Vidare tillkom förbundet en viss kontroll över ländernas lagstiftning. Varje lagbeslut av lantdag skulle, innan det kungjordes, meddelas förbundsregeringen, som kunde göra motiverad insaga mot beslutet. Förnyade lantdagen sitt beslut, som då skulle fattas med enkel majoritet men med förhöjt kvorum, trädde lagen i kraft (art. 98). Landsregeringen kunde, som ovan nämnts, av förbundsregeringen dragas inför författningsdomstolen. Ländernas lantdagar kunde av förbundspresidenten, på förbundsregeringens förslag och med förbundsrådets samtycke, upplösas. För sådant samtycke erfordrades 2/3 majoritet i förbundsrådet och närvaro av minst hälften av antalet medlemmar. Medlemmarna av den lantdag, mot vilken upplösningsbeslutet riktades, hade ej rätt att delta i förbundsrådets omröstning (art. 100).

Hela domstolsväsendet och lagstiftningen därom tillhörde förbundet. Förbundets förvaltning delades i omedelbar och medelbar förvaltning. Den omedelbara ombesörjde förbundet med egna organ, och i författningen uppräknades de områden, där förbundet skulle

hava rätt att organisera sådana organ. Det förutsattes emellertid, att förbundet kunde i den utsträckning detta vore möjligt låta denna ombesörjas av delstaternas förvaltningsapparat (art. 102). Den medelbara förbundsförvaltningen ombesörjdes av ländernas förvaltningsorgan. Förbundsregeringen ägde rätt att beträffande denna meddela vederbörande landshövding anvisningar, som denne var skyldig att efterkomma, men ägde däremot ingen rätt till kontroll över ländernas förvaltning i annan mån, än att den kunde draga felande ämbetsmän inför förvaltnings- resp. författningsdomstolen.

På det hela taget fick vid utskiftningen av statsmakten mellan förbundet och delstaterna det förra lejonparten. Iögonfallande är detta med avseende på lagstiftningsmakten, som till stor del kvarblev hos förbundet. Avsikten vid författningsverkets uppgörande var, att däremot förvaltning i största möjliga utsträckning skulle överlämnas till länderna.

Med den svaga och beroende ställning, som inrymdes åt den exekutiva makten, är det icke ägnat att förvåna, att någon s. k. nödförordningsrätt icke tillades den i författningen. Det fanns emellertid en äldre fullmaktslag av 1917, som lämnat den dåvarande regeringen vittgående lagstiftningsbefogenheter för att möta den genom kriget uppståndna situationens krav. Denna lag avskaffades icke, den bekräftades tvärtom genom särskild författningsbestämelse som förbundslag, emedan det ansågs, att den under rådande ovissa förhållanden kunde behöva tagas i bruk.

En av författningens upphovsmän, professor Kelsen, har sålunda karakteriserat det statsskick, som genom författningen tillskapades: en demokratisk republik med ett utpräglat parlamentsherravälde. Genom detta förhållande och det sätt, på vilket parlamentet, d. v. s. dess folkvalda del, sammansattes och detta i sin tur utsåg sitt viktigaste organ, huvudutskottet, kommo många av författningens bestämmelser att verka minoritetsskyddande. En någorlunda betydande, väl organiserad politisk minoritet kunde alltid göra bruk av de konstitutionella kontrollmedel, som stodo till parlamentets förfogande, och på olika sätt öva inflytande på den politiska utvecklingen. I samma riktning verkade den federala organisationen — en minoritet i förbundet, som lyckades erhålla majoritet i något av länderna, kunde utöva kontroll på förbundsregeringen genom

att draga den inför författningsdomstolen — samt den omständigheten att Österrike med årens lopp fick ett relativt stort antal författningslagar, för vilkas förändrande 2/3 majoritet krävdes.

1920 års författning trädde icke omedelbart till alla delar i kraft, då den promulgerades. Bestämmelserna angående kompetensfördelningen mellan förbundet och länderna suspenderades tillsvidare¹ i avvaktan på tre särskilda författningslagar: en avseende en fullständigare reglering av de finansiella förhållandena mellan förbundet och länderna, en rörande skol-, uppfostrings- och folkbildningsväsendet och en rörande den allmänna organisationen av den statliga förvaltningen i länderna. Under tiden skulle i tillämpliga delar den kompetensuppdelning, som bestått under monarkiens tid, gälla. Provisoriet tänktes bliva av ringa varaktighet. Det visade sig emellertid svårt att få till stånd de ovannämnda lagarna. Sedermera inträffade landets ekonomiska sammanbrott, och i samband med uppgörelsen i Genève 1922 förband sig Österrike att genomföra vittgående reformer av sin förvaltning. Dessa ansågos kräva, att förbundsregeringen utrustades med en särskild fullmaktslag, vilken också kom till stånd. Härvid genombröts emellertid den i författningen uppdragna kompetensfördelningen. Hur denna i själva verket enligt gällande bestämmelser gestaltade sig, torde även för den initierade hava varit svårt att i enskildheter avgöra. Av detta och andra skäl skred man, sedan det finansiella reorganiseringsarbetet i huvudsak genomförts, 1925 till en författningsrevision.²

Denna innebar emellertid icke, att författningen i större utsträckning ändrades utan snarare att den i hittills suspenderade delar nu trädde i kraft. Beträffande kompetensfördelningen gjordes några smärre ändringar, varigenom förbundets kompetens vidgades. För att nämna några exempel flyttades lagstiftningen rörande vapen från den kategori, där förbundet endast innehade lagstiftningsmakten, medan verkställigheten ankom på länderna, till den kategori,

¹ § 42 Verfassungsgesetz, betr. den Übergang zur bundesstaatlichen Verfassung, Bundesgesetzblatt 1920, no 2.

² Rörande denna se: Adamovich, L., Reform der österr. Bundesverfassung. Ur: Zeitschrift f. öffentl. Recht (Wien, Berl.) Bd 5 (1926), s. 228—80; Kelsen, H., Die Verfassung Oesterreichs. Ur: Jahrbuch des öffentl. Rechts der Gegenwart (Tüb.) Bd 15 (1927), s. 51—73.

där förbundet innehade bådadera, och lagstiftning rörande forstväsendet och vattenrätten, där förbundet tidigare endast ägt kompetens att lagstifta om principerna, till förbundets exklusiva område.

Vidkommande förvaltningen genomfördes nu författningens intentioner att hänlägga den medelbara förbundsförvaltningen till ländernas förvaltningsorgan. Detta fick dock endast i ringa mån uttryck i ändrade författningsbestämmelser. Den ämbetsman, som utgjorde förbindelseledet mellan förbundsförvaltningen och ländernas förvaltning, var landshövdingen, Landeshauptman. Han var den enda myndighet författningen i detta sammanhang nämnde, till honom ställdes förbundsregeringens anvisningar och på honom utkrävdes ansvar inför författningsdomstolen. Vid författningsrevisionen bibehölls landshövdingen i sin egenskap av förbindelseled, men vid hans sida nämndes hans ställföreträdare, och det förut-sattes att vederbörande länders regeringar kunde antaga arbetsordningar, genom vilka enskilda ärenden eller grupper av ärenden lades under olika medlemmars av landsregeringen verksamhetsområde på grund av sin nära samhörighet med dessa, och respektive medlemmar av ländernas regeringar kunde dragas till ansvar inför författningsdomstolen. Den dubbling av ämbeten, som tidigare varit rådande genom uppdelning i politiska och autonoma myndigheter, den s. k. Doppelgeleise, skulle upphöra och den medelbara förbundsförvaltningen överföras på ländernas myndigheter.

Revisionsdomstolens myndighetsområden utsträcktes, detta på yrkande av den kontrollkommission, som tillsatts av Nationernas förbund. I författningen hade lämnats möjlighet för länderna att underställa sin finansförvaltning domstolens granskning. Ingen av länderna hade emellertid begagnat denna möjlighet. Nu gjordes denna granskning obligatorisk, men inskränktes för länder, som organiserat självständiga kontrollorgan, till siffer- och verifikationskontroll.

Författningsdomstolen tillkom att avdöma kompetensstvister mellan länderna och mellan dem och förbundet. Nu tillades domstolen befogenhet att på anmodan av respektive regeringar uttala sig om, huruvida en tillämnad lag, förordning eller ett förvaltningsbeslut fölle inom förbundets respektive inom ländernas kompetens. De beslut domstolen fattade kungjordes såsom prejudikat.

Nationalrådets budgeträtt fastslogs i en särskild senare tillkommen författningslag (29 dec. 1926),¹ vari stadgades, att alla förbundsutgifter, innan de verkställdes, krävde nationalrådets bevillning; vid fara för dröjsmål skulle förbundets finansminister först inhämta huvudutskottets samtycke, såvida det gällde utgifter under 1 million schilling.

Redan efter fyra års förlopp stod Österrike inför en ny författningsrevision.² Denna gång av en annan karaktär. Den åsyftade icke ett vidare utbyggande av författningsverket utan snarare ett inlänkande av författningsutvecklingen i andra banor. Den genomförde en väsentlig förstärkning av exekutivmakten med tillbakaskjutande av parlamentet och riktade sin spets mot parlamentsherraväldet men eftersträvade kanske dock i första rummet icke att komma själva det parlamentariska systemet till livs, utan snarare att kringskära den parlamentariska minoritetens rättigheter. I fråga om decentraliseringen av förvaltningen beträdde den motsatta vägar mot dem 1925 års reform inslagit. Slutligen hade den sin spets oförtydligt riktad mot Wien.

Förbundets lagstiftningskompetens omfattade redan tidigare de centrala delarna av lagstiftningsmakten. Här skedde nu några smärre men signifikativa ändringar. Till förbundets exklusiva område hörde frågor rörande förbundspolis och gendarmeri, under det att den lokala säkerhetstjänsten var överlämnad åt länderna. I hithörande bestämmelser vidtogs den ändringen, att förbundet även skulle tillkomma rätten att reglera upprättandet av andra organisationer för säkerhetstjänsten, ävensom deras beväpning och rätt att bruka vapen. Den lokala säkerhetstjänsten skulle fortfarande tillhöra länderna

¹ Bundesgesetzblatt 1927, no 7.

² Rörande denna se: Graham, M. W. jr., The constitutional crises in Austria. Ur: American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 24 (1930), s. 144—57; Kelsen, H., Die Verfassung Österreichs. Ur: Jahrbuch des öffentl. Rechts der Gegenwart (Tüb.) Bd 18 (1930), s. 130—60; Scheuner, U., Die Reform der österr. Bundesverfassung vom Jahre 1929. Ur: Zeitschrift f. ausländ. öffentl. Recht u. Völkerrecht (Berl., Lpz.) Bd 2:1 (1930—31), s. 226—51; Stier-Somlo, F., Die Ausnahmeverordnung des Reichspräsidenten und die Notverordnungen der österr. Bundespräsidenten. Ur: Zeitschrift f. öffentl. Recht (Berl., Lpz.), Bd 11 (1931), s. 62—88; Wittmayer, L., Die österr. Verfassungsreform von 1929. Ur: Zeitschrift f. die gesamte Staatswissenschaft (Tüb.) Bd 88 (1930), s. 449—97.

men förbundet äga rätt att övervaka dess handhavande och genom anvisningar till landshövdingen påpeka förefintliga brister samt kunna utskicka särskilda inspektionsorgan för att övervaka, att dessa anvisningar efterlevdes. Tillika bestämdes, att där förbundet underhöll ett säkerhetsorgan, de lokala myndigheterna icke skulle få upprätta egna, och att redan befintliga sådana, som konkurrerade med förbundets, skulle kunna av förbundsmyndighet upplösas. Det huvudstadgande, som reglerade förbundets nya befogenheter, erhöll en mycket vid formulering: »upprätthållande av offentligt lugn, ordning och säkerhet». Förut har nämnts, att vid 1925 års revision lagstiftningen rörande vapen hänfördes till förbundets exklusiva område. Nu hänfördes dit även lagstiftningen rörande ammunition och sprängämnen.

I fråga om parlamentets sammansättning och verksamhetsformer vidtogos åtskilliga ändringar, av vilka några voro av genomgripande betydelse; de mest uppseendeväckande trädde emellertid icke omedelbart i kraft. Av mindre betydelse är, att rösträttsåldern höjdes från 20 till 21 år, valbarhetsåldern från 25 till 29. I stort sett även, att nationalrådets legislaturperiod uppdelades i sessioner, två årligen, av viss i författningen föreskriven minimilängd. Det stadgades nämligen, att nationalrådets arbete kunde fortsättas från en session till en annan under samma legislaturperiod samt att dess utskott kunde sammanträda mellan sessionerna. Viktigare är, att förbundspresidenten erhöll upplösningsrätt samt att flera av nationalrådets befogenheter övergingo på honom. I bestämmelserna om budgetbevilningsrätten infördes en säkerhetsföreskrift för det fall, att budgeten för det kommande finansåret ej bleve färdig i tid; förbundsregeringen erhöll befogenhet att under två månaders tid tillämpa en provisorisk budget, i huvudsak i anslutning till det utlöpande årets. Som substitut i vissa fall för huvudutskottet insattes ett underutskott, valt av detta efter proportionell metod. Inom underutskottet skulle dock beredas plats för varje i huvudutskottet representerat parti.

Vidare förutsattes, att förbundsrådet skulle ombildas till ett länder- och ständerråd. De närmare bestämmelserna om detta hänvisades till särskild lagstiftning, och innan denna kom till stånd, fungerade förbundsrådet med sin dittillsvarande sammansättning.

De största förändringarna vid författningsreformens genomfö-

rande undergingo den verkställande maktens organ. Förbunds-presidenten utsågs hädanefter genom direkt folkval på sex år. Honom tillades utnämningensrätten av förbundsregeringen och överbefälet över krigsmakten, två befogenheter, som tidigare tillkommit nationalrådet. I hans hand lades vidare den nödförordningsrätt, som nu inskrevs i författningen. Presidenten erhöll genom denna befogenhet att till avvärjande av uppenbar skada för det allmänna, skada som sedermera icke kunde gottgöras, under tid, då nationalrådet icke vore församlat eller hindrades att sammankomma, utfärda lagändrande förordningar. Han skulle emellertid på förhand inhämta det nämnda underutskottets samtycke, och förordningarna skulle omedelbart föreläggas nationalrådet — därest det ej hade session, skulle det inom åtta dagar inkallas av förbunds-presidenten. Nationalrådet ägde att inom en frist av fyra veckor antingen ersätta förordningen med en lag eller begära dess upphävande. Från förordningsrätten voro vissa områden undantagna: förblivande finansiell belastning finge ej genom dem påläggas förbundet eller överhuvud länder eller kommuner finansiellt belastas, ej heller finge de beröra arbetarlagstiftning, socialförsäkringsväsen, koalitionsrätt eller lagstiftning om skydd för hyresgäster (Mieterschutz). Vid utövningen av sina befogenheter var presidenten bunden av förbundskanslerns eller vederbörande förbundsministers kontrasignation, i viktigare angelägenheter även, efter författningens uttryckliga föreskrift, av regeringens förslag.

Som en följd av förbundets vidgade kompetens med avseende på polis- och säkerhetsväsendet erhöles stadgandena om det område, inom vilket förbundet ägde att upprätta egna förvaltningsorgan, en vidgad formulering. Samtidigt tillades vederbörande förbundsminister befogenhet att i vissa fall, vid fara för allmänt lugn och säkerhet genom förbundsorgan ingripa i enskilda kommuners förvaltning.

Revisionsdomstolens kompetens utvidgades ytterligare. Den inskränkning till siffergranskning, som 1925 gjorts rörande länder med egna självständiga kontrollorgan, bortföll, och även kommuner med över 20.000 invånare underställdes domstolens granskning. Förvaltnings- och författningsdomstolarnas kompetensområden lämnades i stort sett orubbade, men sättet för domstolarnas sammansättning undergick en radikal förändring. Parlamentets förslagsrätt bortföll vid utnämning av ledamöter i förvaltningsdomstolen; denna

övergick i något ändrad form på domstolen själv. Utnämningrätten beträffande ledamöter i författningsdomstolen övergick till förbunds-presidenten. President, vice president samt halva antalet ledamöter utnämndes på förslag av förbundsregeringen, den andra hälften på förslag av nationalrådet, respektive förbundsrådet. Dessa förslag skulle upptaga tre namn för varje post. För ledamotskap av bägge domstolarna föreskrevs vissa behörighetsvillkor.

Det förslag till författningsrevision, som låg till grund för den genomförda revisionen, innehöll rörande Wiens ställning synnerligen vittgående bestämmelser. Det siktade till att upphäva dess egenskap av delstat och göra det till ett förbundsomedelbart område. Man lyckades emellertid icke genomföra dessa avsikter. I författningen återinfördes ett särskilt kapitel, omfattande fyra artiklar, rörande Wien — i 1920 års författning hade det funnits ett kapitel med denna rubrik, som utgick vid 1925 års revision. De nya bestämmelserna avsågo att reglera vissa administrativa förhållanden mellan Wien och förbundet, vilka hade sitt ursprung i huvudstadens speciella förvaltningsorganisation. Wien drabbades i huvudsak endast indirekt av revision genom de inskränkningar det jämte övriga delstater fick vidkännas.

Orubbade förblevo emellertid författningens bestämmelser om regeringens parlamentariska ansvar, och nationalrådets möjligheter att utöva en effektiv kontroll förminskades i stort sett icke. Även om förbundsexekutiven genom folkval av förbunds-presidenten och dennes utnämningrätt av ministrarna givits en självständigare ställning, torde den reella maktökningen varit obetydlig. Ty presidenten bands i sin ämbetsutövning vid ministrarnas kontrasignation och dessa bundos vid det parlamentariska ansvaret. Parlamentets medverkan vid flera viktiga förvaltningsåtgärder upphörde, men några betydelsefulla kvarstodo. I förhållandet mellan förbundet och länderna betecknade revisionen en given ökning av förbundets makt. Genom sitt herravälde över förbundspolisen och säkerhetstjänsten erhöll förbundet möjlighet att ingripa i och öva kontroll över ländernas förvaltning.

För att belysa den följande utvecklingen är det nödvändigt att lämna en redogörelse för partiförhållandenas gestaltning under

den republikanska regimen.¹ Ur valen till den konstituerande nationalförsamlingen i februari 1919 framgick det socialdemokratiska partiet som det starkaste. Det var mera ortodoxt marxistiskt än sin tyska kollega. Sitt fäste hade partiet i Wien, som det sedermera kom att helt behärska, i Nedre Österrikes industridistrikt samt i Steyermark. Det näst starkaste partiet var det kristligt sociala. Partiet hade bildats på 1880-talet av Wiens sedermera så bekante borgmästare Lueger. Ursprungligen ett demokratiskt antisemitiskt medelklassparti, bestående av hantverkare, småborgare och lägre tjänstemän, lokalt begränsat till huvudstaden, hade det så småningom utbredd sig till provinserna. Då den allmänna rösträtten infördes, kunde socialdemokraterna uppträda som partiets framgångsrika medtävlare om herraväldet över Wien. Kriget medförde medelklassens ruin, delvis dess övergång till socialdemokratien, och de kristligt sociala förlorade sin ställning i Wien. Partiets tyngdpunkt kom att förskjutas till provinserna. Samtidigt inströmmade nya element, konservativa, storborgerliga och högklerikala. De sågo i partiet det effektivaste instrumentet att bekämpa marxismen. Genom dessa tillskott förlorade partiet sin enhetlighet, det uppstod starka slitningar inom detsamma mellan en mera konservativ riktning och en mera demokratisk. I detta avseendet kämpade det med alldeles samma svårigheter som dess tyska motsvarighet, centrumpartiet. Vid sidan av dessa båda stora partier fanns ett tredje, det stortyska, som utgjorde spillrorna av det forna konservativa tysknationella partiet. (Styrkeförhållandena i procenttal för de olika partierna utgjorde: kristligt-sociala 36 %, socialdemokrater 41 %, stortyskar 18 %; mandatfördelningen blev 69, 72, 26 platser.)

Socialdemokraterna torde i författningsfrågan hava varit anhängare av en centraliserad enhetsstat, detta bland annat därför, att de voro de ivrigaste förkämparna för Österrikes anslutning till Tyskland. De hade tagit initiativet till revolutionen i Wien, och i

¹ Röstsiffror och mandatfördelning för de olika partierna återfinnas i Statist. Handbuch f. die Republik Österreich (Wien) för resp. år; redogörelser för ministerkriser lämnas i Annual register (Lond.) och Egelhaafs Historisch-politische Jahresübersicht (Stuttg.) för resp. år; till Braunias förutnämnda uppsats i Verwaltungsarchiv Bd 38 finnes som bilaga fogad en förteckning över samtliga ministärer från 1919—32 med angivande av deras parlamentariska underlag.

de provisoriska författningarna, som antogs på hösten 1918, fanns ingen antydan om, att den nya staten skulle organiseras på federativa grundvalar. Emellertid uppmanades de olika provinserna att så att säga bekräfta revolutionsverket och uttryckligen ansluta sig till den nya staten. Varför så skedde, är icke alldeles klart, sannolikt har orsaken varit att hindra monarkiska restaurationsförsök och motverka centrifugala krafter, som hotade det rent tyska Österrike med sönderfallande. Alltnog, detta gav incitamentet till en federativ rörelse, som anammades av det kristligt-sociala partiet. Vid författningsverkets iordningställande kom federalismen att bilda grundvalen för en uppgörelse mellan socialdemokrater och kristligt sociala. De förra lyckades genomdriva, att förbundet utrustades med vidsträckta, huvudsakligen legislativa befogenheter, de senare att länderna ställdes självständiga i sin förvaltning. Partimotsättningen avspeglar sålunda motsättningen mellan centralismen och federalismen.

Regeringsfrågan löstes i mars 1919 så, att socialdemokrater och kristligt-sociala bildade en koalitionsregering, som satt vid makten till juni 1920, då den upplöstes. Partierna lyckades efter regeringskrisens utbrott icke träffa någon uppgörelse, och det nya kabinettet bildades genom att de olika partierna inom sig utsågo medlemmarna i förhållande till sitt röstetal; det överlämnades åt den på denna väg bildade regeringen att inom sig fördela portföljerna. Regeringen kvarstannade till över valen hösten 1920. Dessa blevo en framgång för de kristligt-sociala, som nu intogo socialdemokraternas plats som största parti. De sistnämnda gingo något tillbaka liksom stortyskarna. (Den procentuella andelen i valmanskåren utgjorde respektive 42 %, 36 %, 17 %; mandatfördelningen blev 85, 69, 20.) Regeringen bildades av de kristligt-sociala med understöd av det stortyska partiet. Den avlöstes i juni 1921 av ett utomparlamentariskt kabinett, som emellertid vilade på understöd av de kristligt-sociala och stortyskarna; de hade var sin representant i regeringen. Detta kabinett avlöstes i maj 1922 av ett koalitionskabinett, bestående av de båda nämnda partierna, och denna koalition behärskade sedermera regeringsbildningen till i maj 1927. Koalitionen förfogade över en säker majoritet i parlamentet (102 mandat mot 72 till 1923 års val, därefter 92 mot 72). Vid 1923 års val ökade de kristligt-

sociala sina röstsiffror och sin procentuella andel i väljarkåren liksom även socialdemokraterna, medan stortyskarna gingo starkt tillbaka. Koalitionspartierna fingo emellertid vidkännas en betydande mandatminskning (procenttalen blevo 45 %, 39 %, 13 %; mandaten 82, 68, 10). I 1927 års valrörelse trädde krisligt-sociala och stortyskar i valsamverkan, vilken resulterade i att det senare partiet erhöll ett något ökat antal mandat, under det att det förra fick vidkännas en stark reducering. (Procentuella tal: Einheitsliste 49, socialdemokrater 42, Landbund 6; mandatfördelning 73, 71, 12, 8.) De båda partierna innehade fortfarande en visserligen något knapp majoritet. För att bringa det parlamentariska underlaget till sin tidigare storlek måste regeringskoalitionen utsträckas till det tredje partiet, Landbund. Från maj 1927 till september 1930 innehade denna koalition regeringsmakten under växlande ministärer. Den parlamentariska situationen hade förlorat sin forna stabilitet, och detta gjorde regeringspartierna känsligare för den utomparlamentariska opinionens påtryckningar.

Alltsedan krigets slut fanns det i Österrike en frivillig beväpnad milis i de olika provinserna, de s. k. hemvärnen. De hade bildats vid den kejsrerliga härens upplösning till skydd för hembygden och beväpnats av staten. De blevo efter fredsslutet icke avväpnade. Något senare organiserade socialdemokraterna i Wien en liknande kår, Republikanscher Schutzbund, till sitt eget och den nya statens skydd. Förefintligheten av dessa beväpnade friskaror — hemvärnen voro sammanslutna i flera formationer under olika ledning — utgjorde naturligtvis ett starkt orosmoment; de utövade i förstone icke något direkt politiskt inflytande men bidrogo otvivelaktigt att skärpa de politiska motsättningarna. De inriktade sig framför allt på att bekämpa det röda väldet i Wien och voro anhängare av fascistiska styrelseprinciper. Allt eftersom de parlamentariska partiförhållandena blevo mera labila skärptes oppositionen från hemvärnen och blev högljuddare. Det var genom påtryckning från deras sida författningsrevisionen 1929 framdrevs. Hemvärnens krav i författningsfrågan voro andra än de, som framlades av den parlamentariska majoriteten, men i en punkt åsyftade de samma sak: att undergräva Wiens självständiga ställning. För revisionen fordrades emellertid socialdemokraternas medverkan, och denna vanns därigenom, att

Wien fick behålla sin ställning som delstat mot att majoritetens krav på utvidgning av förbundets maktställning genomfördes. En omsvängning hade sålunda ägt rum: socialdemokraterna, tidigare centraliseringens anhängare, äro nu den federalistiska principens försvarare, under det att de borgerliga partierna, tidigare den provinciella autonomiens förkämpar, nu kämpa för en fortgående centralisering.

Valen 1930 beteckna partiförhållandenas fortskridande upplösning. Stortyskarna gingo i valsamverkan med Landbund och ett par andra smärre partibildningar under beteckningen Nationaler Wirtschaftsblock und Landbund. Även hemvärnen uppträdde för första gången som politiskt parti under beteckningen Heimatsblock. Valutgången blev, att såväl de kristligt-sociala som stortyskarna gingo tillbaka, de förra förlorade åter sin ställning som starkaste parti till socialdemokraterna, vilka behöllo sina vinster från föregående val. (Procenttal: kristligt-sociala 36, socialdemokrater 41, Wirtschaftsblock und Landbund 12, Heimatsblock 6; mandatfördelning: kristligt-sociala 66, socialdemokrater 72, stortyskar 7, Landbund 9, Heimatsblock 8, Wirtschaftsblock 3.)

Svårigheterna att skapa en regeringsmajoritet blevo nu utomordentligt stora. I september 1930 bildades ett minoritetskabinett av kristligt-sociala och Heimatsblock, som emellertid icke fungerade mer än ett par månader. I december 1930 åstadkoms en regeringsmajoritet av kristligt-sociala, stortyskar och Landbund, som behöll regeringen till januari 1932. Då bildades ett nytt minoritetskabinett bestående av kristligt-sociala och Landbund. Det avgick i maj samma år. Nu bildade kristligt-sociala, Landbund och Heimatsblock regering. Den majoritet denna kunde uppdriva i parlamentet var emellertid den minsta möjliga, en enda röst. Stortyskarna hade nämligen övergått till opposition, sedan planerna på en tullunion med Tyskland strandat och de kristligt-sociala på grund härav tagit en annan utrikespolitisk orientering. Regeringens parlamentariska ställning var i hög grad osäker. Dramatiska scener utspelades vid ett par viktiga omröstningar, då svårt sjuka ledamöter måste bäras in i nationalrådets sessionssal för att med sina röster säkerställa regeringsmajoriteten. Vid kommunala val och lantdagsval på hösten 1932 vunno nationalsocialisterna oväntade och häpnadsväckande

framgångar. Vid nationalrådsvalen 1930 hade de i hela förbundet icke samlat mer än något över 100.000 röster.¹ Nu samlade de vid kommunalvalen i Wien samt lantdagsvalen i Nedre Österrike och Salzburg 335.000 röster på bekostnad av stortyskar, Heimatsblock och, ehuru i ringare utsträckning, kristligt-sociala. Regeringen förlorade majoriteten i förbundsrådet. Det blev tydligt, att nationalrådets sammansättning icke längre motsvarade väljarkårens, och nationalrådet beslöt också att upplösa sig, ehuru beslutet icke verkställdes, därför att man icke kunde enas om valdags utsättande. Nationalsocialismens seger i Tyskland skärpte än ytterligare situationens svårigheter. En tillfällighet bragte sakerna i ett annat läge.²

En strejk hade 1 mars 1933 utbrutit vid förbundsjärnvägarna, och regeringen hade vidtagit straffåtgärder mot de strejkande. Socialdemokraterna drogo frågan inför nationalrådet, och vid ett sammanträde den 4 samma månad kom det till diskussion om regeringens handlingsätt. Under denna uppstod tvist mellan församlingen och presidiet om utgången av en votering. Presidenten nedlade sitt mandat, och hans exempel följdes av andre och tredje presidenten. Nationalrådet försattes i den ställningen, att det icke fanns någon, som var lagligen befullmäktigad att leda dess förhandlingar, en församling utan huvud. Sammanträdet kunde icke upplösas, ej heller nytt sammanträde utlysas. Fallet var icke förutsett vare sig i författningen eller i arbetsordningslagen. Hur det är att betrakta ur juridisk synpunkt, därom ha delade meningar gjorts gällande. En utväg ur dilemmat fanns emellertid: att förbunds-presidenten sammankallade nationalrådet med begagnande av sin nödförordningsrätt. Denna kunde han endast bruka på förslag av regeringen. Regeringen gjorde emellertid icke något sådant förslag. Den utfärdade i stället den 7 mars en proklamation till Österrikes folk, vari det konstaterades, att nationalrådet försatt sig självt ur funktion. Då

¹ Enligt en uppgift i Ökonomi og Politik (Kbhvn) 1933, s. 228.

² Rörande de följande händelserna se: Schönbauer, E., Die Ausschaltung des Nationalrates. Ur: Verwaltungs-archiv (Berl.) Bd 38 (1933), s. 184—92; Frisch, H. v., Die Ausschaltung des Verfassungsgerichtshofes, sammastädes s. 232—42; Fascism in Austria. Ur: The round table (Lond.) vol. 24 (1933—34), s. 515—30; La tragedie de l'Autriche, par Un européen. Ur: Le monde slave (Paris) 1934, s. 185—206, 338—77.

det några dagar senare försökte sammanträda, hindrades det därför av regeringen.

Nu framtogs den förut nämnda fullmaktslagen av 1917, som alltså ägde gällande kraft, och med stöd av denna fortsatte regeringen sin ämbetsutövning utan parlamentet. Den gjorde i fortsättningen flitigt bruk av fullmakten; i allt utfärdades över 500 »fullmaktsförordningar» berörande en mångfald olika områden. Det skulle föra för långt att i enskildheter diskutera lagligheten av denna praxis. Det är ej heller för vårt ändamål behövt; ett par observationer torde vara tillfyllestgörande.¹ Det kunde möjligen göras gällande, att de svårigheter Österrike kämpade med 1933 voro en mer eller mindre direkt följd av kriget och att förordningens förutsättning »genom kriget framkallade utomordentliga förhållanden» uppfylldes. Trots sin vaga formulering var emellertid fullmaktens omfång begränsat: den skulle gälla det ekonomiska livets återupprättande och befordran, avvärjande av ekonomisk skada och befolkningens försörjande med livsmedel och andra förnödenhetsvaror. Regeringens fullmaktspraxis täckte så gott som hela statslivets område. 1917 års lag gav icke regeringen någon fullmakt att utfärda författningsbrytande förordningar. Denna utfärdade flera sådana. Genom förordning kunde ej heller rena förvaltningsåtgärder vidtagas. Sådana vidtogos i ymnigt mått.

Regeringens fullmaktspraxis var så uppenbart olaglig, att det icke kunde råda någon tvekan, att den skulle fällas i författningsdomstolen, om den droges inför denna. Socialdemokraterna sörjde härför. Genom Wiens regering anlade de käromål mot förbundsregeringen hos domstolen. Den 23 maj offentliggjorde då en av författningsdomstolens ledamöter, tillhörande det kristligt-sociala partiet, sin avsägelse av uppdraget att vara ledamot av domstolen. Han motiverade sitt avsked med att hälften av domstolens med-

¹ Rörande fullmaktslagen och regeringens nödförordningspraxis se: Gürke, Die politische Sinn der Notverordnungspraxis. Ur: Verwaltungsarchiv (Berl.) Bd 38 (1933), s. 279—304; Layer, M., Ermächtigungsbereich des kriegswirtschaftlichen Ermächtigungsgesetzes, sammastädes, s. 203—18; Strele, K., Das Notverordnungsrecht im österr., reichsdeut. u. italien. Staatsrecht. Ur: Zeitschrift f. vergleich. Rechtswissenschaft (Stuttg.) Bd 48 (1933—34), s. 382—409; Tingsten, H., Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism (Malmö 1926) = Skrifter utg. av Fahlbeckska Stiftelsen 6, s. 94—100.

lemmar utnämndes under medverkan av de politiska partierna. En sådan sammansättning av Österrikes högsta domstol passade enligt hans förmenande inte mera den nuvarande tidens omständigheter. Hans exempel följdes av ytterligare en ledamot av domstolen, likaledes tillhörande det kristligt-sociala partiet.

Med anledning av det inträffade utfärdade regeringen samma dag en förordning,¹ vari stadgades att de medlemmar och suppleanter av domstolen, som utsetts av nationalrådet resp. förbundsrådet, skulle deltaga och kallas till domstolens sammanträden endast så länge samtliga på en gång valda tillhörde denna. Det angivna skälet till utfärdandet av denna förordning var, att den partipolitiska sammansättningen av domstolen rubbades, om ej alla valda vore närvarande, och det politiska inflytandet på så sätt utbalanserades. Det verkliga motivet var, därom kan icke råda tvivel, den nära förestående behandlingen av regeringens nödförordningar. Lagen om författningsdomstolen krävde som domfört tal i dylika mål senat av ordförande och åtta röstande medlemmar. Den tvivelaktiga lagligheten av att på detta sätt bruka förordningsrätten har ovan antytts. Tilläggas bör, att det tillkom domstolen ensam att avgöra, huruvida grund förelåg att utesluta någon av dess medlemmar.

I utslag i annat mål tog domstolen upp frågan till behandling. Den förklarade, att föreskriften att samtliga ledamöter skulle kallas till sammanträde vid varje domstolens förhandling, oavsett att den kunde vara beslutmässig med mindre antal, och att denna föreskrift icke kunde efterlevas, åstadkom att domstolen numera överhuvud icke vore domförlig. Den uttalade betänkligheter med avseende på lagligheten av förordningen den 23 maj, vilken den dock icke såsom icke domförlig vore i stånd att författningsenligt pröva, och riktade en appell till förbundspresidenten, att han måtte medverka till, att domstolen sattes i stånd att uppfylla sin funktion, en appell, som förklingade ohörd. Därmed var det konstfullt uppbyggda kontrollsystemet i 1920 års författning bragt ur verksamhet. Regeringen kunde ohindrad fortgå med sin nödförordningslagstiftning.

¹ Bundesgesetzblatt 1933, no 191.

Ett sakernas tillstånd som det rådande kunde emellertid blott bliva ett provisorium. Under senare delen av året gjordes av regeringen flera uttalanden om, att en ny författning vore under utarbetande, och dess principer antyddes. Det dröjde emellertid ända till april 1934, innan den nya författningen framlades och antogs. Först några ord om sättet, på vilket detta skedde. Regeringen ansåg sig befullmäktigad att med stöd av 1917 års lag utfärda den nya författningen. Den kungjordes därför såsom förordning den 24 april.¹ Emellertid befanns någon slags parlamentarisk sanktion önskvärd. Genom förordning vidtogs därför nu en ändring i nationalrådets arbetsordning, genom vilken den medlem av det förutvarande presidiet, som tillhörde det starkaste partiet, bemyndigades att utöva talmans befogenheter, intill dess nytt presidium hunnit väljas i det fall, att samtliga presidenter nedlagt sitt ämbete.² Därefter inkallades nationalrådet den 30 april och antog en fullmaktslag, i vilken bland annat förklarades, att den den 24 april utfärdade författningen bekräftades i sin rättsgiltighet även i den gällande förbunds författningens mening. Genom en föregående artikel i fullmaktslagen upphävdes bestämmelsen i den gamla förbunds författningen om folkomröstning vid totalrevision av författningen.

Vilken betydelse man kunde tillägga denna parlamentariska sanktion är svårt att förstå. Även om stadgandet om folkomröstning undanröjdes, kvarstodo andra bestämmelser, som hindrade nationalrådet att fatta ett i den gamla författningens mening giltigt beslut. Den föreskrev kvorum av minst hälften av antalet medlemmar. Närvarande vid sammanträdet den 30 april voro endast 76 medlemmar (kvorum utgjorde 83). Dessutom stadgade valordningen för nationalrådet, att, därest hälften av mandatet i en valkrets bleve vakanta, även den andra hälften skulle utslockna och omval äga rum. Så var fallet beträffande flera valkretsar, som representerats av socialdemokrater; deras mandat hade regeringen förklarat ogiltiga. Förbundsrådet fattade i författningsfrågan beslut att icke inlägga gensaga. För ändring av art. 35 av den gamla författningen fordrades emellertid dess samtycke. Såsom annat än en symbolisk handling kan därför denna parlamentariska bekräftelse icke betraktas.

¹ Bundesgesetzblatt 1934, no 239.

² Bundesgesetzblatt 1934, no 238.

I de förhandsuttalanden, som gjordes av regeringen om den nya författningen,¹ förklarades, att den skulle bliva auktoritär och byggas på de principer, som uppdragits i påvens encyklika quadragesimo anno 1931. I bägge styckena hava intentionerna tämligen noga uppfyllts. Här skall endast lämnas en kortfattad redogörelse för författningens viktigaste organisatoriska bestämmelser och ett par huvudpunkter diskuteras. Enligt den nya författningen är Österrike en förbundsstat — ordet republik är utelämnat — byggd på korporativ grund. Förbundet består av de åtta länderna och det förbundsomedelbara Wien. Lagstiftningsmakten och bevillningsmakten i förbundet tillhör förbundsdagen, som består av delegerade från fyra råd, statsrådet, förbundskulturrådet, förbundsekonomirådet och länderrådet.

De nämnda råden (art. 46—49) bestå, statsrådet av ett antal av förbundspresidenten på viss tid nämnda, högkvalificerade personer — det är ämnat att vara ett allmänt konsultativt organ —, förbundskulturrådet av representanter, valda av kyrkan, vissa religiösa sammanslutningar, kulturinstitutioner och undervisningsanstalter, och är ett konsultativt organ i kulturfrågor, förbundsekonomirådet av representanter för vissa uppräknade yrkesgrupper, huvudsakligen ekonomiska (jordbruk och skogsbruk, industri och bergsbruk, hantverk, handel och kommunikationsväsen, penning-, bank- och

¹ Rörande den nya författningen se: Die neue Bundesverfassung f. Österreich. Mit. erläut. von K. Schuschnigg, Wien 1934; Gürke, N., Die österr. »Verfassung 1934«. Ur: Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) N. F. Bd 25 (1934), s. 178—255; Densamme, Der Kampf um Österreich. Ur: Zeitschrift f. Politik (Berl.) Bd 23 (1933), s. 392—407; Densamme, Die Verfassung Österreichs. Ur: Jahrbuch des öffentl. Rechts der Gegenwart (Tüb.) Bd 22 (1935), s. 339—52; Mirkine-Guetzévitch, B., Le néo-absolutisme corporatif. Autriche, Portugal. Ur: L'année politique française et étrangère (Paris) 1934, s. 251—72; Densamme, The new Austrian constitution (Recent developments in laws, constitutions and administration). Ur: Political quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 562—70; Densamme, Révisions constitutionnelles en ... Autriche. Ur: Revue pol. et parlementaire (Paris) t. 160 (1934), s. 133—43; Rabe, K. O., Die Verfassungsrechtliche Lage Österreichs. Ur: Zeitschrift f. Politik (Berl.) Bd 24 (1934), s. 437—50; Raschhofer, H., Österreichs neue Verfassung 1934. Ur: Zeitschrift f. ausländ. öffentl. Recht u. Völkerrecht (Berl., Lpz.) Bd 4 (1934), s. 846—57; Tricaud, M., & Perrin, B., Le chancelier Dollfuss et la constitution autrichienne de 1934. Ur: Revue des sciences politiques (Paris) 1934, s. 353—73; Den politiske Udvikling i Östrig. Ur: Økonomi og Politik (Kbhvn) Aarg. 7 (1933), s. 227—33.

försäkringsväsen, fria yrken, offentlig tjänst), och avses vara konsultativt organ i ekonomiska frågor. Länderrådet slutligen består av 2 representanter för varje land och 2 för Wien, landshövdingen och den medlem av landsregeringen, som handhar landets finansiella förvaltning.

Den verkställande makten är överlämnad åt presidenten (art. 73—80), som väljes för 7 år av en valkorporation, bestående av alla förbundets borgmästare. Valförsamlingen är bunden av ett förslag, upptagande tre namn, uppgjort av förbunds församlingen, som bildas genom en sammanslagning av alla de nämnda råden. Utövningen av den verkställande makten är uppdragen åt förbundsregeringen (art. 81—94). Förbunds presidenten har endast ett par självständiga befogenheter, avskedande av förbundskansler och utnämning av president i revisionsdomstolen. Eljest är han bunden av regeringens förslag och kontrasignation. En del av nödförordningsrätten, varom i det följande, är tillagd förbunds presidenten. Förbundsregeringen består av förbundskansler och förbundsministrar. De utnämnas av förbunds presidenten. Förbundskanslerns ställning är särskilt framhävd, han är ledare av kabinettet och bestämmer riktlinjerna för dess politik. Vidare tillkommer honom vissa befogenheter berörande förbundets kontroll över länderna. Det säger sig självt, att regeringen icke är parlamentariskt ansvarig.

I fråga om utskiftningen av lagstiftningskompetensen mellan förbundet och länderna följer den nya författningen med vissa avvikelser mönstret från den gamla. Hithörande §§ i det nya författningsdokumentet (art. 34—41) äro en ännu mera vidlyftig katalog över olika lagstiftningsobjekt än i det föregående. Förbundets kompetens har utvidgats ytterligare i unitarisk riktning. Det område, inom vilket lagstiftning och förvaltning uppdelades och den förra tillades förbundet, den senare länderna, har bortfallit. Emellertid har denna kompetensfördelning i viss mån blivit illusorisk. Dels har i de stadganden, som reglera förbundets exklusiva kompetens, införts en bestämmelse, som innebär inkorporering av den ovan nämnda fullmaktslagen av 1917 (art. 34:16), dels har i författningen öppnats möjlighet för delegation av lagstiftningsmakten från förbundet till länderna och vice versa (art. 41). På administrationens område har förbundet erhållit långt vidsträcktare möjligheter att kontrollerande ingripa i de enskilda ländernas förvaltning.

Författningen karakteriserar sig själv en förbunds författning på ständergrundval. Det kan vara skäl att närmare granska, huru det förhåller sig i nämnda bägge avseenden. Federalismen i Österrike var ju, som vi sett, redan under republikens tid ganska svagt utbildad, hade sitt starkaste fäste inom förvaltningen. Här inträder en avgörande skillnad. Landshövdingen, förut vald av lantdagen, utnämnes nu inom ett förslag av lantdagen, upptagande tre namn, av förbunds presidenten och kan av denne på förslag av förbundskanslern avsättas (art. 114:4). Landsståthållaren, landshövdingens ställföreträdare, utnämnes av denne senare, men till utnämningen fordras förbundskanslerns samtycke, som kan återkallas (art. 114:7). Chefen för landshövdingens kansli, regeringsdirektorn, utnämnes likaledes av landshövdingen, men även härtill fordras förbundskanslerns samtycke, som ävenledes kan återtagas (art. 115:2). Dessutom kräves förbundskanslerns bifall vid tillsättning också av andra länders tjänstemän, framför allt dem, som hava ledningen av ländernas polis och säkerhetsväsen (art. 115:6). Alla lagbeslut av lantdagarna kräva förbundskanslerns samtycke (art. 111:2). Lantdagarna kunna av förbunds presidenten upplösas efter hörande av statsrådet och länderrådet (art. 113). Genom den nödförordningsrätt, som utövas av förbunds presidenten, öppnas väg för vittgående ingripanden i ländernas både lagstiftning och förvaltning. Saknas i ett land förutsättningar för upprätthållande av ordning i landshushållet, och träffar lantdagen inga verksamma åtgärder däremot, kan nämligen förbunds presidenten på förslag av förbundsregeringen träffa anstalter till återställande av ordningen. Dessa kunna beröra sparsamhetsförfoganden i landsförvaltningen, åsyftande såväl personalindragning som utgiftsbegränsning, ävensom gälla skatteväsendet. De få ej utan förbundsregeringens samtycke upphävas inom loppet av ett år (art. 148:7). Slutligen saknar det nya förbundet praktiskt taget federativt organ. Länderrådet är endast konsultativt. I förbunds dagen, det beslutande organet, utgör det 9 röster av 59.

Ständerinslaget representeras av de förutnämnda råden. Av dessa äro emellertid två, statsrådet och länderrådet, icke framgångna ur någon ståndsrepresentation, och det kan vara tveksamt, om detta är förhållandet med det tredje, förbundskulturrådet. Återstår det

fjärde, förbundsekonomirådet. Detta är ännu ej organiserat, ehuru vissa förberedande anstalter vidtagits för att bringa det i verksamhet. Hur representativt det kommer att bliva som ståndorgan, därom kan man följaktligen icke döma. Dess medverkan i statslivet är dock mycket ringa. Det är konsultativt organ i vissa fall och delaktigt i förbundsdagens beslutanderätt, men har där endast 20 röster av 59.

Författningen har bibehållit den i moderna författningar gängse uppställningen av lagstiftande och verkställande makt och skiftat dem på skilda organ. Denna uppdelning är emellertid i stort sett illusorisk. Det lagstiftande organet, förbundsdagen, har icke någon initiativrätt; denna tillkommer ensam regeringen; ej heller rätt att diskutera framlagda lagförslag — vilket kan vara förklarligt med hänsyn till, att de förenämnda råden förutsättas hörda, innan förslagen framläggas i förbundsdagen — utan endast att inom av regeringen utsatt frist besluta (art. 62). Av förbundsdagen avslagna förslag kunna av regeringen underställas folkomröstning — denna bestämmelse är den enda, i vilken folkets medverkan kommer till synes (art. 65). Såväl förbundsregeringen som förbundspresidenten äro emellertid var för sig utrustade med synnerligen omfattande nödförordningsrätt (art. 147—148), vad förbundspresidentens beträffar, så omfattande, att den även sträcker sig till ändringar i själva författningen. Beträffande denne sistnämndes stadgas uttryckligen, att den skall kunna inträda i det fall, att förbundsdagen icke inom utsatt frist fattat beslut rörande av regeringen framlagt förslag (art. 148: 6). Förbundspresidenten har ett dominerande inflytande på det legislativa organets sammansättning, han utnämner direkt 29 av dess 59 medlemmar. Han har upplösningsrätt. Med stöd av sin nödförordningsrätt kan han även, om fara skulle uppstå för rubbningar av det ekonomiska livet genom nyval till de representativa organen, förlänga deras mandat, dock ej utöver hälften av deras mandattid, som är 6 år (art. 148: 5).

I själva verket är det förbundspresidenten och förbundsregeringen med förbundskanslern i spetsen, som uppsugit all makt i statslivet. Förbundspresidenten väljes av en valkorporation, som han själv behärskar, och tillsätter i sin tur förbundskanslern. Vilken av de två, förbundspresidenten eller förbundskanslern, som blir den verkliga

maktinnehavaren, kommer väl ytterst att bero på personliga förhållanden. I de moderna diktaturstaterna har man i allmänhet låtit sig angeläget vara att åtminstone bevara ett sken av demokrati; av detta finnes i det nya Österrike icke ett spår. Den auktoritära principen är driven till sin spets.

Emellertid, den nya författningen har ännu blott provisorisk giltighet. Först skola de omnämnda korporationerna organiseras, och regeringen har därtill erhållit särskilt bemyndigande. Intill dess detta skett regeras Österrike med stöd av en fullmaktslag, som torde vara den vidsträcktaste, som någonsin givits. Vid sitt ovannämnda sammanträde den 30 april 1934 antog nämligen nationalrådet en sådan, som ingick i den lag,¹ genom vilken författningen infördes. Genom denna fullmakt övergingo alla i den gamla författningen eller i någon lag eller i annat stadgande nationalrådet eller förbundsrådet eller något deras organ tillagda befogenheter på förbunds-presidenten. I själva verket torde detta dokument för närvarande utgöra Österrikes författning, i så fall säkerligen världens mest kortfattade.

Även om icke sambandet mellan den nya författningen och den påvliga rundskrivelsen 1931² vore betygat av författningens upphovsmän, kunde därom icke råda någon tvekan, författningen avlägger själv vittnesbörd. Redan ingressen: »I Guds den allsmäktiges namn, från vilken all rätt utgår, erhåller det österrikiska folket för sin kristliga, tyska förbundsstat på ständergrundval denna författning», redan denna ingress är talande nog. I vilken utsträckning encyklikans avsikter förverkligats eller komma att förverkligas är emellertid för tidigt att nu uttala sig om. Kärnpunkten i det påvliga budskapet utgjorde förkunnelsen av ständerorganisationen — ett gammalt tema i katolsk socialpolitik och katolsk partipolitik, enkannerligen österrikisk —, men på de mångfaldiga svårigheter, som möta vid upprättandet av denna ständerorganisation, inlåter sig den påvliga skrivelsen i det stora hela icke. Samma är förhållandet med den nya österrikiska författningen, den ger

¹ Bundesgesetzblatt 1934, no 255.

² Rörande encyklikans politiska program se: Merkl, A., Der staatsrechtliche Gehalt der Enzyklika Quadragesimo anno. Ur: Zeitschrift f. öffentl. Recht (Wien) Bd 14 (1934), s. 208—39.

endast en schematisk skiss av denna organisation. Helt allmänt kan dock sägas, att den tillsviare synes vilja inrymma en vida mindre självständig ställning åt korporationernas representativa organ, än den påvliga författningspolitiken tillämnat dem. Korporationernas ändamål skulle enligt encyklikans uttalanden bliva, dels att genom själva sin organisation övervinna klassmotsättningarna, dels ock att från staten övertaga flertalet av dess sociala välfärdsuppgifter, vilka den moderna staten enligt denna uppfattning icke mäktat fylla. Förutsättningen för att korporationerna skola svara mot detta ändamål är emellertid, att de i stor utsträckning göras till självständiga förvaltningsorgan. Varje över en viss gräns driven centralisering av statsmakten råkar i strid med denna tanke. Den österrikiska ständsorganisationen befinner sig dock ännu i vardandets stadium. Det finns intet som antyder, att man icke kommer att göra ett försök att framdeles ställa sig de påvliga anvisningarna till efterrättelse.

Vilket underlag hos folket makthavarna i Österrike haft för sin politik, är i frånvaro av representativa och vittnesgilla opinionsyttringar omöjligt att avgöra. Regeringen rekonstruerades under 1933 och följande år flera gånger. Dess politiska signatur blev genom dessa rekonstruktioner svår att fastställa. Vid nationalrådets sammanträde den 30 april 1934 röstade medlemmarna av såväl Nationaler Wirtschaftsblock som Landbund mot den nya författningens antagande. Att regeringen emellertid, sedan nationalrådet skjutits åsido, kunde räkna på understöd av stora delar av civilförvaltningen och av förbundshären, därom vittna de följande händelserna. Vid flera kritiska tillfällen gav också den katolska kyrkan i Österrike genom officiella uttalanden regeringens auktoritära kurs sin anslutning. Det synes därför naturligt, att regeringen i sin författningspolitik skulle söka anknyta till det påvliga programmet. Vid sidan om den faktiska anslutning från stora lager hos folket, som kyrkans understöd kunde skänka, gav den regeringen en egen ideologi, självständig gent emot såväl den fascistiska som den liberalt-demokratiska och den marxistiska.

KAPITALBILDNING OCH INDUSTRIELL PRODUKTION 1924—1934

AV FIL. KAND. KLAS BÖÖK, LUND

En ekonomisk tidsserie, som giver en sammanfattad bild av konjunkturutvecklingen, är ej lätt att finna. Tidigare tog man som regel sin tillflykt till den allmänna prisnivån, identifierande tider av stigande pris med uppsvingsperioder och tider av fallande pris med kris- och depressionsperioder. Så småningom, särskilt under intryck av utvecklingen i Förenta staterna åren 1926 och 1929, då utpräglad högkonjunktur rådde, trots att prisnivån höll sig konstant eller snarare visade en svagt fallande tendens, började man emellertid tvivla på lämpligheten av prisnivån som ett uttryck för växlingen mellan goda och dåliga tider. Man sökte sig andra konjunkturindikatorer, bland vilka de viktigaste utan tvivel äro de två, som söka fatta väsentliga, reala tilldragelser inom den ekonomiska verksamheten, nämligen produktionsindices, vilka sträva efter att mäta mängden av framställda varor, och sparandets omfång eller andra uttryck för kapitalbildningens storlek.

Bifogade diagram är hämtat ur Sveriges Industriförbunds numera nedlagda publikation *Det ekonomiska läget*¹ och här dels reviderat i de fall produktionsindices blivit omarbetade, dels kompletterat för de senaste åren, varjämte data för Sverige tillfogats. Det avser att giva en bild av konjunkturutvecklingen åren 1924—1934 i de fem länderna Förenta staterna, England, Tyskland, Frankrike och Sverige med ledning av indices över den industriella produktionens volym. Vidare lämnar det uppgift om Tysklands utländska skuldsättning samt för Sveriges del om Svenska Tändsticksaktiebolagets och A.-B. Kreuger och Tolls lån i form av aktier, obligationer och debentures; då dessa till mycket stor del tecknats utomlands, kunna de betraktas

¹ *Det ekonomiska läget*, december 1932, sid. 46.

som ett ungefärligt mått på Sveriges skuldsättning till utlandet. Slutligen visar det summan av nyemitterade aktier, ökningen av aktiekapitalet i äldre bolag och stegringen i den inhemska obligationsstocken.

Någon överensstämmelse mellan de fem ländernas konjunktur-utveckling, sådan den avspeglar sig i produktionskurvorna, kan man ej spåra före 1928. Först med detta år sätter en allmän uppsving-rörelse in, ledd av Förenta staterna. England kommer med något senare, medan Tyskland så att säga tagit ut sin andel i förskott. Efter krisen i U. S. A. inträffa omslagen i Tyskland, England, Sverige och Frankrike¹ i nu nämnd ordning. Depressionens botten är i samtliga fall belägen i mitten av 1932, och därefter följer en återhämtning av växlande styrka. Följande beräkning giver en ungefärlig uppfattning om produktionsväxlingarnas intensitet i de olika länderna:

Land	Bottenläge 1924/25	Toppläge 1929/30	Bottenläge 1932	Den industriella prod.-indexens			
				steg- ring 1—2	fall 2—3	fall 1—3	stegring 3 — nov/ dec. 1934
				i procent			
U. S. A.	juli/aug. 1924	maj/juni 1929	juli/aug. 1932	43	52	32	34
England	3 kvart. 1925	4 kvart. 1929	3 kvart. 1932	28	32	13	35 ²
Tyskland ..	—	mars/april 1929	juli/aug. 1932	.	42	.	45
Frankrike ..	maj/juni 1925	mars/april 1930	juli/aug. 1932	41	36	9	2
Sverige	mars/april 1925	jan./febr. 1930	juli/aug. 1932	43	34	6	47

Produktionsutvidgningen från minimumläget 1924 eller 1925 till maximumläget 1929 eller 1930 var sålunda störst i Förenta staterna och Sverige, obetydligt mindre i Frankrike, men avgjort mindre i

¹ Den onaturliga jämnheten i den franska produktionskurvan tyder på, att produktionsindices gjorts till föremål för en löpande medeltalsberäkning, vilken emellertid ej redovisats.

² 3—4 kvartalet 1934.

England. Den kraftigaste produktionsinskränkningen under depressionsperioden 1929—32 drabbade Förenta staterna, därefter Tyskland, medan Frankrike, Sverige och England synas hava sluppit undan betydligt lindrigare. Jämföra vi åter nedgången från det tidigare till det senare bottenläget finna vi fortfarande Förenta staterna i spetsen, i ordning följt av England, Frankrike och Sverige. Återhämtningen från mitten av 1932 till slutet av 1934 tyckes hava varit mest utpräglad i Tyskland och Sverige, mindre i England och Förenta staterna och synnerligen obetydlig i Frankrike. För detta land gäller emellertid att produktionsvolymen några månader tidigare var betydligt större.

Utan att fästa en otillbörlig vikt vid denna beräkning, som naturligtvis är utsatt för talrika felkällor, särskilt när det gäller internationella jämförelser, torde man sålunda kunna fastslå, att U. S. A. visar de våldsammaste konjunktorella fluktuationerna och speciellt hårt träffats av 1929 års kris, att England visserligen haft ett lugnare konjunkturförlopp, men icke desto mindre lidit förhållandevis starkt av krisen, samt slutligen att Frankrike och Sverige utvidgat sin produktion i ungefär samma omfattning som U. S. A. under de goda tiderna, medan de dåliga tiderna ej medfört samma grad av inskränkning. Uträknar man ett synnerligen ungefärligt, relativt dispersionsmått för de fem ländernas produktionskurvor, erhåller man, om man för Förenta staterna betecknar dispersionen med 100, för Sverige 99, för Frankrike 98, för Tyskland 85 och för England 71.¹

Bland de många faktorer, som anlitats för att förklara eller åtminstone belysa konjunkturfenomenet, har särskilt på senare tid kapitalbildningen kommit att spela en framträdande roll. För att få en hållpunkt på detta tämligen mångtydiga begrepp är det lämpligast att först endast tänka på vad som försiggår inom den reala sfären och låta kapitalbildningen omfatta två skilda processer, nämligen dels avståndet från utnyttjandet av en viss tillgänglig mängd konsumtionsvaror — det reala sparandet —, dels dessa konsumtionsvarors investering, d. v. s. deras användande till framställning av

¹ Detta dispersionsmått är baserat på medeltalet av indextalens absoluta avvikelser från aritmetiska mediet under de tre extrema lägena 1924—1932 och läget november—december 1934.

nytt realkapital.¹ I förbigående må anmärkas, att ett framhållande av en bristande överensstämmelse mellan dessa båda led i kapitalbildningen är grundtanken i t. ex. J. M. Keynes konjunkturteori, ehuru denne uttryckt detta förhållande endast i monetära termer och därför ej varit i stånd att tillräckligt se de reala fenomenen bakom penninglöjan.²

Önskar man mäta kapitalbildningen i ett land under en viss tidsperiod, finnes det på grund av statistikens omfattning och beskaffenhet endast två framkomliga vägar.³ Den ena av dessa består i att man försöker bestämma tillväxten i själva realkapitalets storlek. Härvid kan man antingen begagna sig av fysiska mått, t. ex. fartygens tonantal och motorernas hästkraftantal, eller också utgå från kapitalföremålets värde i penningenheter. I det förra fallet möter man den svårigheten att de fysiska måtten ej betyda alldeles detsamma under olika tidsperioder: ett visst antal ton, representerat av moderna, snabbgående dieselfartyg, är ej detsamma som ett lika stort antal ton, representerat av gamla segelskutor. I det senare fallet utgör penningvärdets förändringar den störande faktorn. Vilket sätt man än använder är det emellertid ej möjligt att fastställa realkapitalets totala ökning, då man endast kan erhålla användbara sifferserier för ett ringa antal bestämda kapitalföremål, t. ex. lantbruksmaskiner, fartyg, motorer, lokomotiv.

Söker man gå den andra vägen, har man att utgå ifrån det synliga monetära sparandet, nämligen banksättningar, försäkringsbolagens fondökningar, emissioner m. m. Härvid uppstår till att börja med den svårigheten, att man tvingas taga hänsyn till faktorer, som endast uppskattningsvis och ungefärligt kunna bestämmas. Sådana faktorer äro t. ex. det sparande inom företagen, som sker därigenom att en del av vinsten användes för utvidgning av företaget i fråga, anskaffning av nya maskiner och dylikt, och de dubbelräkningar, som förekomma bl. a. därigenom att insättningar i bankerna kunna härstamma från andra banker, från stat och kommun eller från försäkringsbolag, samt därigenom att en ökning i aktiestocken kan bero på att förut existerande företag ombildats till

¹ E. Schiff, Kapitalbildung und Kapitalaufzehrung im Konjunkturverlauf, Wien 1933, sid. 3—4.

² J. M. Keynes, A Treatise on Money, London 1930, särskilt Vol. I, Ch. 12.

³ Se I. Wedervang, Om inntektsanvändelsen særlig opsparingen i Norge, Oslo 1927.

aktiebolag. Men bakom alla dessa tekniska svårigheter reser sig ett problem av mera principiell natur, nämligen i vad mån detta monetära sparande, som vi här ha för ögonen, motsvarar det reala sparandebegrepp, som ovan nämndes. Utan att närmare ingå på detta problem bör det framhållas vad som förtjänar att ihågkommas, då man tager del av statistik över sparandets storlek, nämligen att denna statistik i allmänhet endast representerar en viss del av det reala sparandet, den del nämligen, som brukar kallas allmänhetens frivilliga sparande. Ty det finnes andra former för avstående av potentiell konsumtion, såsom det s. k. tvångssparandet genom inflation, vilket innebär bankernas skapande av betalningsmedel, vilka överlåtas som lån till företagare för att av dem investeras, orsakande en stigande prisnivå och därigenom framtvingande en inskränkning i konsumtionen för personer med relativt fasta löner, och det s. k. tvångssparandet genom beskattning, som sker då staten använder inflytande skatter för investeringsändamål. Det förra slaget av sparande rör sig i allmänhet parallellt med den allmänna konjunkturkurvan, medan det senare tvärtom i moderna, kapitalistiska samhällen visar en tendens att vara mest omfattande under depressionsperioder.

Av det sagda torde tydligt nog framgå, att varken investeringen eller det reala sparandet är fullständigt statistiskt gripbart. De konkreta fenomenen låta sig ej alltid inordnas under den teoretiska analysens begrepp. Det är naturligtvis möjligt att gå fram på kompromissens väg: att släppa efter på kravet på klart definierade begrepp eller att låta de statistiskt uttryckbara fenomenen representera approximativa värden på teoretiskt mera användbara kvantiteter. I detta senare fall tvingas man ofta att sammanfatta en hel mängd ibland ganska olikartade fenomen i en enda siffra, vanligen i form av ett indextal, varvid dessa fenomen alltid måste sättas i en viss styrkerelation till varandra, vägas. Sådana sammanfattningar äro emellertid alltid förbundna med en stor fara, nämligen att de ursprungliga fenomenens roll fullständigt förloras ur sikte och den uträknade siffran tillskrives en självständig betydelse. Exempel härpå är den prisindexvidskepelse, som särskilt före 1929 års kris florerade, speciellt i Förenta staterna, och mot vilken ett stort antal nationalekonomer vänt sig.¹

¹ Se t. ex. Robertson, *Banking Policy and the Price Level*, London 1926, och Haberler, *Der Sinn der Indexzahlen*, Tübingen 1927. I Sverige särskilt

Vad nu de statistiska måtten på kapitalbildningen beträffar, är det närmast vid den andra av ovan nämnda tvenne vägar, som man riskerar att slå samman en hel del skilda faktorer till ett konglomerat, kalla detta för sparandet och sedan använda det för att illustrera ett teoretiskt resonemang, varunder dess olika beståndsdelar och deras konkreta innebörd fullständigt träda i bakgrunden. En sådan risk löper man ej i samma grad, om man avstår från försöket att mäta den totala kapitalbildningen och inskränker sig till att studera endast en faktor eller ett par nära sammanhörande faktorer, som kunna antagas utgöra eller återspegla en relativt betydelsefull del av hela kapitalbildningsprocessen. Man måste emellertid då noggrant göra klart för sig dessa faktors roll i denna process och avväga de generaliseringar, som göras på basis av dem, efter storleken av denna deras roll.

Summan av aktie- och obligationsemissionerna, som återgives i bifogade diagram, är naturligtvis varken något mått på investeringen eller på sparandet. För att få klarhet i vad dessa siffror betyda, är det lämpligt att betrakta vad som sker i ett konkret fall, nämligen då en person köper en aktie. Det penningbelopp, han därvid använder, kan härstamma från olika källor: det kan vara samlat i sedlar eller i bankräkning under en längre tid, det kan vara en extrainkomst, men det kan också vara ett lån i någon form. I vilket fall som helst är det ett belopp, som kunde använts för konsumtion; då det i stället användes till aktieinköp har personen i fråga fattat ett beslut att ej konsumera nu, vilket just är sparaktens innebörd. Den inköpta aktien kan antingen redan befinna sig i marknaden eller vara nyemitterad. Här taga vi blott detta sista fall i betraktande, då diagrammets siffror endast avse nyemissioner.¹ Den summa, som erlagts för aktien, går till det emitterande bolaget, visserligen oftast på indirekt väg, och användes av detta allmänt uttryckt till anskaffande av produktionsmedel, t. ex. till inköp av maskiner, till upprättande av fabriksbyggnader, till anskaffande av råmaterial, till avlöning av arbetare; den engageras

J. Åkerman, t. ex. i Penningvärde och konjunktur, denna tidskrift 1923, och Prisindex och verklighet, Ekonomen 1929.

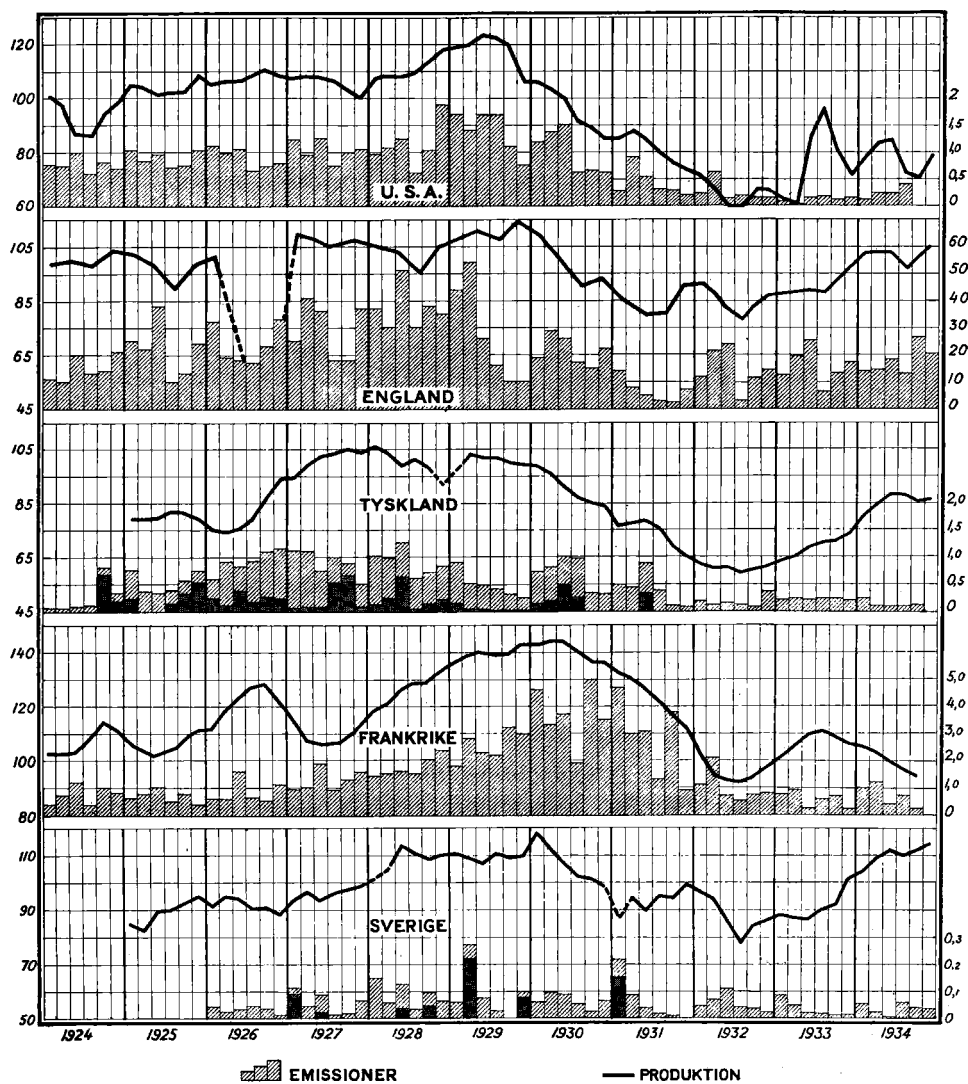
¹ Betydelsen av inköp av redan i marknaden befintliga värdepapper har behandlats ingående av Machlup i Börsenkredit, Industriekredit und Kapitalbildung, Wien 1931.

med andra ord i produktionsprocessen. Denna transaktions reala innebörd är, att personen i fråga avstått från en viss mängd konsumtionsvaror, underhållsmedel, som överlåtits till en företagare, vilken använt dem för att underhålla arbetare, sysselsätta i produktionen, vare sig detta skett direkt genom utbetalning av löner eller indirekt genom att övertaga t. ex. en maskin, vars tillverkning krävt ett visst arbete, som förskottsvis avlönats av en annan företagare. På grundval av ett sparande har en investering skett, och denna investering mognar efter en tid ut i nya varor.

Vad här sagts om aktieköp gäller också obligationsköp. Aktie- och obligationsemissionerna mäta sålunda en del av sparandet; en del, som i allmänhet sker på lång sikt, ty även om värdepapper ibland ofta växla ägare, så förblir dock det ursprungliga sparandet bundet i sin första användning, och dessutom en del, som tämligen omedelbart motsvaras av en lika stor investering.

Betrakta vi nu denna del av sparandet under olika konjunkturskeden, så finna vi däri i stort sett en tendens till höga värden, då produktionen har en uppåtgående rörelse, och till låga värden, då produktionen är på tillbakagång. Speciellt tydligt framträder detta förhållande i Frankrike under den längre konjunkturväg, vars toppunkt inträffade i april 1930.

Hur sambandet mellan kapitalbildning och produktion teoretiskt förklaras av den linje inom konjunkturforskningen, som brukar kallas kapitalbildningsskolan, kan i korthet återgivas på följande sätt. Under depressionsperioden bildas så småningom tvenne förutsättningar för ett nytt konjunkturuppsving: å ena sidan återvänder eller förbättras räntabiliteten inom näringslivet på grund av lönesänkningar, förbättrade metoder och andra kostnadsreduktioner, vilka framtvingas under depressionen, å andra sidan, må vara delvis såsom ett resultat av den förbättrade räntabiliteten, ökas tilltron till framtiden, d. v. s. till det lönande i att slå in på längre produktionsomvägar, och därmed sparviljan. Det skapas sålunda genom ett ökat sparande en möjlighet att företaga nyinvesteringar, och denna möjlighet utnyttjas. Resultatet härav blir i första hand att de kapitalproducerande industrierna öka sin tillverkning. Detta visar sig erfarenhetsmässigt vara inledningen till expansion i hela den industriella produktionen. Hur denna spridning från kapital-

Summor eller medeltal av två månaders data (utom kvartalsindex för Englands produktion).

Emissioner: totala beloppet av emissioner för inhemska ändamål. Skalor till höger.

Produktion: indextal över den industriella produktionen, med utjämning för säsongvariationer. Skalor till vänster. Kurvorna äro streckade under perioder av allvarliga arbetskonflikter.

Förenata staterna: Produktionen 1923—1925 = 100. Emissioner: miljarder dollar.

England: Produktionen 1924 = 100. Emissioner: miljoner pund.

Tyskland: Produktionen 1928 = 100. Emissioner: Det sammanlagda beloppet av inom riket nyemitterade obligationer och aktier tecknas av staplarnas streckade del; beloppen av upptagna utlandslån tecknas av staplarnas grå del. Miljarder riksmark.

Frankrike: Produktionen 1913 = 100. Emissioner: miljarder francs.

Sverige: Produktionen 1925—1930 = 100. Emissioner: Det sammanlagda beloppet av inom riket nyemitterade obligationer och aktier tecknas av staplarnas streckade del; av Svenska Tändsticksaktiebolaget och A.-B. Kreuger och Toll upptagna lån tecknas av staplarnas grå del. Miljarder kronor.

(Källor: Federal Reserve Bulletin; Commercial & Financial Chronicle; London and Cambridge Economic Service; Institut für Konjunkturforschung, Berlin; Wirtschaft und Statistik; Statistique Générale de la France; Ekonomisk översikt; Ekonomiska meddelanden, utgivna av Svenska bankföreningen.)

varu- till övriga industrier äger rum liksom de monetära fenomen, som åtfölja och intensivra konjunkturuppsvinget, sakna vi anledning att ingå på i detta sammanhang. Konjunkturuppsvingets innebörd från här anlagda synpunkt är, att med det ökade sparandet som underlag produktionen i allt högre grad inriktas på framtiden. Slutligen måste emellertid en punkt uppnås, där en ytterligare förlängning av produktionsprocessen ej kan anses önskvärd, där man ej vill avstå mera av dagens konsumtion till förmån för morgondagens och där sålunda sparviljans stegring måste upphöra. Det är den punkt, där man enligt Cassels uttryck ej vill vänta längre. Minskningen av sparandet jämte den försämrade räntabilitet, som följer med högkonjunktrens löne- och övriga kostnadshöjningar, leder nu till avtagande investeringsmöjligheter och avtagande lust att begagna de möjligheter, som eventuellt dock förefinnas. Därav följer nedgång i framställningen av realkapital såsom en inledning till en allmän produktionsnedgång.

Utom de monetära komplikationerna ha här också lämnats ur räkningen vissa med uppsvingsrörelsen förknippade fenomen, vilka äro av stor betydelse i en fullständig konjunkturförklaring, såsom det ofta framhållna faktum, att produktionsutvidgningen inom olika industrier ej förlöper proportionellt, utan vissa som särskilt lönande ansedda industrigrenar överutvecklas. Det väsentliga i detta sammanhang har varit att framhålla, att kvantitetsförändringarna i tiden i framställningen av industriella produkter måste ses mot bak-

grunden av förskjutningar i den inkomstströmmens fördelning, som individerna och samhället önska. Ändringar i denna önskan taga sig uttryck i växlingar i sparandets storlek, och dessa växlingar stå i intimt sammanhang med den allmänna produktionskurvans rörelser. Om man så vill kan man tänka sig denna fördelningsprocedur i tiden utspelad på två olika plan: på produktionsplanet, där den aktuella sammansättningen och inriktningen av produktionen redan gjort fördelningen till en realitet, och på sparplanet, där en önskan uttryckes om hur fördelningen skall verkställas.¹

Före industrialismens genombrott voro de dåliga tiderna, då de ej framkallades av krig eller naturkatastrofer, betingade av omöjligheten att åstadkomma en lämplig fördelning i rummet. Kriserna voro av lokal karaktär, framkallade av missväxt och förstörda skördar; på grund av kommunikationsmedlens ringa effektivitet kunde ej bristen i en trakt kompenseras av överflödet i en annan trakt. Med den moderna tidens transportmöjligheter hava kriser av detta slag kommit att höra till sällsyntheterna. Efter den industriella revolutionen har kapitalet och därmed tiden blivit en alltmera dominerande faktor i det ekonomiska livet. Det lokala fördelningsproblemet är löst, men i stället har ett temporalt fördelningsproblem uppstått, och detta har ännu ej givits någon tillfredsställande lösning: bristen på ekonomisk aktivitet under ett år kan ej kompenseras av överflöd på ekonomisk aktivitet under ett annat år.

¹ J. Åkerman, En konjunkturteoretisk problemställning, Ekonomisk Tidskrift 1932.

RÄTTSLIGA SYNPUNKTER BETRÄFFANDE GEMENSAM BRANDMUR¹

AV PROFESSOR ALBERT ERNBERG, LUND

Byggnadsstadgan av den 8 maj 1874, här nedan benämnd G.By.St., innefattar en byggnadslagstiftning, gemensam för städerna, men i princip särskild för dem i förhållande till landsbygden. Under stadgans förhistoria² framstodo problemen om gränsbestämning mellan allmän civillagstiftning och en i förhållande till denna fristående byggnadslagstiftning för städerna ävensom angående differentiering mellan bestämmelser, gemensamma för städerna överhuvud, och stadganden, specifika för resp. städer. Dessa problem innefatta icke blott spörsmål om uppdelning från systematisk lämplighetssynpunkt i och för sig; de hänföra sig också till avgränsningen av områdena för lagstiftningsformer av olika dignitet: den för Konung och riksdag gemensamma lagstiftningen i R.F. § 87, den åt Konungen ensam förbehållna lagstiftningsmakten i R.F. § 89 samt lagstiftning av lägre valör.

G.By.St. är, liksom brandstadgan och hälsovårdsstadgan av samma år och ordningsstadgan för rikets städer av 1868, utfärdad på grundval av Konungens lagstiftningsmakt enligt R.F. § 89. Den utgår ifrån att för städernas bebyggande kunna uppställas vissa allmänna, generellt tillämpliga principer, men att å andra sidan också beträffande vissa moment väl en reglering kan vara önskvärd, men en reglering, vars utformning kan anpassas efter de lokala förhållandena, vilka kunna gestalta sig olika för olika städer. I anslutning till detta utgångsläge heter det i stadgan, att för varje stad skall finnas en byggnadsordning, och att denna skall upprättas i överens-

¹ Denna uppsats utgör en omarbetning och utvidgning av ett utlåtande, som förf. avgivit till byggnadsnämnden i Göteborg.

² En översikt av denna meddelas hos Herlitz, Ur den svenska stadsbyggnadslagstiftningens historia (Svenska Stadsförbundets Tidskrift 1922), särskilt s. 279 o. följ.

stämmelse med byggnadsstadgan och innehålla de föreskrifter, som utöver stadgans bestämmelser anses erforderliga för ordnande av stadens byggnadsväsen (se stadgans § 1 och § 2 mom. 1). Stadgan bestämmer sättet för tillkomsten av en byggnadsordning; en dylik författning skall regelmässigt antagas av stadsfullmäktige; och ett villkor för dess gällande kraft är att den fastställs av Konungens befallningshavande (§ 2 mom. 2). I stadgan meddelas jämte bestämmelser om stadsplan vissa materiella regler i fråga om uppförandet av en byggnad; och yttermera givas föreskrifter om skyldighet att söka tillstånd till byggnadsarbete och om tillsyn vid sådant arbete. Rörande förhållandet mellan stadgan och en byggnadsordning heter det i § 44, sista §:en i kap. 3 — vilket kap. har till rubrik: Om städernas bebyggande —, att vad i detta kapitel är stadgat utgör icke hinder att i byggnadsordning införa de mera skärpta bestämmelser, vilka anses böra meddelas i de avseenden, varom samma kapitel handlar. Till de redan förefintliga byggnadsordningarna tages ställning i G.By.St:s ingress.

G.By.St. meddelar i § 34 regler om brandmur. Lagrummet, sådant det lyder enligt kungörelse den 18 april 1884, har följande avfattning: »Byggnad av sten eller därmed jämförligt brandfritt ämne må uppföras invid gränsen till grannens tomt. Annan byggnad må icke, även om sådant eljes skulle vara tillåtet, uppföras närmare grannes tomt än fyra och en halv meter med mindre den förses med brandmur. I byggnadsordningen må dock, för den händelse att på grannens tomt hus ej möter på mindre avstånd än fyra och en halv meter, medgivas anstånd med brandmurs uppförande till dess grannen mot bygger, med villkor att grund lägges till brandmuren och rum för dess uppförande lämnas; likasom åt byggnadsnämnd överlåtes att, såframt eldfara därigenom icke föranledes eller dämpande av vådeld försvåras, giva tillstånd att i äldre stadsdel byggnad, utan att med brandmur förses, varder uppförd så nära intill grannes tomt, att avståndet icke bliver större än tre meter.»¹

¹ Ovan återgivna lydelse företer — förutom ett par smärre, reellt betydelselösa, rent språkliga olikheter — vissa avvikelser från lagrummets ursprungliga version. I stället för måttsbestämningen fyra och en halv meter har denna: femton fot. P. 2 slutar sålunda: »... förses med brandmur eller annat tillfredsställande skyddsmedel mot eldfara, som i byggnadsordningen bestämmes». P. 3 saknar den senare versionens sista passus: »likasom åt byggnadsnämnd över-

I det citerade lagrummet anknytes stadgande om brandmur till det fall att fråga är om byggnad av annat material än sten eller därmed jämförligt brandfritt ämne. I vårt lagstiftningsarbete har ock framhållits att G.By.St. saknar föreskrift om brandmur för byggnad av sten eller därmed jämförligt ämne.¹ Men naturligtvis kan i en byggnadsordning på grundval av G.By.St. som brandmur betecknas även en mur, som hör till byggnad av sten eller därmed jämförligt ämne. Brandmur bliver då överhuvud en till byggnad hörande mur, som genom sin beskaffenhet är ägnad att erbjuda brandskydd.

Vad angår den händelse, att å vardera av två tomter omedelbart intill gränslinjen uppföres byggnad, till vilken anknyter sig förpliktelse angående utrustning med brandmur, föranleder avfattningen av G.By.St. § 34 icke till annat antagande än att lagrummets mening är den att vardera byggnaden skall förses med därtill hörande brandmur. I motsats härtill träder anordning med gemensam brandmur; vilken anordning innebär att, då byggnad finnes å vardera av två angränsande tomter och byggnaderna äro belägna omedelbart intill varandra, vardera byggnaden icke erhåller särskild brandmur invid gränslinjen utan byggnaderna hava i stället en brandmur, gemensam för dem båda.

Under herraväldet av G.By.St. har denna anordning flerstädes förekommit såsom frivillig, d. v. s. föreskrift har meddelats om gemensam brandmur såsom tillåten under förutsättning av överenskommelse mellan de ifrågavarande båda grannarne. Som exempel anför jag, att stadgande av dylikt innehåll funnit rum i byggnadsordningar för Gävle, Jönköping, Linköping, Lund, Malmö, Norrköping, Örebro.² I k. prop. nr 192 till 1931 års riksdag med förslag till byggnadsstadga talas om »det å vissa orter hävdvunna bruket av gemensam låtes» etc. En motsvarighet till denna passus tillades redan genom k. k. den 30 dec. 1876.

¹ Jag hänvisar till Betänkande med förslag till byggnadsstadga för riket, avgivet av kommitté, tillsatt den 5 juli 1907, Sthlm 1909, s. 98; se även s. 302 (Svenska brandskyddsföreningen) av Sammandrag (Sthlm 1929) av yttranden över 1928 års sakkunnigbetänkande med förslag till stadsbyggnadslag m. m.

² Exempelen äro hämtade från en å stadsingeniörskoutoret i Lund befintlig kollektion av byggnadsordningar. Samtliga ovannämnda byggnadsordningar äro fastställda under 1890-talet eller under 1900-talet och efter denna fastställelse utrustade med ändringar eller tillägg.

samma brandmurar», varmed, såsom av sammanhanget framgår, svårligen kan avses annan gemensamhet än gemensamhet efter överenskommelse.¹ Från horisonten av G.By.St. synes ligga närmast till hands att med uttrycket gemensam brandmur avse en brandmur, som uppföres i gränslinjen mellan tomterna å bådas mark. I de flesta av de ovannämnda byggnadsordningarna göres uttrycklig skillnad mellan den anordning att hus, som byggas mot varandra i tomtgräns, hava gemensam brandmur och den eventualiteten att den ene grannen med tillstånd av den andre mot dennes redan befintliga brandmur bygger hus utan egen brandmur. En särskild metod för normering av grannars förhållande ifråga om brandmur består däri att, vad angår situationen med särskilda brandmurar invid varandra å ömse sidor om tomtgränsen, i byggnadsordningen göres lindrande undantag från vad eljes i densamma föreskrives om brandmurs tjocklek.

Anordning med gemensam brandmur kan ock vara på det sätt reglerad att en dylik anordning bliver under givna förutsättningar obligatorisk, m. a. o. oberoende av grannarnes vilja. Denna form gör sig gällande enligt Göteborgs byggnadsordning av 1895, den sista, som har för staden fastställts i anslutning till G.By.St. Nämnda byggnadsordning meddelar i sin § 28 regler om gemensam brandmur. Den obligatoriska principen har visserligen icke kommit till ett tillfyllest klart uttryck i lagrummet; men enligt vad som från auktoritativt håll meddelats mig anses lagrummet, med hänsyn till det fall att å vardera av två angränsande tomter finnes byggnad omedelbart invid gränsen mellan tomterna, innebära den regel, att byggnaderna icke skola hava särskilda brandmurar å ömse sidor om gränsen, utan

¹ Prop. förmåler s. 79, hurusom mot bestämmelserna (i det utkast, som utgjorde grundval för förslaget i prop.) om rätt att hava gemensam brandmur hade anmärkts att de innebure risk för en avsevärd inskränkning av det å vissa orter hävdvunna bruket av gemensamma brandmurar, vilken inskränkning skulle medföra ett fördyrande av byggnadskostnaderna; med anledning härav framhåller prop. att avsikten icke vore att hindra fortvaron av sådan lokal praxis. I prop:s förslag till lagtext (se § 53) talas allenast om rätt för grannar att hava gemensam brandmur, ej om förpliktelse därvidlag. Vid prop. finnes fogat ett sammandrag av yttranden över nämnda utkast. Vad angår gemensam brandmur finnes i detta sammandrag allenast en résumé av uttalanden av »vissa myndigheter i Göteborg» (s. 203 av prop.). Prop. synes i motiven s. 79 förbise att systemet med gemensam brandmur i Göteborgs då gällande byggnadsordning icke anses vara baserat på frivillig överenskommelse mellan grannarne som gemensamhetens förutsättning (jfr härom nedan i denna uppsats).

i stället en gemensam brandmur, vars mittelinje skall befinna sig i gränsen mellan tomterna; vadan alltså muren till hälften av sin tjocklek förlägges å vardera tomten. Regeln är obligatorisk och ställer sig sålunda oberoende av grannarnas vilja.¹ Anordningen med gemensam brandmur finner tillämplighet vare sig byggnaderna uppföras samtidigt eller på olika tider. Vardera fastighetens ägare är förpliktad att av tomten upplåta mark till muren och att hava denna stående därstädes. Till vidare utformning av tanken att grannarne skola hava gemensam brandmur meddelar § 28 regler om skyldighet för dem att delta i kostnaden för murens uppförande och underhåll. Härvid beaktas olika händelser: att å båda tomterna samtidigt uppföras hus till lika höjd; att husen uppföras samtidigt, men till olika höjd; att först den ene tomtägaren ensam bygger. Frågan om rivning av en gemensam brandmur uppmärksammas även i lagrummet.

Systemet med gemensam brandmur som obligatorisk har redan på grundval av tidigare byggnadsordningar för staden förekommit i Göteborg.² Såvitt man kan döma av den brist på intresse för nämnda system, som föreligger hos författningsförslagen under förhistorien till nu gällande byggnadsstadga den 20 november 1931 — här nedan benämnd N.By.St. — torde systemet icke hava varit någon synnerligen vanlig företeelse i våra byggnadsordningar under herraväldet av G.By.St. Jag anför emellertid att principen klart angivits i § 43 av Halmstads år 1900 fastställda byggnadsordning med senare ändringar.³ Enligt vad som omförmäles i det normalförslag — här nedan benämnt N.F. — till byggnadsordning för stad, köping och större municipalsamhälle, vilket i anslutning till N.By.St. utarbetats inom

¹ Här kan ock hänvisas till de av vissa myndigheter i Göteborg gjorda uttalanden rörande stadganden om gemensam brandmur, vilka relateras i det förutnämnda sammandrag av yttranden över utkast till ny byggnadsstadga, som åtföljde prop. nr 192 till 1931 års riksdag; prop. s. 203. Jfr även Berglund, Stadsbyggnadslagstiftning och grannelagsrätt (i Göteborgs kungl. vetenskaps- och vitterhetssamhälles handlingar), Göteborg 1929, s. 179 o. följ., de likalydande motionerna nr 27 i F.K. och nr 65 i A.K. vid 1935 års riksdag, vilka motioner avse möjlighet att numera i byggnadsordning för stad införa bestämmelser angående obligatorisk gemensam brandmur i tomtgräns.

² Hos Berglund, a. a. s. 179 o. följ. gives en framställning av i byggnadsordningar för Göteborg meddelade regler om murar i tomtgräns; se även förutnämnda motionerna vid 1935 års riksdag.

³ § 43 mom. 11 lyder: »För hus, som uppföras intill varandra, skall gemensam brandmur användas och förläggas i tomternas gränslinje.»

byggnadsstyrelsen, har praktiserats ännu en rättslig metod för anordning med gemensam brandmur. I motiven till förslaget till lagtext avvisas nämligen de lege ferenda eventualiteten »att, såsom i någon byggnadsordning torde hava skett, rent av betrakta det såsom en skyldighet att, om granne det äskar, underkasta sig gemensamma anordningar i fråga om brandmur».¹ Enligt det antydda systemet skulle sålunda den ene grannens begäran vara en nödvändig förutsättning för gemensam brandmur, men å andra sidan den andre grannens bifall icke vara erforderligt.

G.By.St. § 44 lämnar ett allmänt medgivande att angående de förhållanden, som behandlas i stadgans kap. 3, i en byggnadsordning intaga bestämmelser, som äro strängare än stadgans regler. Man kan då e contrario draga den slutsatsen, att det icke gives någon motsvarande generell frihet att rörande ifrågavarande förhållanden intaga i en byggnadsordning bestämmelser, som gå i motsatt riktning, d. v. s. innefatta en mildring eller rent av ett eluderande av regler i nämnda kap. En dylik frihet skulle också vara ägnad att bibringa dessa regler en brist på effektivitet, som icke rimligen kan antagas vara av lagstiftaren avsedd.

Anledningen till Göteborgs byggnadsordnings obligatoriska princip angående gemensam brandmur är att söka i byggnadsgrundens beskaffenhet.² Genom en gemensam brandmur kan vinnas fördelen av en mindre belastning för grunden än den, som uppstår, om två särskilda murar byggas invid varandra; man undviker tack vare den gemensamma muren vissa svårigheter och kostnader, som skulle vara förknippade med den s. a. s. normala anordningen: två särskilda murar invid varandra. I det här ovan citerade Betänkande med förslag till byggnadsstadga för riket, avgivet av kommitté, tillsatt den 5 juli 1907, anföres att ibland är en gemensam brandmur i följd av grundens beskaffenhet en ren nödvändighet.³ Med uppförandet av gemensam brandmur torde regelmässigt åsyftas att nedbringa byggnadskostnaderna. Det kan kanske också i och för sig betraktas som en fördel att en gemensam mur upptager mindre tomtyta än två särskilda murar tillsammans skulle göra. Enligt det anförda bliver

¹ N.F. s. 29.

² Jfr ock här Berglund, a. a., särskilt s. 185; samt förutnämnda motiönera vid 1935 års riksdag.

³ Bet. s. 98.

det följdriktigt av väsentlig betydelse att den gemensamma brandmuren mer eller mindre genomgående får mindre tjocklek än två särskilda murar invid varandra tillsammans skulle hava. Detta förhållande bliver, därest fråga är om hus av sten eller därmed jämförligt ämne, från G.By.St:s synvinkel i rättsligt avseende likgiltigt, redan därför att denna författning icke föreskriver att sådana hus skola förses med brandmur. Vad åter angår hus av annat material kan väl knappast bestridas att anordningen med gemensam brandmur på antydda sätt innefattar en mildring eller ett försvagande av grundsatsen att hus, som uppföres invid gränsen till grannens tomt, skall förses med brandmur och alltså vardera av två hus å ömse sidor invid gränsen utrustas med särskild brandmur. Från reell synpunkt kan dock å andra sidan anföras, att det måste anses, att den gemensamma muren erbjuder ett i och för sig tillräckligt brandskydd. I N.By.St. 53 § medgives ju ock att i byggnadsordning intaga bestämmelser om rätt att hava gemensam brandmur.

Ett tillgodogörande av en fastighet kan på mångahanda sätt medföra verkningar för omgivningen. Det bliver för rättssystemet en viktig och nödvändig uppgift att å ena sidan av hänsyn till omgivningen begränsa den fastighetsägaren inom hans eget område tillkommande handlingsfriheten och å andra sidan förplikta grannen eller grannhället att i viss mån tåla verkningar, härrörande av närbelägen fastighet. Härvidlag bliver fråga både om normer, vilka synas böra karakteriseras såsom offentligrättsliga, och om regler, vilka finna hemort inom den privaträttsliga grannelagsrätten.¹ Den ovannämnda obligatoriska anordningen med gemensam brandmur innebär avvikelse i förhållande till fastighetsägarens genom vårt rättssystem eljes givna maktställning beträffande fastigheten och hans rättsliga situation gentemot omgivningen. Den står ock i motsättning till satsen att nybyggnad ej får företagas i strid mot tomtindelning. Denna norm för stad, som för vår gällande lagstiftningsdel är angiven i stadsplanelagen den 29 maj 1931, 18 §, har redan tidigare förefunnits i vår rätt. Det kan synas anmärkningsvärt att den i grundsatsen om gemensam brandmur såsom obligatorisk innefattade regleringen av grannars relation funnit rum i författning av

¹ Jfr här Ernberg, Objekt och adjacent vid expropriation (i Skrifter tillägnade Johan C. W. Thyrén, Lund 1926), s. 474 o. följ.

allenast den dignitet, att den antagits av stadsfullmäktige och fastställt av K. B., och diskussion kan föranledas huruvida detta förhållande överensstämmer med intentionerna hos G.By.St. eller överhuvud med den svenska lagstiftningens principer rörande rättsreglers tillblivelse. En sådan diskussion — av omfattande och komplicerad innebörd — skall emellertid icke här företagas.¹

Även byggnadsstadgan av den 20 november 1931 kännetecknas av den grundtanke att i lagstiftning av allmän räckvidd böra fastställas vissa generella normer för städernas bebyggelse, men att härvidlag också med anledning av olikhet i förhållandena för olika orter bör i viss mån givas rum åt en lokal reglering. Det heter i N.By.St. 1 § att för stad skall finnas byggnadsordning, upptagande de bestämmelser, som utöver vad i allmän lag eller denna stadga eller eljes i vederbörlig ordning föreskrivits äro erforderliga för ordnande av stadens byggnadsväsen. Enligt 2 § antages byggnadsordning av stadsfullmäktige, efter byggnadsnämndens hörande, och skall, för att bli gällande, fastställas av K. B. I 127 § p. 1 föreskrives att så snart ske kan efter N.By.St:s utfärdande och sist inom två år efter dess ikraftträdande skall med iakttagande av stadgans föreskrifter förslag till ny byggnadsordning för stad eller stadsliknande samhälle hava upprättats och underställt K. B:s prövning.

I 53 § av N.By.St. givas regler om brandmur. St. 1 lyder: »Byggnad, som uppföres i gräns mot grannfastighet, skall, såvida ej framförvarande område till minst 12 meters bredd är undantaget från bebyggande, avskiljas från denna fastighet medelst brandmur av sådan beskaffenhet, som i byggnadsordningen angives.» Den här under vissa förutsättningar stadgade nödvändigheten att byggnad förses med brandmur ställer sig alltså oberoende av materialet för byggnaden. Begreppet brandmur vinner ökad fyllighet genom hänvisningen att dess beskaffenhet angives i byggnadsordningen. Om gemensam brandmur stadgas i 53 § st. 2: »Där särskilda skäl det påkalla, må i byggnadsordningen meddelas bestämmelser om rätt att

¹ En ingående undersökning av hithörande spörsmål förekommer hos Berglund, a. a., särskilt s. 59 o. följ. Se även Sundberg, Domstolarnas befogenhet att åsidosätta grundlagsstridiga lagar (i Statsvetenskaplig Tidskrift 1930).

hava gemensam brandmur för byggnader, uppförda å varandra angränsande fastigheter, samt om rätt för byggnadsnämnden att i fall, som angivas i byggnadsordningen, medgiva befrielse från uppförande av brandmur.»

Till belysning av det citerade stadgandet angående gemensam brandmur gör jag här ett par anteckningar från stadgandets närmaste förhistoria. Betänkande med förslag till stadsbyggnadslag m. m., avgivet av tillkallade sakkunnige den 27 februari 1928, upptager i förslagets 17 kap. 20 § st. 2 en regel om gemensam brandmur: »I byggnadsordning må bestämmelser intagas om rätt att, där särskilda förhållanden det påkalla, hava gemensam brandmur för byggnader, uppförda å till varandra gränsande fastigheter.» Den anordning med gemensam brandmur, som här förklaras kunna finna rum i en byggnadsordning, är allenast fakultativ; det är fråga om en rätt att hava gemensam brandmur, icke om en obligatorisk regel att byggnaderna skola hava en gemensam brandmur. Detta framhålles ock med klarhet i lagrummets motiv,¹ där det anföres att rätt att i byggnadsordning medgiva användande av gemensam brandmur, som visserligen icke i regel bör ifrågakomma, dock torde böra inrymmas med hänsyn särskilt till den ekonomiska fördelen härav under vissa lokala förhållanden. Sedan yttranden över nämnda betänkande avgivits av ett stort antal myndigheter och sammanslutningar, utarbetades inom justitiedepartementet dels förslag till stadsplanelag m. m., dels ock utkast till byggnadsstadga. Detta utkast — här nedan benämnt dep:s utkast — som i sin ordning blev föremål för yttranden av myndigheter och sammanslutningar, utgjorde grundval för det förslag till byggnadsstadga, vilket framlades för riksdagen år 1931 genom k. prop. nr 192. Utkastet åtföljde denna prop. såsom bilaga.

Utkastet meddelar i kap. 5 § 53 föreskrifter angående brandmur. 1928 års betänkandes ovan citerade regel angående gemensam brandmur återfinnes realiter fullständigt oförändrad² i utkastets nyssnämnda § st. 2. Angående detta lagrum i utkastet framställdes erinringar av vissa myndigheter i Göteborg.

På grund av vad som anmärkts gentemot utkastets passus angående gemensam brandmur underkastades den någon omredigering

¹ Bet. s. 309.

² Ett par smärre, betydelselösa olikheter i rent språkligt hänseende föreligga.

i det förslag till byggnadsstadga, som framlades genom förutnämnda k. prop. Byggnadsstadgan den 20 november 1931 53 § st. 2, vilket lagrum här ovan återgivits, överensstämmer ordagrant med § 53 st. 2 i förslaget. Enligt avfattningen av ifrågavarande lagrum i utkastet kan en byggnadsordning icke stadga en generell rätt för grannar att oberoende av särskilda förutsättningar i det konkreta fallet hava gemensam brandmur för byggnader omedelbart invid varandra i tomtgräns; byggnadsordningen kan allenast medgiva en rätt att där särskilda förhållanden in casu sådant påkalla anlita en dylik anordning. Formuleringen av N.By.St. 53 § st. 2 gör det däremot möjligt att — under förutsättning av särskilda skäl — i en byggnadsordning intaga en generell regel, enligt vilken rätten att hava gemensam brandmur icke behöver vila på en speciell motivering i det konkreta fallet. Avfattningen av N.By.St. 53 § st. 2 medgiver emellertid icke en byggnadsordning att gå längre än till sanktionerande av rätt att hava gemensam brandmur. Lagrummet meddelar icke någon tillåtelse att i en byggnadsordning intaga en obligatorisk regel att för byggnader invid skiljelinjen, å vardera av två angränsande fastigheter, brandmur skall, oberoende av grannarnas vilja, vara gemensam. En dylik tillåtelse kan icke anses innefattad i den omredigering utkastets regel undergått. En innebörd hos N.By.St. 53 § st. 2, motsatt den nu angivna, skulle ej rätt väl överensstämma med ett uttalande av justitieministern rörande ifrågavarande lagrum i propositionen: »Anordningen med gemensam brandmur kan vara lämplig för mindre byggnader, men knappast i andra fall.»¹

N.By.St. § 53 giver icke någon närmare bestämning av begreppet gemensam brandmur. Jämsides med rätten att hava sådan mur för byggnader, uppförda å varandra angränsande fastigheter, omförmäles emellertid rätt för byggnadsnämnden att i fall, som angivas i byggnadsordningen, medgiva befrielse från uppförande av brandmur. N.F. omnämner i sina motiv² såsom olika former av gemenskap i avseende å brandmur dels sådan gemensam mur, som är uppförd med hälften å vardera tomten, dels ock det fall, då ägare av brandmur tillåter granne att mot hans brandmur uppföra hus

¹ Prop. nr 192 s. 79.

² N.F. s. 28; jfr ock den motsvarande § 11 i förslagens lagtext.

utan egen brandmur. Då jag i det följande talar om gemensam brandmur, åsyftar jag allenast den händelse att muren uppföres i gränslinjen mellan två tomter, med hälften av sin tjocklek å vardera tomten.

Om man önskar att åt systemet med gemensam brandmur som obligatorisk vinna sanktion på grundval av gällande lagstiftning, framte sig till beaktande dels utvägen att genom dispens av Kungl. Maj:t bereda rum åt systemet i en byggnadsordning, dels ock möjligheten att detsamma inpassas i stadsplanebestämmelser. Vad angår förstnämnda eventualiteten erinras att Kungl. Maj:t anses äga att meddela dispens från lag, som tillhör området för lagstiftning, som är förbehållen Konungen ensam (R.F. § 89), men däremot icke från lag, som faller under Konungens och riksdagens gemensamma lagstiftningsmakt (R.F. § 87). N.By.St. är given av Konungen, men visserligen »efter riksdagens hörande». Detta förhållande bör dock icke utgöra hinder för ifrågavarande dispens.¹ Det framgår av k. prop. nr 192 till 1931 års riksdag med förslag till byggnadsstadga att det icke har varit meningen att Kungl. Maj:t skulle förlora rätten att giva dispens från stadgan. Rörande ett stadgande, som jämväl avsåg skydd mot eldfara, nämligen förslaget § 55 — vilket lagrum återfinnes i N.By.St. 55 § — anfördes nämligen i prop.: »Mot sakkunnigförslaget har anmärkts att detsamma, såsom intaget i lagen, icke inrymde någon dispensmöjlighet, vilket dock ansågs kunna erfordras. Genom bestämmelsens intagande i den nya byggnadsstadgan vinnes tydligen möjlighet att i detta hänseende tillmötesgå skäligen önskemål.»²

N.By.St. meddelar i 53 § st. 1 ett kardinalt stadgande angående brandmur; supplerande föreskrifter angående brandmurs beskaffenhet hänvisas till byggnadsordning. Genom st. 2 i §:en beredes möj-

¹ Hos Herlitz, Om lagstiftning genom samfälliga beslut av Konung och riksdag, Sthlm 1930, s. 113 not 3 framhålles, hurusom det mycket ofta göres gällande att Kungl. Maj:t ifråga om sådana författningar, som utfärdas efter det riksdagen avgivit yttrande, bör anses vara ungefär lika bunden som i verkliga lagfrågor (alltså: förhindrad att vidtaga ändring, meddela dispenser o. s. v.). Vad angår den händelse att riksdagens yttrande över ett författningsförslag inhämtas, se även Reuterskiöld, Sveriges grundlag, etc. I, Uppsala 1924, s. 158.

² Prop. s. 79. Bestämmelsen avser material för taktäckning. Det omtalade sakkunnigförslaget är Betänkande med förslag till stadsbyggnadslag m. m., avgivet 1928 av sakkunnige.

lighet att i en byggnadsordning giva en positivrättslig reglering rörande frivillig anordning med gemensam brandmur. Med denna systematik synes en tilltalande överensstämmelse i och för sig föreligga, därest på grundval av dispens, som medgiver ett undantag från N.By.St:s normering i fråga om brandmur, i en byggnadsordning inpassas den specifika anordningen med gemensam brandmur såsom obligatorisk.

Av intresse är frågan om särskiljandet mellan vad som bör behandlas i en byggnadsordning och innehållet av regler, som böra finna rum i stadsplanebestämmelser. I den för 1931 års riksdag framlagda k. prop. nr 79, innefattande förslag till stadsplanelag, uttalar justitieministern¹ sin anslutning till vad i Betänkande med förslag till stadsplanelag m. m., avgivet 1920 av kommitté, tillsatt 1916, anföres rörande behovet av att i förhållande till gällande lags stadganden om byggnadsbestämmelser utvidga möjligheten att meddela föreskrifter angående användandet av i stadsplan intagen mark ävensom rörande det närmare innehållet i sådana föreskrifter. Nämnade kommitté anför² att stadsplanen och således även de särskilda stadsplanebestämmelser, som ingå som delar av densamma, ingripa direkt i den enskilde jordägarens rätt att förfoga över sin mark samt ålägga honom därutinnan förpliktelser, som han ej kan undandraga sig. I anknytning härtill framhåller kommittéen nödvändigheten av att åt stadsplanebestämmelser beredes det civilrättsliga stöd, som tillkommer stadsplan i övrigt.³ Beträffande innehållet av stadsplanebestämmelser anföres av kommittéen att de överhuvud innefatta regler angående användande av i stadsplanen ingående område, vilken tanke närmare utvecklas. Enligt kommittéen ankommer det vidare på byggnadsstadgan och lokal byggnadsordning att komplettera och närmare utforma de regler, efter vilka bebyggandet må försiggå, att således, i den mån icke stadsplanebestämmelserna därom bestämt, reglera gårdsutrymme, byggnadshöjd, byggnadsmaterial, beskaflenheten av boningsrum

¹ Prop. s. 52.

² Bet. s. 107 o. följ.

³ Redan under 1907 års stadsplanelags tillkomsthistoria framhölls vikten av civillags stöd för skyldigheten att vid byggande följa stadsplan, så ock därav att särskilda bestämmelser rörande sättet för byggnadstomternas användande erhöles stadsplans helgd. Se N.J.A. II 1907 nr 5, särskilt s. 3 o. följ., 21.

och andra lokaler, åtgärder mot eldfara med mera dylikt. Här betonas sålunda byggnadsstadgans och de lokala byggnadsordningarnas kompletterande ställning i förhållande till stadsplanebestämmelserna. Härmed överensstämmer departementschefen, då han i k. prop. nr 192 till 1931 års riksdag med förslag till byggnadsstadga uttalar att de grundläggande reglerna för byggandet, d. v. s. bestämmelserna om byggnads höjd, våningsantal och gårdsrums storlek, böra meddelas i stadsplanebestämmelser.¹ I gällande lagstiftning framstår ock klart N.By.St:s karaktär av en kompletterande författning; vilket givetvis, såsom ovan i denna uppsats framhållits, gäller även om en byggnadsordning.² Vad särskilt angår uppfattningen om civilrättslig valör hos stadsplanebestämmelser, synes prop. nr 79 ansluta sig till densamma.³

Som ett skäl emot ifrågavarande dispens skulle kunna anföras att den skulle avse en privaträttslig reglering av ett grannelagsförhållande — en motivering, som anknyter sig till avgränsningen mellan lagstiftningsområden av olika dignitet. Här kan ock erinras om ett i förutnämnda prop. nr 192 gjort uttalande⁴ angående stadgandet i förslaget § 52; vilket lagrum behandlade grundmur i gräns mot grannes fastighet och motsvarar 52 § i N.By.St. I motiveringen i prop. omtalas att förhållandet ifråga tidigare endast reglerats genom byggnadsordningarna å vissa orter. Prop. ansluter sig emellertid till den redan i dep:s utkast framställda uppfattningen att bestämmelsen borde inflyta i byggnadsstadgan, då behovet av stadgandet vore allmängiltigt och det dessutom syntes mindre lämpligt att stadgande, som så nära berörde grannelagsrätten, tillkomme under de former, som gällde beträffande en byggnadsordnings tillblivelse. Uppfattningen om civilrättslig valör hos stadsplanebestämmelser — på vilken jag icke här skall närmare ingå⁵ — kan i och för sig anses tala för att till sådana bestämmelser förlägga en eventuell rättslig reglering rörande gemensam brandmur såsom obliga-

¹ Prop. s. 43.

² Jfr särskilt 76 § av 1931 års stadsplanelag; se vidare ovannämnda prop. nr 192 s. 40, nr 79 s. 44.

³ Jfr s. 44 i. f. 47, ovan relaterade yttrande s. 52.

⁴ Prop. s. 78.

⁵ Uppfattningen kritiseras av Berglund, a. a. s. 91 o. följ. och i Stadsplanebestämmelser, byggnadsordningar och allmän civillag (Sveriges fastighetsägareförbunds skriftserie 4), Sthlm 1932.

torisk. I N.F:s motiv uttalas ock den åsikt att stadgande om »obligatorisk gemenskap» rörande brandmur, vilken gemenskap enligt motiven tänkes kunna ifrågakomma beträffande radhus eller kopplade hus, icke torde böra förläggas till byggnadsordning, utan till stadsplanebestämmelser.¹

Å andra sidan må ock framhållas att den skiljelinje, som avser att inom den rikedom av rättsnormer, vilka av hänsyn till grannelaget eller omgivningen begränsa fastighetsägarens handlingsfrihet beträffande fastigheten och dess utnyttjande, göra en uppdelning mellan offentligrättsliga regler och privaträttsliga grannelagsregler, icke kan bli i allo klar och lätt att bestämma. Än vidare: den primära regeln att byggnad under vissa förutsättningar skall förses med brandmur, är att betrakta som offentligrättslig; den syftar i första hand till att tjäna det samhälleliga intresset av skydd mot eldfara. Därjämte tillgodoser regeln också den enskilde grannens privata intresse av skydd i nämnda hänseende.² N.By.St. medgiver i 53 § st. 2 att, där särskilda skäl det påkalla, i en byggnadsordning intaga ett stadgande om rätt för grannar att hava gemensam brandmur. Ett sådant stadgande, som till förmån för grannars enskilda intressen gör ett undantag från den allmänna principen i 53 § st. 1 att byggnad skall utrustas med därtill hörande enskild brandmur, kan med skäl rubriceras såsom innebärande en privaträttslig regel rörande grannars relation. En norm, som gör gemensam brandmur obligatorisk, reglerar helt visst grannarnes förhållande inbördes; men om i ett samhälle byggnadsgrundens beskaffenhet generellt sett gör det önskvärt eller nödigt att byggnader invid varandra i tomtgräns hava en gemensam brandmur i st. f. två särskilda brandmurar, så kan från denna synpunkt en princip om gemensam brandmur som obligatorisk sägas avse ett offentligt intresse. Nämnas må ock att även frånsett § 11, som behandlar överenskommen gemenskap i fråga om brandmur, ävensom § 10 mom. 2, enligt vilket lagrum byggnadsnämnd i vissa fall och under villkor av överenskommelse mellan grannarne, kan medgiva undantag från skyldigheten att uppföra brandmur i tomtgräns, innehåller N.F.

¹ N.F. s. 28.

² Jfr här Ernberg a. st. Se även Ernberg, Om expropriation som rättsligt begrepp, Lund 1903, s. 159 o. följ.

vissa stadganden, vilka torde få rubriceras som privaträttsliga.¹ För övrigt erinras jämväl att om ett stadgande i dispensväg infogas i en byggnadsordning, vinner det härigenom en högre dignitet än den, som i och för sig beskäres en föreskrift i en byggnadsordning — låt vara icke den, som enligt R.F. bör anknyta sig till allmän civillag.²

Om brandmurs nödvändighet under vissa omständigheter stadgas i N.By.St. 53 §. Av detta lagrum framgår jämväl att eventuella regler om rätt att hava gemensam brandmur skola förläggas till byggnadsordningen; så är ock fallet med bestämmelser angående brandmurs beskaffenhet och de stadganden angående befrielse från uppförande av brandmur, som måhända meddelas. Om stadsplanebestämmelserna å ena sidan och byggnadsstadgan och byggnadsordningen å andra sidan tänkas stå i den inbördes relation att de förstnämnda reglerna äro grundläggande eller primära och de sistnämnda författningarna äro sekundära eller kompletterande, så synes det icke bliva följdriktigt att vad angår brandmur för ett specialfall eller undantagsfall — obligatorisk anordning med gemensam brandmur — gives reglering i stadsplanebestämmelserna, medan den kardinala grundsatsen om brandmurs nödvändighet meddelas i byggnadsstadgan. I detta sammanhang kan dock ett särskilt moment från N.By.St:s tillblivelse bringas i åtanke. Dep:s utkast meddelade i § 53 p. 1 en regel, motsvarande regeln i N.By.St. 53 § p. 1. Därjämte stadgades i utkastets § 53 p. 2 att ifråga om trähus gällde skyldigheten angående utrustning med brandmur även där huset icke uppfördes i gränsen, men på mindre avstånd

¹ Jag framhåller här särskilt stadgandena i § 31 mom. 2 angående skyldighet till uppförande av stängsel mellan granntomter och i § 31 mom. 5 att stängsel i gräns mellan granntomter skall uppföras av tomtägarna till hälften vardera. Vidare kan hänvisas till föreskrifterna i § 5 mom. 4 och 5 att burspråk och liknande byggnadsdel resp. balkong ej må anbringas inom visst avstånd från granntomt, i § 16 mom. 4 att tak ej må så anordnas att vatten därifrån faller å grannens tomt, i § 39 mom. 1 rörande grundläggningsarbete.

² Såsom Herlitz, a. a. s. 453 framhåller, har det förekommit att R.F. § 87 mom. 1 tillämpats även beträffande civillagstiftning av allenast begränsad lokal räckvidd. Vad angår R.F. § 87 mom. 1 anför jag här endast att det synes bliva en något tungrodd lagstiftningsteknik, därest man för någon speciell detaljbestämmelse, som på grund av särskilda lokala förhållanden anses önskvärd eller nödig ifråga om byggnads anordnande i ett visst samhälle, måste anlita nämnda lagrum.

därifrån än 4,5 meter. Detta stadgande uteslöts i förslaget till byggnadsstadga i prop. nr 192, med den motivering att i förevarande hänseende erforderlig reglering torde böra ske genom stadsplanebestämmelser.¹ Här tänker sig således prop. att i stadsplanebestämmelser lämpligen kan intagas ett specialstadgande vid sidan av N.By.St:s huvudregel rörande gemensam brandmur, låt vara att specialstadgandet går ut på en skärpning av huvudregeln, vilket icke är fallet med en obligatorisk föreskrift om gemensam brandmur.

En möjlig anordning vore att själva grundprincipen att under givna förutsättningar skall finnas gemensam brandmur intages i stadsplanebestämmelser, medan ämnets vidare utformning förlades till byggnadsordning.²

Det kan emellertid svårligen bestridas att relationen mellan å ena sidan stadsplanebestämmelser och å andra sidan byggnadsstadga och byggnadsordning företer åtskillig oklarhet. Det synes ock föreligga en viss motsägelse i det uppfattningssätt hos lagstiftningen, enligt vilket den dels tänker sig att stadsplanebestämmelser äro primära, byggnadsordning och byggnadsstadga åter sekundära eller kompletterande och dels intager den ståndpunkt att stadsplanebestämmelserna skola anpassas efter stadens lokala förhållanden, medan byggnadsstadgans regler äro generella. Ehuru stadsplanebestämmelserna — liksom överhuvud stadsplanen — uppfattas såsom primära vis-à-vis den sekundära eller kompletterande byggnads-

¹ Prop. s. 79.

² I de likalydande motionerna nr 27 i F.K. och nr 65 i A.K. vid 1935 års riksdag har under åberopande av förhållandena i Göteborg hemställts om underdånig skrivelse till Konungen med anhållan att Kungl. Maj:t måtte vidtaga sådan ändring i gällande byggnadsstadga och, om erforderligt, andra författningar, att i byggnadsordning för stad må kunna införas bestämmelser om obligatorisk gemensam brandmur i tomtgräns och angående kostnaderna för sådan brandmur, allt under förutsättning att Kungl. Maj:t icke funne sig böra, utan att ändring i byggnadsstadgan eller annan författning vidtoges, meddela tillstånd till de ifrågavarande bestämmelsernas intagande i byggnadsordning för stad. I motionerna återgivas vissa regler om brandmur i tomtgräns, vilka intagits i det förslag till ny byggnadsordning, som nyligen avgivits av stadsfullmäktige i Göteborg. I dessa regler har principen om obligatorisk anordning med gemensam brandmur i tomtgräns bibehållits. Denna princip har dock underkastats viss modifikation genom den bestämmelse att om överenskommelse träffats mellan grannar, må byggnadsnämnden kunna medgiva att vardera tomtägaren uppför enskild brandmur mot grannens tomt.

stadgan, meddelas i denna regler angående innehållet i stadsplanebestämmelser ävensom eljes angående stadsplan.

Det må också erinras att en grundsats om gemensam brandmur såsom obligatorisk innefattar en viss avvikelse från regeln i stadsplanlagen 18 § att nybyggnad ej må företagas i strid mot tomtindelning; men en sådan avvikelse konstitueras jämväl genom den i N.By.St 53 § medgivna möjligheten att i en byggnadsordning intaga stadgande om gemensam brandmur såsom fakultativ.

Jag övergår till att något behandla de ganska komplicerade privaträttsliga relationer, som från den gällande rättens horisont uppkomma mellan grannar på grundval av en princip — fakultativ eller obligatorisk — om gemensam brandmur. Av synnerlig betydelse med hänsyn till dessa relationer äro kategorierna servitut och äganderättsgräns.

1900-talets lagberedning anför i sin servitutshistorik hurusom enligt en tidigare rättsuppfattning, framträdande hos lagkommittéen och i anslutning till denna hos äldre lagberedningen, vissa befogenheter, vilka omedelbart på grund av lagens stadgande tillgodokomma en fastighetsägare med hänsyn till en grannfastighet, betraktades såsom servitut. Lagkommittéen framhåller i sitt förslag till allmän civillag som sin åsikt att byggningabalken har att behandla grannars rättsförhållanden till varandra.¹ Byggningabalkens egentliga föremål är — heter det vidare — att stadga vad den ene grannen har att göra eller låta för att sätta den andre i tillfälle att rätt bruka sin egendom och vilka band de inbördes måste tåla å bruket av den egendom, som dem i grannelaget tillhör. I anslutning härtill förklarar kommittéen att byggningabalken avhandlar de ämnen, som i främmande lagar förekomma under namn av realservituter, då den utstakar vad besvär och last granne av annan tåla bör eller, från motsatt synpunkt, vad den ene grannen har rätt att fordra av den andre. 1900-talets lagberedning tager avstånd från tankegången att till servitut hänföra befogenheter, som omedelbart på grund av lagens stadgande tillkomma en fastighetsägare med hänsyn till

¹ Lagkommittéens Förslag till allmän civillag, Sthlm 1826, mot. s. 120 o. följ.

grannens fastighet; dylika befogenheter — s. k. legalservitut — kunna enligt beredningen icke räknas som verkliga servitut.¹

En mera precis bestämning av den räckvidd, lagkommittéen förlänat åt kategorien realservitut — en räckvidd, som i själva verket synes vara ganska omfattande — kan här vara likgiltig. Jag skall däremot anföra ett par moment, som med hänsyn till sättet för rättighetens uppkomst äro av betydelse för vårt positivrättsliga servitutsbegrepp. Det förslag till lag om servitut, som ingår i 1900-talets lagberednings förslag till jordabalk I, angav i sin 1 § som sin utgångspunkt avtal om upprättande av servitut. 1 § hade denna lydelse: »Slutes avtal, varigenom å fastighet lägges besvär och last till förmån för annan fastighet . . . må till säkerhet för beståndet av det servitutsavtal meddelas inteckning under de villkor och i den ordning, särskilt är stadgat.» Vid 1907 års riksdag erhöill lagrummet sin slutliga avfattning i förevarande avseende: »Lägges å fastighet besvär och last till förmån för annan fastighet . . . må till säkerhet för beståndet av det servitut meddelas inteckning etc.» Som motiv för denna textändring anfördes att man borde förebygga den missuppfattning att om två skilda fastigheter ägdes av samma person, inteckning icke skulle kunna meddelas för servitut, som genom ägarens ensidiga utfästelse anknötes till den ena fastigheten till förmån för den andra. Analogor modifikationer infördes i vissa andra §:er av förslaget ävensom i vissa §:er av jämväl föreliggande förslag till ändringar i 1875 års inteckningsförordning.²

Servitutslagen avser sålunda i första hand befogenheter, vilka härleda sig av avtal eller eljes av frivillig »upplåtelse» från den tjänande fastighetens ägare. Av det sagda följer emellertid icke att servitutslagens samtliga regler ställa utanför sin räckvidd alla befogenheter, som uppkommit annorledes än nu nämnts; lagberedningens förslag föredro härutinnan överensstämmelse med lagen.³ Bered-

¹ Lagberedningens Förslag till jordabalk I, Sthlm 1905, s. 378.

² Se lagutskottets utlåtande nr 25 vid 1907 års lagtima riksdag, s. 41, 42, 44; samma riksdags skrivelse nr 60, s. 10, 12. — Redan i k. prop. nr 9 till 1907 års riksdag hade till lagberedningens 1 § gjorts det tillägg, att som servitutsändamål även särskilt nämndes ledning för överförande av kraft.

³ Jfr Sjögren i Tidsskrift for Retsvidenskab 1906 (Svenska Lagstiftningsfrågor. Om Servitut.), s. 262: »Avgörande för frågan, huruvida ett servitut föreligger, är icke det sätt, varpå rättigheten uppkommit, utan såsom vid andra sakrätter innehållet av de befogenheter, som rättigheten medför.»

ningen omförmäler särskilt servitut, som vila på urminnes hävd och som grundläggas vid laga skifte och ägostyckning.

Utanför begreppet servitut falla enligt servitutslagens tankelinjer befogenheter, som omedelbart vila på lagstadganden; vilka stadganden härvidlag kunna inbegripa även normer, som icke funnit rum i uttrycklig lag. Om en befogenhet för sin existens eller utövning icke förutsätter något moment — sålunda icke vare sig överenskommelse eller en särskild officiell eller rättslig procedur — utöver rättsregeln, kan den med fullt skäl sägas härröra omedelbart av rättsregeln. Till en illustration nämner jag vissa en fastighetsägare tillkommande befogenheter att genom s. k. *imponderabilia* utöva inverkan på omgivningen; vilka befogenheter motsvaras av förpliktelser att tåla denna inverkan.¹ Tilläventyrs kan rättstvist uppstå huruvida eller i vilken utsträckning en ifrågasatt befogenhet har stöd av en rättssats. En rättssats, vilken på antytt sätt omedelbart giver upphov till en befogenhet för en fastighetsägare och motsvarande förpliktelse för grannen eller grannelaget, framstår som en gränslinje för äganderätten, hoc est dess negativa sida: ägarens rätt att beträffande saken vara ostörd av andra. Då en fastighetsägare allenast i viss mån äger att genom *imponderabilia* utöva inverkan på grannhället, innebär detta å andra sidan en begränsning av hans makt att tillgodogöra sig sin egendom, m. a. o. av äganderättens positiva sida; en begränsning, som motsvaras av en rätt för grannen att i förevarande hänseende vara ostörd. Här föreligger en analogi med det negativa servitutet; men såsom härrörande omedelbart av lagens stadgande tillhör rättigheten icke servitutets kategori.²

Flera specialförfattningar giva möjlighet att till förmån för ett företag eller anläggning eller fastighet genom tvång vinna ett plus av makt med hänsyn till en grannfastighet eller till omgivningen; på detta sätt inträder alltså en rubbning av ägandets maktsfär in

¹ Jfr lagberedningens Förslag till jordabalk III, Sthlm 1909, s. 168 o. följ., Ernberg, Objekt och adjacent, s. 474 o. följ.

² Det kan ock framhållas att servitutet enligt sin natur avses vara en privaträttslig befogenhet med hänsyn till egendom och att det åter kan vara möjligt att en rättsregel, som meddelar skydd mot *imponderabilia*, icke blott tjänar fastighetsägarens enskilda intresse utan även ett intresse, som från den objektiva rättens ståndpunkt är att beteckna såsom i första hand offentligt. Jfr Ernberg, a. a. s. 488.

concreto.¹ Den rättsliga reglering in abstracto, enligt vilken ett dylikt tvång gentemot en fastighet kan genomföras, kan sägas innebära en gränslinje för äganderätten. En officiell eller rättslig procedur, som realiserar tvånget, innebär en motsvarighet till överenskommelse eller överhuvud upplåtelse som grundval för ett rättsligt plus eller minus in concreto. Ett viktigt moment kan bliva fråga om ersättning för skada, som vållas genom rättslägets förskjutning. Tilläventyrs kan överenskommelse rörande ersättning träffas.

Tanken på att som servitut rubricera en befogenhet, som icke härrör av frivillig upplåtelse, är ägnad att frammana en skärskådan angående förhandenvaron av de rekvisit, vilka i väsentlig anslutning till vår lagstiftnings skildring av besvär eller last, som genom frivillig upplåtelse lägges å fastighet, hava uppställts för kategorien servitut — låt vara att denna är en i viss mån elastisk kategori, mäktig av anpassning.² Givetvis är ock att beakta att en rubricering som servitut icke må inverka förvillande med hänsyn till rättighetens säkerhetsställning gentemot andra rättsägare.

Om ett frivilligt avtal om gemensam brandmur träffas, böra givetvis vissa väsentliga moment regleras i detsamma. Därest båda grannarne samtidigt uppföra byggnad å sina resp. tomter, konstituerar avtalet följdriktigt förpliktelse för vardera grannen gentemot den andre att för muren upplåta så mycket mark av sin tomt invid gränslinjen, som motsvarar murens halva tjocklek. Avtalet bör vidare innefatta överenskommelse rörande tiden för uppförandet av muren och andra omständigheter därvid, särskilt bärandet av kostnaden; så ock överenskommelse rörande kostnaden för murens underhåll; avtalet bör även innehålla förpliktelse för grannarne att hava muren

¹ I och för illustration må vara nog att helt generellt hänvisa till några författningar: expropriationslagen, vattenlagen, 1902 års lag om elektriska anläggningar, 1918 års lag om rätt att över annans mark framdraga ledning för vatten till husbehovsbrukning, 1926 års lag om enskilda vägar å landet, 1933 års lag om ägofred (skyldighet att upplåta mark till stängsel). I förevarande sammanhang intresserar givetvis sådant ingrepp i annans maktsfär, som icke resulterar i förvärv av äganderätt, utan allenast grundlägger en begränsad befogenhet med hänsyn till ett objekt. Jag kan icke här ingå på kategorierna expropriation och koncession eller på motsättningen mellan expropriation och ett till grannelagsförhållande sig refererande ingrepp i annans maktsfär. Jfr här Ernberg, a. a. s. 484 o. följ., Ernberg, Om expropriation som rättsligt begrepp, s. 87 o. följ.

² Jfr Ernberg, Objekt och adjacent, s. 479; Bergman, Servitut i modernt rättsliv (Studier i svensk servitutsrätt IV), Lund 1926, s. 30 o. följ., 39 o. följ.

stående i tomtgränsen, till dess vederbörlig anledning till dess rivande föreligger.¹ Om först allenast den ene tomtägaren bygger, måste den icke byggande tomtägaren bli förpliktad att, liksom då båda grannarne samtidigt bygga, upplåta mark för byggandet av muren och hava denna stående i gränsen.² Även om först allenast den ene grannen uppför byggnad å sin tomt, låter väl tänka sig att med hänsyn till möjligheten eller sannolikheten av den andra fastighetens framtida bebyggande, muren redan för det närvarande anses innebära en fördel för denna fastighet; vilken fördel i och med fastighetens faktiska bebyggande vinner en högre eller fullständigare potens. Det skulle ock överhuvud bli ett betänkligt osäkerhetstillstånd för den — åtminstone till en början — passive tomtägaren, därest avtalet skulle lämna den aktive tomtägaren obunden. Även den aktive tomtägaren bör genom avtalet bli förpliktad att låta muren taga i anspråk vederbörlig mark invid gränslinjen; vid avtalet böra ock överhuvud regelmässigt uppmärksammas de moment, vilka nyss framhållits såsom börande regleras, då båda tomtägarne samtidigt bygga. Som ett viktigt moment vid överenskommelse om gemensam brandmur framhåller N.F. sättet för upphävande av murgemenskapen.³

Den genom överenskommelse om gemensam brandmur uppkommande förpliktelsen att på förenämnda sätt låta mark tagas i anspråk för muren — m. a. o. förpliktelsen att upplåta mark för byggandet av muren och sedan hava denna stående i gränslinjen, till dess vederbörlig anledning till rivande föreligger — och grannens motsvarande befogenhet är att betrakta som servitut. Rättsförhållandets uppgift kan med skäl sägas vara att låta den ena fastighetens användningsmöjlighet suppleras i visst avseende genom anlitande av den andra fastighetens resurser. De rekvisit, vilka anses känneteckna kategorien servitut, föreligga överhuvud här. Det förhållande att vardera grannen är på ifrågavarande sätt förpliktad resp. berättigad gentemot den andre kan icke eliminera servitutskaraktären. På vardera fastigheten vilar ett servitut till förmån för den andra; till vardera fastigheten såsom härskande anknyter sig en servituts-

¹ Jfr härom nedan i denna uppsats.

² Det är möjligt att en byggnadsordning uttryckligen stadgar att gemensam brandmur får förekomma blott då båda tomterna samtidigt bebyggas. Så är t. ex. fallet i den förutnämnda byggnadsordningen för Malmö.

³ N.F. § 12.

rätt gentemot den andra. Om de reala förutsättningarna föreligga, kan icke rimligen vara något hinder för att två grannar ingå ett servitutsavtal, som med fastigheten a såsom härskande förenar en viss befogenhet med hänsyn till fastigheten b och därjämte med fastigheten b förknippar en befogenhet av analogt innehåll gentemot fastigheten a.

Den ifrågavarande servitutsrätten gentemot grannen har överenskommelse till grundval och nödvändig förutsättning. Men för rättighetens praktiska realiserande erfordras också sanktion av byggnadsnämnden vid meddelande av byggnadslov (jfr N.By.St. 110 o. följ. §§). Såsom av intresse med hänsyn till rättighetens säkerhetsställning gentemot andra rättsägare må här göras en anteckning rörande rättsfall i N.J.A. avd. I 1929 s. 488. I anslutning till vissa bestämmelser i byggnadsordning av 1890 för Stockholms stad hade år 1895 träffats avtal mellan ägaren av fastigheten n:r 6 i kvarteret Blompottan och ägaren av n:r 14 i samma kvarter att förstnämnde fastighetsägare skulle få anbringa sex fönster i en brandmur i gränslinjen mellan fastigheterna och avtalet hade blivit godkänt av byggnadsnämnden. Fönstren anbragtes; avtalet blev emellertid icke in-tecknat. Efter stämning till Stockholms rådstuvurätt yrkade sedermera ny ägare till n:r 14 att enär avtalet såsom icke varande in-tecknat icke vore bindande för denne, grannen måtte förpliktas att låta igenmura eller med dubbelt trådglas igensätta fönsterna. I dom av 1927 biföll rådstuvurätten yrkandet. Svea hovrätt åter ogillade yrkandet, enär det icke visats att ägaren av n:r 14 lede men av den ifrågavarande å n:r 6 uppförda byggnaden i dess befintliga skick. Högsta domstolen yttrade i enhällig dom att enär upplyst blivit att fönsterna anbragts med samtycke av dåvarande ägaren till fastigheten n:r 14 och med byggnadsnämndens medgivande, alltså och då i målet icke förekommit någon omständighet, som det oaktat kunde anses föranleda skyldighet för ägaren till n:r 6 att nu låta igenmura eller igensätta fönsterna, prövade H. D. rättvist fastställa hovrättens domslut.

Ehuru väl ett frivilligt avtal om gemensam brandmur enligt vad ovan anförts giver upphov till servitutsförhållande, följer därav icke att hela den rättsliga situation, som på grundval av detta avtal uppkommer mellan grannarne, kan föras under servitutets kategori.

Genom en obligatorisk anordning med gemensam brandmur bliver, vare sig båda grannarne samtidigt bygga eller först allenast den ene av dem bygger, vardera grannen förpliktad att låta muren taga i anspråk så mycket mark av hans tomt invid gränsen som motsvarar murens halva tjocklek. Följdriktigt bliver också vardera grannen förhindrad att vid den ifrågavarande gränsen för sin fastighet uppföra en enskild mur innanför den gemensamma;¹ åtgärden skulle icke överensstämma med syftet med den gemensamma muren: att grundens belastning må bliva relativt lätt. I regel torde dock visserligen en fastighetsägare icke gärna kunna antagas åstunda att företaga en dylik åtgärd. För realisationen in casu av nämnda förpliktelse att låta mark tagas i anspråk av muren förutsättes en officiell procedur under byggnadsnämndens auspicier. Förpliktelsen är kategorisk vid byggnadssätt, innebärande att å vardera tomten uppföres byggnad invid gränsen.

Huruvida den nämnda bundenheten för en granne och den motsvarande befogenheten må — i analogi med vad händelsen är då rättsförhållandet har överenskommelse till grundval — rubriceras som servitut synes i själva verket vara en terminologisk fråga utan egentlig praktisk betydelse. Relationen faller ej under de regler, som med hänsyn till servitut, härrörande av frivillig upplåtelse, gälla för rättigheters säkerhetsställning gentemot andra rättsägare. Den rättsliga reglering in abstracto, enligt vilken det ifrågavarande minus i fastighetsägarens förfogande över sin egendom kan tvångsvis grundläggas, kan betecknas som en gränslinje för äganderätten. Vid byggande genomföres in concreto under byggnadsnämndens medverkan nämnda minus.² Gränslinjen in abstracto för äganderätten och dess manifestation in concreto ställa sig oberoende av ändring beträffande subjekt för äganderätten till den ena eller den andra fastigheten; så ock oberoende av existens av särskilda begränsade rättigheter. Den rättsliga relationen ifråga kan ej elimineras genom en exekutiv försäljning. De regler, vilka bestämmer den säkerhets-

¹ Jfr här Berglund, Stadsbyggnadslagstiftning och grannelagsrätt, s. 181 o. följ.

² Karakteristiken som gränslinje för äganderätten har giltighet även beträffande den variant av obligatorisk anordning med gemensam brandmur, vilken funnit rum i det ovannämnda, nu föreliggande förslaget till ny byggnadsordning för Göteborg.

ställning i förhållande till andra rättsägare, som tillhör ett servitut, uppkommet genom frivillig upplåtelse, kunna här icke äga giltighet. Nämnas kan ock att stadgandena i servitutslagens 5 § rörande flyttning av servitut och i dess 7 § rörande upphörande av servitut icke rimligen kunna hava någon praktisk betydelse med hänsyn till ifrågavarande obligatoriska förpliktelse att upplåta mark till gemensam brandmur.

Beträffande spørsmålet om bärandet av murkostnaden — innefattande kostnaden för murens uppförande och för dess underhåll — framstå vid ett frivilligt avtal att gemensam brandmur skall finnas tidsrelationen mellan byggandet av huset a och byggandet av huset b och relationen mellan höjden av huset a och höjden av huset b som betydelsefulla faktorer. Tidsrelationen innebär antingen att båda fastighetsägarna samtidigt uppföra byggnad å sina resp. tomter eller ock att först allenast den ene tomtägaren bygger. Det förstnämnda alternativet synes som en rimlig och rättfärdig konsekvens medföra att både kostnaden för den gemensamma murens uppförande och kostnaden för dess underhåll fördelas på båda grannarna, vilka båda omedelbart tillgodogöra sig muren för sina resp. byggnader. Om båda husen hava lika höjd, hava båda grannarna gagn av muren i hela dess höjd; från denna utgångspunkt ter sig en fördelning av murkostnaden med hälften på vardera grannen såsom berättigad. Därest husen hava olika höjd, föreligger den synpunkt att för det lägre huset i och för sig icke skulle behövas en så hög mur som är av nöden för det andra huset. En förändrad situation inträder, om ägaren av det lägre huset sedermera påbygger detta eller uppför ny byggnad till lika höjd med grannens hus. Vad åter angår det alternativ att först allenast den ene tomtägaren bygger är att beakta att även om muren redan i och med uppförandet må anses lända till gagn för den passive tomtägaren, uppenbarar sig gagnet för honom i en högre eller fullständigare potens, då passiviteten övergives.¹ I anslutning härtill låter tänka sig att även den

¹ Enligt en analog tankegång kan ock sägas att, då husen hava olika höjd, muren till den del av höjden, som icke erfordras för det lägre huset i och för sig, dock med hänsyn till eventualiteten av nybyggnad eller påbyggnad kan redan för det närvarande anses innebära ett visst gagn för fastigheten med det lägre huset, ett gagn, som sedermera kan framträda i en högre potens.

passive grannen redan vid uppförandet av muren bidrager till kostnaden därför — med vilken anordning överensstämmer att de båda bidra till murens underhåll; det är ock möjligt att allenast den, som uppför byggnad å sin tomt, då bekostar uppförandet av muren. Särskilt må framhållas att en tillämpning av de ovan anförda synpunkterna rörande murkostnaden kan in casu medföra att en fastighetsägare A, som icke uppför byggnad, då grannen B bygger, eller som uppför lägre hus än denne, kommer att sedermera, på grund av byggnadsåtgärder, företagna av A, till B erlægga en del av den kostnad för murens uppförande, som ursprungligen guldits av B.¹ Vid en rättslig reglering rörande gemensam brandmur såsom obligatorisk äro stadganden om bärandet av murkostnaden av synnerlig vikt. Beträffande innehållet av dylika stadganden framte sig synpunkter, som här ovan framhållits på tal om murkostnaden vid en frivillig anordning med gemensam brandmur.

(Forts.)

¹ En exemplifiering av de ovan i texten angivna riktlinjerna för bärandet av murkostnaden erbjuda stadgandena rörande obligatorisk anordning med gemensam brandmur i Göteborgs byggnadsordning av 1895 § 28 mom. 11 o. följ.; vilka stadganden av utrymmesskäl icke här intagas. Se även det förutnämnda förslaget till ny byggnadsordning för Göteborg.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Stockholms- Stadsfullmäktige- och elektorsvalen i Stockholm den valet 1935. 17 mars 1935 hade tilldragit sig ett för kommunala val ovanligt stort intresse och samlade ett större antal röstande, 261.452, än som förekommit vid något tidigare val i huvudstaden. Det överträffade 1931 års stadsfullmäktigeval med 40.909 och 1932 års andrakammarval med 6.804. Det relativa valdeltagandet blev 70,4 procent eller så gott som exakt detsamma som vid andrakammarvalet (70,6 procent).

Vid valet stodo mot varandra å ena sidan en mellan högern och folkpartiet ingången kartell, å den andra socialdemokraterna, socialistiska partiet och kommunisterna, vilka använde den gemensamma beteckningen Arbetarepartiet. Därjämte uppträdde två national-socialistiska riktningar under gemensam överbeteckning. Utgången av stadsfullmäktigevalet framgår av nedanstående tabell, där de olika partiernas röstsiffror sammanförts med motsvarande siffror dels för stadsfullmäktigevalet 1931 och dels för andrakammarvalet 1932 (ogiltiga valsedlar och ströröster ha frånräknats).

Partier	Antal röster					
	Absoluta tal			Relativa tal		
	1931	1932	1935	1931	1932	1935
Högern	71.195	75.962	82.762	32,4	30,0	31,8
Fria högern	4.396	6.019	—	2,0	2,4	—
Folkpartiet	19.911	22.773	34.911	9,1	9,0	13,4
Socialdemokraterna .	105.424	111.480	105.292	48,0	44,1	40,4
Kilbomspartiet	15.963	29.779	22.473	7,3	11,7	8,6
Kommunisterna	2.468	5.056	8.518	1,1	2,0	3,3
Nationalsocialisterna	279	1.940	6.374	0,1	0,8	2,5
Summa	219.636	253.009	260.330	100,0	100,0	100,0

Såsom av tabellen framgår blev tendensen vid Stockholmsvalet rakt motsatt tendensen vid den föregående höstens landstingsmann- och kommunalval. De borgerliga partiernas samlade andel i väljarkåren, som vid landstingsmannavalen sjönk med 4,9 %, steg vid Stockholmsvalet med 1,7 % (från 43,5 till 45,2 %). De socialistiskt-kommunistiska partierna, som vid landstingsmannavalen ökade sin andel i väljarkåren med 4,6 %, minskade i Stockholm med 4,1 % (från 56,4 till 52,3 %). Vid en jämförelse med landstingsmannavalen måste förskjutningen inom valmanskåren i Stockholm betraktas såsom betydande, medan den i och för sig hade rätt blygsamma proportioner.

Stockholmsvalets politiskt betydelsefullaste resultat var socialdemokraternas markerade tillbakagång och folkpartiets lika markerade frammarsch. Högern kunde inom den borgerliga kartellen icke fullt hålla sin relativa ställning, medan folkpartiets andel i väljarkåren steg från 9,1 till 13,4 %. Socialdemokraterna, som vid valen ute i landet 1930, 1932 och 1934 (de sex största städerna frånräknade) kontinuerligt ökat sin andel i väljarkåren från 39,4 till 40,1 och 41,6 %, ha vid valen i Stockholm 1931, 1932 och 1935 lika kontinuerligt men i betydligt snabbare tempo fallit tillbaka — från 48 % 1931 till 44,1 % 1932 och 40,4 % 1935. Tillbakagången accentueras ytterligare av att kommunistpartiernas sammanlagda andel i väljarkåren 1935 blev nära 2 % mindre än 1932.

Nationalsocialisterna, som vid stadsfullmäktigevalen 1931 endast samlade några hundra röster, erhöilo nu 6.374 röster, ungefär lika fördelade på Lindholms-riktningen och Ekström-Furugårds-blocket.

Mandatfördelningen i Stockholms stadsfullmäktige blev 45 socialdemokrater (7 förluster), 33 höger (2 förluster), 14 folkpartiet (6 vinster), 7 Kilbomssocialister (2 vinster) och 1 kommunist (1 vinst). Den proportionella valmetoden och valkretsindelningen hjälpte socialdemokraterna till en överrepresentation på icke mindre än 5 mandat, medan Kilbomssocialisterna, kommunisterna och nationalsocialisterna blevo underrepresenterade. Nationalsocialisterna voro proportionellt berättigade till 2 mandat.

Elektorsvalets utgång blev exakt densamma som stadsfullmäktigevalens. Då Stockholms stad väljer ledamöter i riksdagens första kammare år 1937 kan med ledning av elektorskollegiets nya sammansättning förutses, att folkpartiet kommer att taga ett mandat från socialdemokraterna. Stockholmsbänken i första kammaren får sålunda efter 1937 års val följande sammansättning: 4 höger, 2 folkpartiet (1 vinst), 5 socialdemokrater (1 förlust) och 1 Kilbomssocialist.

Ivar Öman.

Den tyska skattepolitiken. I en föregående artikel har erinrats om, att den tyska befolkningsfrågan redan under skedet före Hitler uppmärksammats och var föremål för de styrandes omsorger. Hitlers makttillträde betydde emellertid på hithörande områden en kursomläggning i stor stil. Även under Weimarrepublikens dagar hade visserligen skattepolitiken påverkats av synpunkten, att lättnader i görligaste mån borde beredas familjerna, men denna blir under Hitler av helt dominerande natur. Hela skattesystemet omlägges. Ett utslag av den nya uppfattningen om dessa ting är den s. k. äktenskapshjälpen, vilken av de ogifta erlägges för att möjliggöra understöd vid äktenskaps ingående. Denna åtgärd för stimulerandet av den tyska nativiteten får sin fortsättning i den inkomstskatteberäkning, som tillämpas för de olika grupperna av medborgare. Hänsynen till familjeförsörjarna gör sig härvidlag gällande på ett synnerligen markerat sätt.

Som helt säkert synpunkter av denna natur i ganska avsevärd utsträckning även komma att sätta sin prägel på den svenska diskussionen om skatteproblem, må det vara motiverat att med några utdrag ur Hitlers skattedekret från 1933 och 1934 illustrera, hur problemet tills vidare lösts i vårt södra grannland. Det må redan från början framhållas, att lagstiftningsåtgärderna på detta område ännu befinna sig på experimentsstadiet. Man söker sig till synes fram på olika vägar och man gör då och då rätt bittra erfarenheter, vilka man söker rätta till, så gott det går.

Med rubriken »inkomst» avses i det följande givetvis dylik efter avdrag av förvärvskostnaderna, den skattefria delen och försörjningsåligganden. Inkomstskatteberäkningen för 1932 uppgjordes enligt en förordning av den 18 mars 1933 och visar, efter av oss ur tabellen utvalda belopp, följande skala:

Vid en inkomst av: Rm.	Ogift	Ogift men utan skatt för ogifta	Barnlöst äktenskap eller med ett barn	Två barn	Tre barn	Fyra barn	Fem barn	Avdrag för varje nytt barn
500	58	46	39	31—25	18	—	—	—
1000	112	87	80	72—66	59—39	32	—	—
2100	252	195	178	161	144—131	123—90	82—36	56
3200	381	313	287	262	236	211—195	185—126	60
4000	482	406	374	342	310	278	216	60
5000	607	521	481	441	401	361	321	60
6000	727	631	583	535	487	439	391	60
10000	1355	1214	1135	1057	978	910	847	63
15000	2235	2024	1930	1835	1741	1646	1552	79
20000	3405	3135	3009	2883	2757	2631	2505	126
50000	14225	13075	12854	12634	12413	12193	11972	221
100000	36500	33500	33248	32996	32744	32492	32240	252
104000—	48,5 %	44,5 %	44,5 %	44,5 %	44,5 %	44,5 %	44,5 %	252
500000—	49 %	45 %	45 %	45 %	45 %	45 %	45 %	252
1000000	49,5 %	45,5 %	45,5 %	45,5 %	45,5 %	45,5 %	45,5 %	252
Därutöver	50 %	46 %	46 %	46 %	46 %	46 %	46 %	252
Avdrag från								
104000 med	11500	10500	10752	11004	11256	11508	11760	—

Den tendens, som låter sig avläsas ur detta siffermaterial, är till en början den skärpta progressiviteten, särskilt bjärt framträdande vid de verkligt höga inkomsterna, samt vidare de markerade lättnader, som komma familjeförsörjare till del, stundom resulterande i en ren skattebefrielse. Att staten härigenom råkar ur askan i elden med hänsyn till sina inkomstbehov av ren kontant natur är uppenbart. I trots av den skärpta beskattningen på högre inkomsttagare uppstår en marginal, som ej kan fyllas annat än på den indirekta beskattningens väg. Härigenom, om den ej avser enbart lyxkonsumtion, drabbas åter familjehushållen, nu mest de »barnrika». Dessa ord må vara ägnade att ge en kort antydan om, att fortfarande problem återstå att lösa.

Vad som i detta fall särskilt faller i ögonen är påtagligen den starkt skärpta beskattningen för ogifta samt den likaledes häftigt stegrade inkomstskatten för de större inkomstagarna. Samtidigt ha familjeförsörjarna, även så högt upp som vid 100,000 Rm. i inkomst, fått räkna sig avsevärda skattelindringar till godo. Mest framträdande är emellertid detta bland de lägre inkomstagarna. Möjligen sammanhänger mildheten mot den i ekonomiskt avseende högre medelklassen därmed, att man velat uppmuntra dem, enligt vad åtminstone en del forskare anse, såsom bärare av goda arvsanlag.

I inkomstskattelagen av oktober 1934 givas också tabeller för löntagare vid månatlig inbetalning. Denna har för några av oss utvalda inkomstgrupper följande utseende:

Månadslön Rm.	Ogift	Barnlöst äktenskap	Ett barn	Två barn	Tre barn	Fyra barn	Fem barn	Sex barn	Sju barn	Åtta barn	Nio barn	Tio barn
104—117	3,64	1,30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
156—169	10,92	5,46	2,86	1,04	—	—	—	—	—	—	—	—
247—260	29,90	14,30	10,92	7,80	4,68	—	—	—	—	—	—	—
351—364	50,96	27,04	19,76	14,56	9,62	5,20	0,26	—	—	—	—	—
442—455	68,38	38,48	28,34	20,54	13,78	7,02	1,30	—	—	—	—	—
494—507	78,52	46,80	35,88	26	16,64	8,84	1,56	—	—	—	—	—
598—611	101,66	63,44	51,48	39,52	23,92	12,74	2,34	—	—	—	—	—
689—702	123,50	77,22	64,48	50,44	28,86	16,12	2,60	—	—	—	—	—
793—806	148,46	92,82	80,08	65,26	36,92	23,14	11,44	1,04	—	—	—	—
897—910	173,42	108,42	95,68	80,86	49,50	35,36	21,84	10,14	—	—	—	—
988—1001	195,26	122,20	109,20	94,38	61,88	46,28	32,24	19,24	7,54	—	—	—
1027—1040	204,62	127,92	115,18	100,36	67,86	50,96	36,92	23,14	11,44	1,04	—	—
1248—1274	259,48	162,24	149,24	134,42	102,18	84,50	67,08	50,44	36,40	22,62	10,92	0,78
1482—1508	315,64	197,08	184,60	169,52	137,28	119,60	102,18	84,76	67,08	50,44	36,40	22,62
1976—2002	434,20	271,44	258,44	243,62	211,38	193,70	176,28	158,86	141,18	123,76	106,34	88,66
2964—3016	674,44	421,46	408,72	393,90	361,40	343,98	326,30	308,88	291,46	273,78	256,36	238,94
Därutöver	24 %	15 %	15 %	15 %	15 %	15 %	15 %	15 %	15 %	15 %	15 %	15 %
Avdrag med	43,16	27,04	39,78	54,60	87,10	104,52	122,20	139,62	157,04	174,72	192,14	209,56

Här speglas återigen samma tendens, som vi nyss underströko.

Jämsides med de här omnämnda omläggningarna av inkomstbeskattningen har bolagsbeskattningen likaså omarbetats. Denna utgår i regel på all inkomst med 20 %, i vissa fall med 10 % av inkomsten. En ny taxeringslag samt en ny lag för jordvärdering ha likaledes från den 16 okt. 1934 utfärdats. Samma datum här också lagen om skatt på förmögenhet. Vi vilja ifråga om denna framhåva, att också vid skattens utkrävande härvidlag hänsyn till barnrika familjer spelar in. Den skattskyldige erhåller alltså rätt att göra avdrag med 10,000 Rm. för varje minderårigt barn.

I fråga om arvsskatten har med utgångspunkt från den 31 dec. 1934 vissa nya bestämmelser utfärdats. De fem skatteklasserna från inkomstskattelagen av den 10 aug. 1925 bibehållas. I den första

möta vi alltså maka(-e), barn och styvbarn. De utomäktenskapliga barnen ha arvsrätt efter modern, efter fadern först om han erkänt sitt faderskap. I andra klassen inordnas avkomma efter första klassen, i tredje klassen föräldrar, farföräldrar, syskon o. s. v., i fjärde mågar, sonhustrur, svärföräldrar och i den femte alla övriga. Skattefria gå i klass I 30,000 Rm., i klass II 10,000 Rm., i klass III och IV 2,000 Rm. och i klass V 500 Rm. En ganska stor generositet har alltså visats, särskilt med hänsyn till klass I, där vi möta familjen i egentlig mening.

Vi ha tidigare här talat om, att även skattelagstiftningen före Hitler gynnade familjebildningen. Detta skedde i form av avdrag: för hustrun 100 (120), för första barnet 100 (120), för andra barnet 180 (240), för tredje barnet 360 (480) och för fjärde och följande barn 450 (600) Rm. (Siffrorna inom parentes avse löntagare.) Inkomstskattelagen av den 10 aug. 1925 lät sedan progressiviteten te sig på följande sätt:

Vid en inkomst av: Rm.	Procent
—8000	10
8000—12000	12,5
12000—16000	15
16000—20000	20
20000—28000	25
28000—46000	30
46000—80000	35
80000—	40

De lägsta inkomsttagarna ha nu lägre skatter och framför allt de barnrika familjerna. Däremot har den ogifte fått vidkännas ökade bördor. Även de högre inkomsttagarna liksom de större förmögenheterna ha en hårdare beskattning än tidigare. Arvsskattelagstiftningen är, som påpekats, rätt human i enlighet med grundtanken i hela detta skattesystem. En förmögenhet, ärvd inom klass I, lämnas, som sagt, av Hitler skattefri intill 30,000 Rm. men beskattades 1925 till 3 proc., 10,000 Rm. i klass II hade 1925 4 proc. i skatt o. s. v.

Erik Arrhén.

American Statistical Association. Under Professor Willford I. Kings presidium kommer det stora amerikanska statistiska sällskapet att avhålla sitt 97:de årsmöte i New York under dagarna den 27—31 december d. å. I förarbetena till detta möte ingå några moment av särskilt intresse, som det må tillåtas mig att här omnämna.

Undersökning av olika teorier rörande 1929—1933 års ekonomiska kris. En särskild kommitté, sammansatt företrädesvis av f. d. presidenter för sällskapet, har utsetts för att utföra en sovring bland

de många teorier, som framlagts till förklaring av det senaste stora sammanbrottet i affärslivet. Forskare som utarbetat dylika teorier inbjudas att sätta sig i förbindelse med sällskapets sekreterare (Frederick F. Stephan, 722 Woodward Building, 15:th and H Sts Washington D. C.).

Införande av en särskild diplomexamen för statistiker. I Förenta staterna, liksom i England, ha vissa stora yrkessammanslutningar påtagit sig rollen av examensinstitut för beredande av en sorts officiell legitimering inom vederbörande yrkesområde. Sålunda anordnas årliga, skriftliga och muntliga examina för vinnande av kompetens som försäkringsaktuarie samt för revisorskompetens (actuaries' and accountants' examinations). På grund av det inom samhället allt mer framträdande behovet av utredningsexperter på det mera allmänna ekonomiska och statistiska området har man länge diskuterat möjligheten att införa legitimerande examina för statistiker även inom andra för detta vittomfattande yrkesområde ifrågakommande specialiseringar. I en artikel i försäkringstidningen Gjallarhornet 1927 har jag redan redogjort för vissa framkomna synpunkter på denna fråga. Nu planerar det amerikanska statistiska sällskapet att taga upp densamma på sitt årsmöte, och en särskild kommitté har tillsatts för en preliminär utredning avseende anordnande genom sällskapet av officiellt legitimerande examina för statistiker. Prövningen skulle därvid eventuellt avse intyg om skicklighet i vissa viktigare specialiteter. Sällskapet planerar också en konstituering på olika avdelningar, motsvarande dessa specialiteter.

Ett nytt sällskap för matematisk statistik. Vid ett kommande möte i höst i Ann Arbor, Mich., mellan de två stora amerikanska matematiska sällskapen, American mathematical Society och The mathematical Association of America, planeras upprättandet av en organisation av matematiska statistiker. Denna organisation skall sedan underordnas American statistical Association som en särskild avdelning. Jämte sin allmänna tidskrift, »Journal of the American statistical Association», har sällskapet år 1930 påbörjat utgivandet jämväl av en matematisk statistisk tidskrift, »Annals of mathematical Statistics». Denna tidskrift har av ekonomiska skäl sedermera nedlagts av sällskapet, men utgivandet har fortsatt under privat ledning och redaktion av professor Carver i Ann Arbor. Det är väl anledning förmoda, att denna tidskrift nu är ämnad att bli det officiella organet för den nya matematisk-statistiska avdelningen inom sällskapet.

S. D. W.

Antalet personer med student-examen i Sverige 1910—1935. Genom 1930 års folkräkning kommer en brist att avhjälpas i den svenska befolkningsstatistiken, i det att vid folkräkningen för första gången uppgift har inhämtats om antalet personer i Sverige, fördelat efter olika bildningsgrad och utbildning, såsom t. ex. folkskola, student-

examen, högskoleutbildning m. m. Emellertid äro dessa uppgifter icke färdigställda för hela riket utan ha ännu endast för några län publicerats i Statistisk Årsbok 1934. Det torde ännu dröja något år, innan uppgifterna komma att föreligga kompletta för hela riket.

Av särskild anledning och för att få till stånd en jämförelse med förhållandena vid andra tidpunkter beträffande antalet personer med studentexamen har undertecknad på anmaning av professor S. D. Wicksell försökt att approximativt beräkna antalet levande personer med studentexamen den $^{31}/_{12}$ 1910, 1920 och 1930 och dessutom verkställt en beräkning för den $^{31}/_{12}$ 1935.

Beräkningsmetoden skulle utgå från det antagandet, att de personer, som avlägga studentexamen, utgöra en grupp, som till sina demografiska förhållanden (dödlighet, ut- och invandring) ej nämnvärt skiljer sig från den övriga befolkningen, och grundas på det faktum, att i så fall det procentuella antalet studenter inom en var årskull kommer att vara konstant från och med det årsklassen kommit över den ålder, vid vilken studentexamen i allmänhet brukar avläggas.

I vad mån detta antagande är uppfyllt beträffande dödligheten torde vara svårt att bestämma.

Troligtvis finnas bland dem, som avlagt studentexamen, grupper, t. ex. läkare och tandläkare, som hava högre dödlighet än befolkningen i sin helhet, men å andra sidan torde detta balanseras av att andra grupper, t. ex. präster, hava en lägre dödlighet.

Något större fel torde emellertid inte begås med det antagandet, att personer med avlagd studentexamen i fråga om dödligheten ej skilja sig från befolkningen i sin helhet.

Har man sålunda en gång bestämt det ovan nämnda procentiska förhållandet för en årskull kan man sedan, med kännedom om samma årskulls storlek vid andra tidpunkter, bestämma antalet personer med studentexamen inom årskullen vid ifrågavarande tidpunkter.

Att bestämma detta procentuella antal i varje årskull går utan större svårighet för sig med tillhjälp av kända data från undervisningsstatistiken.

För år 1864—1911 finnes i »Sveriges off. Stat. Statens Allmänna Läroverk 1911—1912» en sammanställning för varje kalenderår av fördelningen efter ålder vid studentexamen. Med ålder förstås därvid det åldersår, som fylles under kalenderåret i fråga, och fördelningen är sålunda rätteligen en fördelning efter födelseår.

Någon uppdelning på de skilda könen finnes tyvärr inte. För åren 1910—1934 har emellertid en fördelning för varje kön, som uppgjorts för annat ändamål, varit tillgänglig. Emellertid känner man från de tidigare kalenderåren totalantalet personer av varje kön, som tagit studentexamen.

För att få till stånd en uppdelning åldersvis på båda könen även för åren innan 1910 har det antagits, att fördelningen efter examensålder hos kvinnorna varit densamma, som rådde under perioden

1910—1914. Männens antal i en viss ålder har sedan erhållits såsom skillnaden mellan totalantalet och antalet kvinnor i samma åldersår.

Detta antagande torde i någon mån vara felaktigt, då troligen de tidigaste årgångarna studentskor varit betydligt äldre än årgångarna 1910—1914, men å andra sidan äro dessa årgångar så ringa i fråga om antalet examina, att ett fel här ej får någon betydelse för de manliga studenternas åldersfördelning.

Efter det att sålunda fördelningen efter kön, examensår och åldersår (differensen mellan födelseår och examensår) verkställtts hava alla personerna inom samma årskull så att säga omräknats till ett och samma åldersår med tillhjälp av de för de olika tidsperioderna rådande dödlighetstabellerna och därefter summerats för hela årskullen. Summan har därefter satts i relation till motsvarande årskulls storlek vid det tillfälle den passerade samma åldersintervall.

På detta sätt kan man också, om man så vill, erhålla en uppdelning av dessa tal i en del, som avlagt studentexamen innan en viss tidpunkt, och en annan del, som avlagt examen efter denna tidpunkt.

De på detta sätt erhållna procentalen till och med 1934 framgå, sammanslagna till grupper av fem årskullar, av tabell I, där även procentalen för varje grupp vid tidpunkterna ³¹/₁₂ 1910, 1920 och 1930 äro angivna.

Tabell I. *Relativa antalet studenter och studentskor i ‰ av olika årskullar.*

Årskull	M ä n				K v i n n o r			
	1910	1920	1930	1934	1910	1920	1930	1934
1916—1920				0.99				0.20
1911—1915			4.20	25.82			0.98	9.31
1906—1910			31.39	33.69			9.32	9.80
1901—1905		5.39	32.29	32.56		0.84	7.45	7.51
1896—1900		30.07	32.25	32.31		5.67	6.09	6.10
1891—1895	4.66	31.16	31.50	31.52	0.48	4.92	5.00	5.02
1886—1890	28.25	30.95	31.04	31.04	2.87	3.21	3.23	3.24
1881—1885	24.64	25.09	25.09	25.09	1.89	2.00	2.00	2.00
1876—1880	19.44	19.45	19.45	19.45	1.21	1.27	1.27	1.27
1871—1875	16.97	17.00	17.01	17.01	0.78	0.78	0.78	0.78
1866—1870	22.58	22.59	22.59	22.59	0.75	0.75	0.75	0.75
1861—1865	19.33	19.33	19.33	19.33	0.31	0.31	0.31	0.31
1856—1860	15.38	15.38	15.38	15.38	0.11	0.11	0.11	0.11
1851—1855	15.35	15.35	15.35	15.35	0.06	0.06	0.06	0.06
1846—1850	15.47	15.47	15.47	15.47	—	—	—	—

Vi märka för männen en kraftig ökning av procentalet för de yngre årskullarna jämfört med de äldre, men dock är det knappast mer än tre procent av de kvarlevande av de yngsta årskullarna, som avlagt studentexamen.

För kvinnorna visar tabellen en stark stegring bland de yngsta årskullarna men procentalet understiger ännu 1 %.

Använda vi nu dessa procenttal på folkmängden i de olika åldrarna vid årsskiftena $^{31/12}$ 1910, 1920 och 1930 erhålla vi antalet levande personer med avlagd studentexamen i de olika åldersklasserna.

Resultatet framgår av nedanstående tabell II.

Tabell II. *Absoluta antalet studenter och studentkor i olika åldrar.*

Ålder	Män			Kvinnor		
	1910	1920	1930	1910	1920	1930
15—20	1210	1530	1200	120	230	270
20—25	6420	7720	8820	660	1430	2560
25—30	4890	6950	8110	390	1130	1900
30—35	3500	6200	7360	230	680	1430
35—40	2640	4530	6440	130	380	1080
40—45	2970	3230	5800	110	220	650
45—50	2590	2450	4240	50	120	360
50—55	1870	2720	2990	15	100	210
55—60	1600	2300	2220	5	40	110
60—65	1380	1590	2340	—	10	90
15—65	29070	39220	49520	1710	4340	8660
i ‰ av folkmängd 15—65 år	18.2	21.8	24.8	1.0	2.3	4.2

Vi finna att antalet manliga studenter i åldrarna 15—65 år ökats från i runt tal 29000 år 1910 till 49500 år 1930 eller, i promille av folkmängden i samma ålder, från 18.2 till 24.8 ‰.

Antalet kvinnor med studentexamen i motsvarande åldrar har under samma tid ökats från i runt tal 1700 till närmare 8700, eller i promille av folkmängden, från 1.0 till 4.2 ‰.

Då emellertid även studentexamenssiffrorna för åren 1931—1934 varit tillgängliga kunna vi fortsätta denna beräkning åtminstone fyra år framåt.

För bibehållande av samma årskullsindelning har emellertid beräkningen fortsatt fem år framåt eller till den $^{31/12}$ 1935, varvid emellertid en obekant faktor, 1935 års studenter, uppkommit.

Om man emellertid tillsvidare bortser från denna årgång studenter kunna vi emellertid applicera de för tiden till och med 1934 erhållna procentalen på den till den $^{31/12}$ 1935 framskrivna befolkningen i de olika åldersintervallerna. (Framskrivningen har verkställts med utgångspunkt från folkmängden $^{31/12}$ 1930 och med 1926—1930 års dödlighetstabell.)

Antager man sedan 1935 års studenter hava samma åldersfördelning och till antalet lika med 1934 års studenter, kommer man till slut till följande resultat (tab. III) över antalet levande personer med avlagd studentexamen $^{31/12}$ 1935.

Tabell III. Beräknat antal personer med studentexamen ^{31/12} 1935.

Ålder	Studentexamen avlagd 1934 eller tidigare		Studentexamen avlagd 1935 = 1934 års antal		Total	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
15—20	270	50	870	260	1140	310
20—25	7220	2500	930	420	8150	2920
25—30	9270	2640	60	—	9330	2640
30—35	8000	1880	10	—	8010	1880
35—40	7210	1400	—	—	7210	1400
40—45	6270	1060	—	—	6270	1060
45—50	5610	630	—	—	5610	630
50—55	4050	350	—	—	4050	350
55—60	2810	200	—	—	2810	200
60—65	2030	100	—	—	2030	100
Summa 15—65 år					54610	11490
i ‰ av folkmängden 15—65 år					26.0	5.4

Ökningen har som synes fortsatt och procentalet för åldrarna 15—65 har stigit för männen till 26.0 ‰ och för kvinnorna till 5.4 ‰.¹

För männen kan dock, jämfört med 1930, i de yngsta åldersklasserna spåras en svag tendens till nedgång i såväl det absoluta som det procentuella antalet, men denna nedgång kan kanske hänföras till verkningarna av den nya skolreformen och är sålunda kanske endast av övergående karaktär.

På grund av den omständigheten att de yngre åldersklasserna av studenter äro procentuellt sett talrikare än de äldre måste inom hela det betraktade åldersintervallet, 15—65 år, procenten personer med studentexamen fortfarande stiga under några årtionden under den förutsättningen att ingen kraftig tillbakagång av antalet personer, som avlägger studentexamen, under denna tid äger rum.

Håller sig detta antal för männen fortfarande till omkring 3 % av de olika årskullarnas antal vid mogen ålder kommer procentalet i åldrarna 15—65 år omkring 1950 att ha stigit till 3 % och sedan hålla sig konstant.

C.-E. Quensel.

¹ Sedan ovanstående uträknats har uppgift om antalet abiturienter vårterminen 1935 varit meddelad i de dagliga tidningarna. Detta antal uppgår till 2,808 sammanlagt. Visserligen komma inte alla dessa att avlägga studentexamen under vårterminen, men detta bortfall upphäves helt eller delvis genom tillkomsten av dem, som under höstterminen avlägga studentexamen. I beräkningarna har studentantalet 1935 satts lika med antalet studenter 1934 eller i runt tal 2,550. Antalet personer med studentexamen ^{31/12} 1935 bör sålunda ökas med minst tvåhundra.

Tidskriftsöversikt.

AV BROR GÖSTA CEDERSTRÖM.

- Medborgaren.** Sthm. 1935. No 3 (mars). Partibeteckningskydd, s. 73—75.
- Ord och bild.** Sthm. 1935. H. 1 (jan.). *Fahlbeck, E.*, Sveriges riksdag, s. 1—10.
- Tiden.** Sthm. 1935. No 4 (april). Stockholmsvalet, s. 217—21. No 5 (maj). *Andersson, N.*, Riksdagens 500-årsjubileum, s. 233—36. — *Thormann, K.*, Socialistisk nyorientering i Schweiz, s. 237—45.
- Finsk tidskrift.** Hfors. 1935. T. 118. H. 2/3 (febr.—mars). *Lesch, B.*, Från menigt möte till ständsriksdag, s. 94—105.
- Nordisk tidskrift.** Sthm. 1935. H. 1. *Tunberg, S.*, Nordiskt konungaval, s. 33—45. — *Wendt, F. W.*, Danmark i 1934, s. 56—66. — *Kenth, Ch.*, Norge i 1934, s. 67—76. H. 2. *Sveinbjörnsson, T.*, Island i 1934, s. 139—43. — *Herlitz, N.*, Sverige 1934. Den politiska utvecklingen, s. 144—49.
- Historisk Tidsskrift.** Khvn. Bd 3. H. 1. 1935. *Steenstrup, J.*, Valdemar Sejrs Död og de ved Tronskiftet vedtagne Aendringer i Landets Styrelse, s. 1—31.
- Samtiden.** Oslo. 1935. H. 2. *Jardillier, R.*, Frankrike ved inngangen til 1935, s. 83—94. H. 4. *Evenrud, E.*, Regjeringskrisen, s. 223—28.
- Foreign affairs.** New York. 1935. Vol. 13. No 2 (Jan.). *Araquistáin, L.*, The October revolution in Spain, s. 247—61. — *Neumann, S.*, Germany, battlefield of the middle classes, s. 271—83. — *Benda, J.*, The enemies of democracy in France, s. 284—94. — *Hopper, B.*, The Persian regeneration. Key to politics in the Middle East, s. 295—308. — *Beasley, F. Fr.*, Problems of federation in Australia, s. 328—38. No 3 (April). *Halifax*, The political future of India, s. 420—30. — *Ascoli, M.*, The Roman church and political action, s. 441—52. — *Reed, D. L.*, The German church conflict, s. 483—98.
- International affairs.** Lond. Vol. 14 (1935). No 1 (Jan.—Febr.). *Sykes, F.*, The Indian states and the reforms, s. 48—68. No 2 (March—April). *Halifax*, Indian constitutional reform, s. 198—216.
- Political handbook of the world.** New York. Parliaments, parties and press as of Jan. 1, 1935. Ed. by *W. H. Mallory*. Uppgifter rörande statschefer, regeringar, partiprogram, partiernas representation i parlamenten samt rörande pressen och dess partitillhörighet i flertalet länder i världen.
- The economic journal.** Lond. 1935. Vol. 45. No 177 (March). *Adarkar, B. P.*, The economic aspects of the proposed Indian constitution, s. 177—83.
- The journal of modern history.** Chicago. 1935. Vol. 7. No 1 (March). Benjamin Constant's »Projet» for France in 1814, [communic.] by *F. D. Scott*, s. 41—48.
- The nineteenth century.** Lond. 1935. No 697 (March). *Garratt, T.*, What India really thinks, s. 268—79. — *Mac Donagh*, Unparliamentary language, s. 359—66. No 698 (April). *Lord Dufferin*, National government at the cross-roads,

s. 400—08. — *Crotch, W. W.*, Wither Austria? s. 409—20. — *Simon, J.*, Quelques réflexions sur le régime parlementaire en Grande Bretagne, s. 502—12.

Political quarterly. Lond. 1935. Vol. 6. No 2 (April—June). Political parties and the next election. 3. *Griffit, F. K.*, The liberal appeal, s. 153—62. 4. *Trevelyan, Ch.*, The outlook of the Socialist league, s. 163—72. — *Jennings, W. I.*, The technique of opposition, s. 208—21. — *Reid, T.*, The Ceylon experiment. From autocracy to democracy, s. 222—39. — *Adnan, A.*, Ten years of republic in Turkey, s. 240—52. — *Mirkine-Guetzévitch, B.*, Full power and exceptional laws (Recent developments in laws, constitutions and administration.), s. 260—68.

The contemporary review. Lond. 1935. No 831 (March). *Banerij, A.*, Indian states and the constitution bill, 313—20. — *Crespi, A.*, The crisis of democracy and its Marxian interpretation, s. 328—36.

The round table. Lond. 1935. No 98 (March). Ulster and the Irish problem, s. 249—65. — After the India report, s. 299—317. — The working federalism in Australia, s. 339—55. — Great Britain. Problems of the government, s. 356—68. — Ireland. The shadow of a republic, s. 369—88. — South Africa. Nationalism, nazism and neighbourliness, s. 419—34.

L'Académie des sciences morales et politiques. Séances et travaux. Compte rendu. Paris. 1934: 2. Juillet-août. *Mirkine-Guetzévitch, B.*, Le régime parlementaire dans les constitutions européennes d'après-guerre, s. 38—72. — *Piasecki, A.*, La réforme de la constitution en Pologne, s. 111—42.

Annales d'histoire économique et sociale. Paris. 1935. No 31 (janv.). *Haschek, G.*, Partis, traditions et structure sociale en Autriche, s. 1—12.

L'Année politique française et étrangère. Paris. 1934. Fasc. 4 (déc.). *Lavergne, B.*, La chute du cabinet Doumergue et la dissolution automatique de la chambre, s. 392—402.

Études. Revue catholique d'intérêt général. Paris. 1935. No 3 (5 févr.). *Jarlot, G.*, Les professions devant l'état. État corporatif ou représentation professionnelle? s. 289—303. No 6 (20 mars). *Celier, Ch.*, Fonctionnarisation, un péril pour la France, s. 745—60.

Mercure de France. Paris. 1935. No 883 (1er avril). *Delhorbe, F.*, La république en porte à faux, s. 5—22. No 884 (15 avril). *Drabovitch, W.*, Les états barbaresques et les dictatures modernes, s. 225—55.

Le mois. Paris. 1935. 50 (1er/₂—1er/₃). Les difficultés intérieures du gouvernement anglais, s. 40—44. — Une autre épreuve yougoslave. Une consultation populaire, s. 45—47. — Le nouveau gouvernement bulgare, s. 48—49. 51 (1er/₃—1er/₄). La Grèce et ses passions, s. 43—50.

Le monde slave. Paris. 1935. No 2 (févr.). *Fiala, V.*, Les partis politiques polonais, leur psychologie et leur influence, s. 161—85.

Revue des deux mondes. Paris. 1935. 15 mars. *Bardoux, J.*, La réforme de l'état, s. 268—86. 1er mai. *Paléologue, M.*, Comment le service de trois ans fut rétabli en 1913, s. 67—94.

Revue du droit public. Paris. 1934. No 4 (oct.—déc.). *Pinto, R.*, La loi nationale de rétablissement industriel aux États-Unis. Son contenu. Sa constitutionnalité, s. 605—28. — *Baratier, P.*, Chronique constitutionnelle et administrative d'Angleterre. Régime administratif et droit anglais, s. 663—68.

La revue de France. Paris. 1934. 1:er mai. *Leger, A.*, Le cabinet MacDonald est-il en danger? s. 86—108. 1:er juin. *Recouly, R.*, Les résultats d'une politique nationale, s. 544—55. 15 juillet. *Recouly, R.*, Les vèpres hitlériennes, s. 357—63. 15 oct. *Recouly, R.*, L'heure de M. Doumergue, s. 732—41. 1:er nov. *Laporte, H.*, Un bilan de l'hitlérisme, s. 67—85. 15 nov. *Raimond, G.*, L'Espagne après les émeutes, s. 321—41. 1:er déc. *Dreyfus, R.*, Gambetta et la naissance de l'opportunisme 1873—74, 1, s. 411—27. 15 déc. *Dreyfus, R.*, Gambetta et l'opportunisme, 2, s. 613—30.

Nouvelle revue de Hongrie. Budapest. Oct. (1934). *Develle, Ph.*, Roi élu ou roi légitime? s. 234—43. Mars (1935). *Ottlik, L.*, Autonomie et souveraineté, s. 220—29.

Revue politique et parlementaire. Paris. 1935. No 483 (10 févr.). *Milhaud, A.*, L'avenir de la réforme électorale, s. 209—17. — *Goblet, Y.-M.*, Les partis anglais au creuset, s. 240—53. — *Heilbronner, A.*, Les décrets-lois du ministère Doumergue, s. 254—61. No 484 (10 mars). *Mirkine-Guetzévitch, B.*, Défense de l'état démocratique en Tchécoslovaquie, s. 562—74. No 485 (10 avril). *Pose, A.*, Retour au libéralisme? s. 51—58.

L'Europa orientale. Roma. 1934. *Giannini, A.*, La riforma della costituzione estone, s. 1—16. — *Zoras, G.*, La repubblica ellenica e il primo decennale della sua costituzione, s. 284—300. — *Giannini, A.*, La riforma della costituzione polacca, s. 369—83.

Forschungen und Fortschritte. Berl. No 11 (10 April). *Hassell, U. v.*, Die Bedeutung des politischen Gedankens Dante's für die Gegenwart, s. 140—42.

Jahrbuch des öffentlichen Rechts. Tüb. Bd 22 (1935). *Poetzsch-Heffter, F., Ule, C.-H., & Darnedde, C.*, Vom deutschen Staatsleben (vom 30. Jan. bis 31. Dez. 1933), s. 1—272. — *Köttgen, A.*, Die Entwicklung des öffentlichen Rechts in Preussen vom 1. Mai 1930 bis zum 1. Nov. 1934, s. 273—338. — *Gürke, N.*, Die Verfassung Österreichs, s. 339—410. — *Csekey, S. v.*, Die Verfassungsentwicklung Estlands 1929—34, s. 411—58. — *Siotto-Pintò, M. N.*, Der Ausbau des obrigkeitlichen Regierungssystems in Italien (1928—34), s. 459—526. — *Cybichowski, S.*, Die Entwicklung des polnischen Staatsrechts in den Jahren 1921—34, s. 527—76.

Preussische Jahrbücher. Berl. 1935. Bd 239. H. 2 (Febr.). *Rohde, H.*, Abessinien, s. 150—67.

Ungarische Jahrbücher. Berl. & Lpz. 1934. H. 4 (Dez.). *Szekfü, J.*, Volkstum, Nation und Staat, s. 340—52.

Deutsche Juristen-Zeitung. Berl. 1935. H. 6 (15. März). *Leers, J. v.*, Die neue polnische Verfassung, sp. 332—38. H. 8 (15. April). *Craemer, R.*, Juristische Vorwände und politische Hintergründe der litauischen Gewaltherrschaft, sp. 449—60.

Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung. Wien. Bd 48. H. 1/2 (1934). *Ibler, H.*, Die Wahlen zur Frankfurter Nationalversammlung in Österreich 1848 (mit besonderer Berücksichtigung der Steiermark). Ein Beitrag zur Geschichte des Wahlrechtes, s. 103—12.

Nation und Staat. Wien. Jahrg. 8 (1934/35). H. 5 (Febr.). *Braunias, K.*, Der schweizerische Nationalitätenstaat im Umbau, s. 289—306. — *Fittbogen, G.*, Die deutschen Parteien in der Zips [Karpathenland], s. 306—20. **H. 8 (April).** Staatsform und Nationalitätenfrage, s. 418—23.

Zeitschrift für deutsche Kulturphilosophie. Tüb. Bd 1. H. 2 (1935). *Binder, J.*, Der Idealismus als Grundlage der Staatsphilosophie, s. 142—58. — *Craemer, R.*, Geschichtswissenschaft und politischer Geist, s. 179—201.

Zeitschrift für Politik. Berl. Bd 25 (1935). H. 1 (Jan.). *Ihring, H.*, Die Krise der Demokratie. Zugleich ein Beitrag zur Kritik des Marxismus, s. 56—69. — *** Politische Probleme Rumäniens, s. 70—76. **H. 2 (Febr.).** *Gummerus, H.*, Finnland von heute, s. 116—21. **H. 3 (März).** Das tschechoslowakische Parteiengesetz, s. 210—13. — *Claar, M.*, Politischer Literaturbericht aus Italien 1933—34, s. 214—20.

Zeitschrift für öffentliches Recht. Wien. Bd 15 (1935). H. 1 (Febr.). *Köstler R.*, Das neue österreichische Konkordat, s. 1—33. — *Fürstenberg, E. W.*, Gleichheitsprinzip als Grundrecht, s. 34—93. — *Kochmann, G.*, Über das Verbot des § 112 der norwegischen Verfassung, die Prinzipien und den Geist der Verfassung zu verändern, s. 120—35. **H. 2 (April).** *Herz, H.*, Beiträge zum Problem der Identität des Staates, s. 240—68. — *Métall, R. A.*, Die achte Jahresversammlung des Institut international de droit public, s. 269—73.

Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft. Tüb. Bd 95. H. 2 (Febr. 1935). *Schmidt, C.*, Was bedeutet der Streit um den »Rechtsstaat«? s. 189—201. — *Huber, E. R.*, Das Staatsoberhaupt des deutschen Reiches, s. 202—29.

L I T T E R A T U R G R A N S K N I N G A R

Sveriges Riksdag, historisk och statsvetenskaplig framställning. Senare avdelningen, band XIII: ARTHUR MONTGOMERY (och K. G. SIMONSSON), Riksdagen och Riksbanken efter 1809; KARL HILDEBRAND, Riksgäldskontoret 1789—1934. Sthlm 1934. 243 sid.

Förmodligen ingår det icke i det stora riksdagsverkets plan att framställa de konstitutionella formernas utveckling ur allmän eller principiell synpunkt. Eljest skulle riksbanken och riksgäldskontoret ha förtjänat att insättas i sitt stora historiska sammanhang som de enda till modern tid bevarade resterna av ständerstatens verksamhetsformer. Under ständerstatens glansperiod låg det ingenting ovanligt i att olika ständer hade sina egna förvaltningsorgan, men i den moderna staten har allt sådant eljest försvunnit. Riksbankens enastående ställning — endast med undantag för Finlands bank — ligger sålunda icke i att den är en ren statsbank, ty också om sådana äro jämförelsevis ovanliga, har privatkaraktären hos centralbankerna i verkligheten allt mer förlorat reell betydelse; under moderna förhållanden kan en centralbank icke vara annat än ett av de viktigaste ekonomiska statsorganen. I stället består egendomligheten i att statsbanken är en riksdagsbank. Och det samma gäller riksgäldskontoret, där det för ständerstaten typiska är särskilt slående, därför att institutionen kom till som vårdare av undersåtarnas rätt mot monarken.

Av författarna i den föreliggande volymen har Montgomery av naturliga skäl kommit att lägga den största vikten vid de konstitutionella frågorna. Riksbankens faktiska verksamhet är nämligen ett alldeles för stort ämne att kunna finna plats i en så kort och för så annorlunda beskaffade syften avsedd framställning som det här gäller; och det har icke heller varit av behovet påkallat, eftersom riksbankens egen historia är utförligare skildrad än någon annan centralbanks, i de fem banden av Sveriges riksbank 1668—1918 (1924). Hildebrands ämne har varit mer begränsat men har å andra sidan lidit av brist på förarbeten, och därför har han både varit tvungen och haft utrymme för att behandla frågor av annan än konstitutionell innebörd, närmast den svenska statskreditens historia efter 1789, visserligen långt ifrån att uttömma dem.

För att börja med Montgomerys framställning — till den anknyter en kort redogörelse av K. G. Simonsson för »Riksdagen som

riksbankens principal» — utmärker den sig genom sin författares alltid lika starkt framträdande förmåga att väl avväga och omdömesgillt behandla ett ämne. Det är egentligen tre huvudföremål som belysas. Det första är uppgiften att garantera penningvärdets stabilitet, i betydelsen av sedlarnas likvärdighet med en fastställd mängd ädel metall. Ingenting är naturligare än att det tidigare 1800-talet skall ha sett en huvuduppgift häri, sedan Sverige med helt korta avbrott hade haft pappersmyntfot från 1745 till 1834, i gott 70 år, och lindrigt sagt icke hade funnit sig väl därav. Formen för Riksens ständers bank 1668 hade haft ett visst samband med att en under enbart Kungl. Maj:ts kontroll stående bank, den Palmstruchska, hade misslyckats med uppgiften, och efter 1776 års myntrealisation motstod banken under sin ständermässiga ledning alla regeringens försök att få hjälp till krigsfinansieringen; men under den sista pappersmyntsperioden, efter 1809, var det ständerna som helt och hållet hade haft ansvaret. Förändringarna 1830—34 inneburo då att skapa garantier för inlösligheten, delvis — till en början resultatlöst — genom ett tillägg till RF 72 §, delvis genom att erkänna Kungl. Maj:ts medbestämmanderätt; småningom utvecklade sig härur den 1897 antagna lag som gällde vid världskrigets utbrott, varigenom anmälan kunde göras hos Svea hovrätt, om riksbanken, »under vad sken det vara må», vägrade att inlösa sina sedlar. Montgomery framhåller med skäl, i samband med 1830-talets uppgörelse, först att garantierna i bästa fall endast kunde skydda riksbankssedlarna men ej hindra uppkomsten av ett oinlösligt statspappersmynt, sådant som riksgäldssedlarna hade varit. Vidare påpekar han att Kungl. Maj:ts medverkan ej skulle inträda förrän vid tidpunkten för ett beslut om oinlöslighet, men med den rådande organisationen var utesluten när det gällde den föregående penningpolitik som eventuellt skulle ha kunnat användas en sådan situation. I ett av förf. citerat yttrande vände sig Geijer mot hela tankens genomförbarhet. Han talade om ständernas försök »att uppfinna en slags självtvingsmaskin för att i framtiden hålla sig själva inom marginalen» och förklarade den lika omöjlig som perpetuum mobile eller quadratura circuli. Erfarenheterna från 1914 gåvo honom rätt.

Den andra och mest omstridda frågan gällde över huvud taget Kungl. Maj:ts inflytande på riksbanken; om detta inflytande hade förverkligats, skulle tydligen den andra av Montgomerys påpekningar, att regeringens medverkan påkallades först sedan skadan var skedd, ha varit tillgodosedd, och det var också vad anhängarna av ökat regeringsinflytande på banken bland annat åsyftade. Montgomery redogör för de olika, i och för sig intressanta försöken att smugla in detta inflytande, liksom också ett inflytande från utomstående, i systemet utan att rubba på regeringsformens föreskrift att riksbanken skulle förbli under ständernas garanti och vård; mest originellt var därvid kommittéförslaget av 1860, som lät grundlagsbudet gälla obeskuret för »Rikets ständers bank», eo nomine, men samtidigt vid dess sida ställde den helt annorlunda styrda

»Allmänna svenska banken», som skulle överta riksbankens viktigaste funktioner. Slutresultatet blev som bekant — åtminstone ännu så länge — 1897 års uppgörelse, där Kungl. Maj:ts inflytande inskränktes till att få utse fullmäktiges ordförande (jämte hans suppleant), som ej skulle få utöva någon annan befattning inom banken. Montgomerys slutomdöme har formen av en fråga, »om det inte i grund och botten var en olycka, att de konstitutionella frågorna från början kommit att få en så framskjuten ställning i diskussionen», när resultatet efter nära ett sekel var så magert.

I själva verket förefaller det recensenten, på grundval av iakttagelser från de senaste tjugo åren, som om denna fråga kunde besvaras med ja, och ej blott i fråga om tiden före 1897. Att den nuvarande organisationen av riksbankens ledning är en oformlighet måste visserligen bestämt hävdas; dess största olägenhet ligger i att den hindrar rekrytering genom större sakkunskap än de av riksdagen valda fullmäktige företråda. Däremot består den icke i att riksdagspolitiken har fått inflytande på ledningen av landets penningväsende. Under världskriget verkade systemet rent av i rakt motsatt riktning, nämligen av att skydda penningpolitiken mot den riksdagskritik som eljest på den tiden gick ut över alla statens göranden och låtanden; t. o. m. utomståendes kritik av riksbanken sågs ofta med ovilja som angrepp på riksdagens egen auktoritet. De vanliga bankofullmäktige ha, såvitt kan bedömas utifrån, icke haft väsentligt annan betydelse än att tjänstgöra som parlamentarisk täckning för den verkliga ledarens beslut och handlingar, och sedan riksbanken fick en chef — riktigare uttryckt: efter A. W. Dufwas tid under 1870- och början av 1880-talen — har chefen aldrig varit politiker. Att 1897 års reform ingen ändring kunde medföra i fråga om bankens ledning låg nästan i sakens natur och markerades från början genom att den förutvarande ordföranden helt enkelt fick sitt uppdrag förnyat och att en något senare ordförande var gammal riksdagspolitiker och bankofullmäktig. Att riksbanken har begått många misstag, icke minst under och efter världskriget, var uppfattningen bland flertalet vetenskapsmän på området; men däremot är det mycket ovisst om dess organisation har haft någon större andel däri.

Den tredje frågan gällde förhållandet mellan riksbanken och kreditväsendet som helhet — d. v. s. mellan riksbanken och privatbankerna, från den tid då det blev några sådana. Man skulle kunna säga att båda de riktningar som streddo om herraväldet här voro »totalistiska», d. v. s. att ingendera ville medge någon arbetsfördelning mellan en centralbank och vanliga kreditförmedlare. Men som Montgomery framhåller, gick utvecklingen i detta avgörande hänseende snarast åt motsatt håll mot vad fallet blev på det konstitutionella området, i det att riksbanken övergick till att bli en ren centralbank eller bankernas bank och det privata bankväsendet fick en omfattning som stod i rak strid mot den i fråga om riksbankens

ledning segrande andra-kammar-uppfattningen. Särskilt viktigt har det varit att arbetsfördelningen därigenom har blivit fullt genomförd.

Hildebrands framställning av riksgäldskontorets historia utmärker sig för en frisk och levande form, med stor lust att ta vara på de långt ifrån fåtaliga drastiska eller kuriösa detaljer som ämnet erbjuder; man har intryck av att författaren själv har varit road av sitt uppdrag och har förmått överföra sin känsla till läsaren. Trots sin ställning som ordförande i riksgäldskontoret har han alldeles icke strävat att genomgående ta institutionen i försvar utan tvärtom givit oförbehållsamma uttryck för sin kritik, samtidigt med att han understrukt lämpligheten av den omläggning inom finansförvaltningen som successivt har berövat riksgäldskontoret en mycket avsevärd del av dess tidigare uppgifter. Den större frågan, om över huvud taget något är vunnet genom att anförtro vården om statens upplåning åt ett riksdagsorgan, diskuterar han däremot icke, utan refererar endast de tvivelsmål på denna punkt som gång på gång kommo till uttryck både i revisorernas berättelser och annorstädes under 1860-talet; först ett nytt krig — dii avertite — med dess enorma lånebehov kan väntas ge frågan ny aktualitet. Revisorernas berättelser förefalla ha givit framställningen dess ryggrad, och de meddelade översiktstabellerna härstamma i flere fall därifrån.

Det är mycket glädjande att vi genom denna framställning ha fått åtminstone en skiss av den svenska statskreditens historia under senaste halvtannat sekel, ty något är bättre än intet. Men naturligtvis är det icke möjligt att bereda tillräckligt utrymme för ett sådant ämne inom ramen för riksdagens historia; och icke heller har uppgiften denna gång givit anledning till de vidsträckta studier i kreditväsendets internationella historia som skulle ha varit nödvändiga för uttömmande förklaringar av Sveriges — under större delen av tiden utländska — upplåning. När det t. ex. i fråga om tiden 1867—1913 säges (sid. 169—70): »Räntefoten var aldrig särskilt hög, vilket utgör ett tecken på en förmånlig uppskattning av svenska statens kreditvärdighet», så kan omdömet vara fullt träffande; men säkerhet för att det verkligen är fallet får man enbart genom ett studium av ränteförhållanden och lånevillkor i de internationella centra där de svenska lånen upptogos. Detta är strängt taget ingen kritik av Hildebrands framställning, ty den antydda uppgiften var som sagt olöslig inom arbetets ram; det utgör enbart en påminnelse om att den svenska statskreditens historia fortfarande är i huvudsak oskriven.

Framställningens första kapitel ägnas åt tiden 1789—1809, då riksgäldskontoret främst var tillverkare av riksgäldssedlar, i konkurrens med den strängt konservativt styrda banken. Hildebrand betonar, i anslutning till Landbergs framställning i samma serie, starkare än vanligt regeringens inflytande på riksgäldskontorets ledning och den framgång för Gustaf III som låg i att han genom

den nya institutionen lyckades kringgå bankofullmäktiges motspänstighet. Också på detta område fattas en tidigare framställning av själva det ekonomiska förloppet, därför att ifrågavarande avsnitt av riksbankens stora historia är rent politiskt — ojämnheten i den stora riksbankshistorien är i själva verket ovanligt störande. Hildebrands förklaring till det penningpolitiska läget är följande (sid. 119): »Ett agio uppkom snart mellan bankosedlar och riksgäldssedlar, vilket var helt naturligt, eftersom de förra voro till största delen täckta men grundvalen för de senare endast var landets invånares förmögenhet i allmänhet.» Det är minst sagt tvivelaktigt, om skillnaden i s. k. täckning hade kunnat skapa något agio, för den händelse båda slagen av sedlar hade varit oinlösliga. Men som med stort eftertryck framhålles i Brismans av förf. åberopade uppsats i Hist. Tidskr. 1904, var det fallet enbart med riksgäldssedlarna, medan bankosedlarna voro inlösliga i silver och därför också ständigt minskades i mängd; förklaringen är då enkel.

Med det nya statsskicket kom riksgäldskontoret att också i tillämpningen få den gent emot Kungl. Maj:t oberoende ställning som det sedan i huvudsak har behållit. Hildebrand ger lustiga exempel på olägenheterna av riksgäldskontorets isolering gent emot ej blott regeringen utan också riksbanken; de tre uppfattade sig själva och varandra länge som halvt fientliga, suveräna stater, utan samråd eller överensstämmelse i åtgärder. Karakteristiskt för sinnesförfattningen, utan att i sig självt betyda mycket, var t. ex. att när Gripenstedt 1864 som finansminister och Kungl. Maj:ts ombud hos riksgäldsfullmäktige gav en exposé över det allmänna ekonomiska läget i världen, uteslöts den ur protokollet därför att fullmäktige aldrig hade begärt den, och först efter Gripenstedts begäran om del av protokollet infördes den, t. o. m. då under protest av den inflytelserike och ovanligt besvärlige riksgäldsfullmäktigen och riksarquivariern J. J. Nordström. Allvarligare förefaller bristen på samarbete med riksbanken ha varit, och när fullmäktige någon enstaka gång vidtogo åtgärder för att skapa överensstämmelse mellan de två riksdagsverkens politik, hände det att riksdagens organ utdelade admonition. När 1849 års revisorer i stället framhöllo behovet av enhetlighet i penningpolitiken, avvisades detta både av de två verkens styrelser och av bankoutsittet. Ett ovanligt slående uttryck för dualismen var också en dubbel låneunderhandling 1857—58, den ena för riksgäldskontorets, den andra för Kungl. Maj:ts räkning enligt ständernas bemyndigande; båda gingo av stapeln på utländska marknader, den ena genom Fredrik Åkerman, den andra genom Th. Willerding och C. G. Cervin. Hildebrand är angelägen att betona att allt detta nu tillhör det förflutna, i det att redan världskrigets utbrott definitivt visade oumbärligheten av samarbete; och få företeelser göra ett mer föråldrat intryck på en generation för vilken den enhetliga staten har blivit självklar.

Riksgäldskontorets isolering medförde också många missgrepp, sedan den stora upplåningsen tid hade börjat på 1850-talet i sam-

band med statens järnvägsbyggnader. Revisorerna sade t. ex. 1866: »Svårigen lär man kunna påräkna att bland riksgäldsfullmäktige få se en majoritet av fullt erfarna större finansierer, och själva den kollegiala formen är otjänlig i fråga om beslut som ofta måste fattas med stor hastighet och iakttagande av fullkomlig tystnad. Då nu därtill motparten vid sådana operationer vanligen utgöres av Europas största och erfarnaste penningmän, sporrade av begär efter vinst, så är ej att undra på, om villkoren ej alltid bliva de för låntagaren förmånligaste.» Att under dessa förhållanden varken riksbanksledningen eller de privata bankledningarna togos till råds är onekligen betecknande för systemet.

Jag skall ej i detalj följa redogörelserna för de särskilda lånen eller ens för låneformernas utveckling, utan endast göra ett par rättelser i detalj, vartill författaren själv har satt mig i tillfälle genom några upplysningar. Det gäller de två första egentliga fonderade statslånen, av 1858 och 1860 (sid. 154—58).

1858 års lån upptogs till 7.6 mill. Thaler med en annuitet på $5\frac{5}{8}\%$ under 40 år och skulle vara av $4\frac{1}{2}\%$ typ. De fyra tyska emissionshusen förbehöllo sig emellertid att fördela annuiteten (på $5\frac{5}{8}\%$) efter behag mellan kapital och ränta och att alltså få obligationer utställda på ett större belopp än 7.6 mill. Thlr; det slutliga, men ej i kontraktet med riksgäldskontoret upptagna, beloppet blev 8 190 500 Thlr. Tydligt innebar detta endast en särskild form för kapitalrabatt — närmare bestämt på $7,22\%$ — och var utan betydelse för låntagaren, när lånebelopp och annuitet voro fastställda. Hildebrands framställning har nu av misstag kommit att hänföra räntesatsen $4\frac{1}{2}\%$ både till det faktiska beloppet 7.6 mill. och till det nominella 8 190 500, vilket naturligtvis är omöjligt; förf. har välvilligt upplyst mig om att det skall gälla den senare summan. Han kommenterar emellertid också uppgörelsen därhän att emissionsföretagen »kunde . . . i egna fickor stoppa» skillnaden mellan de två, eller 590 500 Thlr, utöver $2\frac{1}{2}\%$ provision; men för detta finns det intet stöd, eftersom det måste ha hängt på emissionskursen, som ej tycks vara känd; blott om den var 100% är det riktigt.

Något liknande gäller ett premieobligationslån, vari den mindre delen av ett större lån av vanlig typ från 1860 förvandlades. Det ursprungliga lånet löpte med $4\frac{1}{2}\%$ ränta, $5\frac{1}{2}\%$ annuitet under $38\frac{1}{3}$ år, medan kapitalrabatten var 6% ; för den del som sedan förvandlades till premielån bortföll kapitalrabatten utan att annuiteten behövde ökas, och fördelen för låntagaren var alltså uppenbar, eftersom han fick avdraget på 6% efterskänkt utan motprestation; men också i detta fall skulle emissionsföretagen bestämma det nominella beloppet, och de höjde det från 2 till 2.4 mill. Thlr. Framställningen innehåller nu uppgiften att de årliga premierna under den ursprungliga löptiden $38\frac{1}{3}$ år skulle ha varit $4\frac{1}{2}\%$ på det nominella beloppet 2.4 mill.; enligt förf:s benägna upplysning kräver detta dels den kompletteringen att premierna också innefattade amor-

tering, d. v. s. att obligationsinnehavarna icke hade anspråk på att få igen något utöver premien, dels den rättelsen att premiens belopp var $5\frac{1}{2}$ i st. f. $4\frac{1}{2}$ %. Här gör förf. samma reflexion om emissionsföretagens vinst som i förra fallet men räknar denna gång själv med möjligheten av emission under pari.

I båda fallen beslöto riksgäldsfullmäktige att icke bokföra mer än de ursprungligen stipulerade och av emissionsföretagen faktiskt utbetalda beloppen, medan skillnaden mellan dessa belopp och obligationernas nominalbelopp fördes inom linjen. Förf. kritiserar strängt detta förfarande och säger bl. a.: »Man behöver blott göra det tankeexperimentet att svenska staten måste inställa sina betalningar för att inse innebörden av åtgärden: då hade helt naturligt krav fastställts på återbetalning av hela premieobligationsskulden, inklusive den inom linjen förda delen, i samma ordning och efter samma grunder som all annan statens skuld.» Att förfarandet var egendomligt kan man ge förf. rätt i, men åtminstone i fråga om premielånet, som just är vad det citerade yttrandet gäller, var oegentligheten rent formell, ty staten utfäste sig icke till något annat än att betala premien, och dess kapitaliserade värde under den tänkta förutsättningen av insolvens hade ingenting att göra med något som helst nominalvärde på obligationerna. I de fall då obligationstexten innefattade löftet om återbetalning av kapitalvärdet ställde det sig annorlunda.

Kanske har denna sista utredning blivit onödigt vidlyftig; i alla händelser får den icke dölja de många förtjänster framställningen har. Påpekningarnas egentliga betydelse består i att ånyo understryka hur välkommen en genomförd framställning av de svenska statslårens historia skulle vara — med upplåningsens verkningar på kapitaltillgång, räntefot, prisutveckling o. s. v. i landet, så som det har gjorts för ganska många andra starkt kapitalimporterande länder.

Eli F. Heckscher.

BIRGER BECKMAN: *Det nya Italien. Fascism, korporativism, mussolinianism.* Tidens förlag, Sthlm 1934. Pris häftad 8,50 kr.

Författaren till ovannämnda arbete har en tid bedrivit licentiatstudier i statskunskap i Uppsala och har samtidigt varit tidningsman. I denna sista egenskap har han haft tillfälle att en längre tid vistas i Italien. Dessa tre omständigheter ha obestriddligen på ett mycket fördelaktigt sätt satt sin prägel på hela hans framställning. Det är den kunnige och vetenskapligt skolade reportern som redogör för sina iakttagelser och undersökningar. Det är alltså inte fråga om en ytlig skildring av vad han sett och hört utan om en kritisk granskning av det nya Italien.

Författaren säger själv i sitt förord, att han strävat efter att så vitt möjligt opartiskt skildra de reformer och förändringar, som

skett i Italiens stats- och samhällsliv under den fascistiska regimen. Det material, han stöder sig på, utgöres icke blott av tryckta publikationer utan även — och i främsta hand — av personliga upplysningar från officiella och halvofficiella myndigheter i Italien. Genom detta tillvägagångssätt vinner man givetvis den fördelen, att man får blicken riktad på det väsentliga, så att man ej av trädens mängd hindras att se skogen. Att metoden dock innebär den faran, att man blir ensidigt och partiskt influerad, är uppenbart, och detta har författaren även insett. Han har därför ej endast uppsökt den officiella regimen uppriktiga anhängare och talesmän utan även flitigt umgått med kritiskt inställda personer i olika ställningar. I vad mån detta hans arbetssätt på någon punkt fört honom vilse, är omöjligt att avgöra för en person, som i likhet med recensenten endast känner de italienska förhållandena genom en del av den stora litteratur, som vuxit fram under de senare åren. Det är dock uppenbart att författaren aldrig kritiklöst anammat de erhållna informationerna utan omsorgsfullt sovrar och väger de insamlade upplysningarna.

Det förefaller som om Birger Beckman nalkats sitt ämne med en god portion misstro och kritiklust dels på grund av sin allmänna demokratiska livssyn, dels emedan den teoretiska kunskap om fascismen, han på förhand skaffat sig, ställde denna i mindre tilltalande dager, men som om denna hans inställning i viss mån förändrats, då han närmare lärt känna förhållandena på ort och ställe. Han är alltså ingen surmulen och felsökande iakttagare utan en kritiker som med frejdigt mod men tydligen efter moget övervägande talar om vad han finner tilltalande och lyckat i den fascistiska regimen åtgärder och vad han ogillar eller anser vara misslyckat.

I bokens första avdelning göres en snabbteckning av de rötter, fascismen kan sägas ha i de olika nationella strömningarna i Italien före världskriget. Summerar man ihop, säges här, giobertism, garibaldiism, mazzinianism, vocegruppens nyradikalism, d'annunzianism, futurism, corradinism och de socialistiska och syndikalistiska strömningar, varur fascismen omedelbart vuxit fram, får man en inblick i fascismens hela komplicerade idébyggnad, där corradinationalism och tillämpad syndikalism äro de båda huvudingredienserna. I fortsättningen får man en skildring av Mussolinis utveckling från avantichef till il duce och hur fascismen kommer till makten. Även här är framställningen tämligen summarisk. Det kan kanske ifrågasättas om verkligheten den berömda »marschen mot Rom» 1922 är riktigt karakteriserad av uttrycket: det på hösten 1922 arrangerade »jättelika storpolitiska reklamtrick» som går under namnet *La Marcia su Roma* (sid. 69), helst som författaren själv i annat sammanhang är angelägen om att betona, att det ej var ett parti utan en armé som vid tillfället i fråga tågade upp mot Rom (sid. 255). Recensenten tillåter sig också ifrågasätta om ej den kända ryskan Angelica Balabanoffs betydelse för Mussolinis tidigare utveckling något överdrivits. Hennes egna »Minnen och upplevelser» (utg. i

svensk översättning 1927) synas knappast giva stöd härför. De här framförda och ev. andra detaljrandanmärkningar äro dock på intet sätt av den art, att de förtaga det goda intryck, dessa inledande kapitel göra.

De avdelningar, som följa närmast, »Den korporativa staten» och »Fascismen och kulturen», äro i undertecknads mening de mest intresseväckande i boken, ty de behandla på ett praktiskt och konkret sätt sidor av det fascistiska samhället, vilka endast i ringa utsträckning tidigare skildrats för svenska läsare. Den fascistiska finanspolitiken, fackföreningsrörelsen, den korporativa organisationen och den nya jordpolitiken få här en fullt modern och av allt att döma mycket sakkunnig redogörelse och detsamma gäller om fascismens förhållande till skilda andliga värden, religion, tankefrihet, konst och litteratur.

Boken avslutas med en ganska utförlig skildring av den fascistiska partiorganisationen och av Italiens internationella ställning. Om denna sistnämnda skrivits på våren 1935 i stället för på sommaren 1934 hade nog ej författaren så bestämt, som nu sker, avisat möjligheten av att Mussolini »skulle våga sig på ett så farligt experiment som ett krig».

Birger Beckmans framställning synes vara en allsidig, vederhäftig och intressant beskrivning av det nya Italien.

Gunnar Hesselén.

HANS BJARNE: *Om Finansförvaltningen i Staten. Bidrag til Kendskabet til Finansforvaltningens, Finanslovgivningens og Finanskontrollens Historie, Opgaver og Organisation.* Köpenhamn 1934. 311 sid.

Föreliggande arbete är skrivet av en författare, som i egenskap av danska statens finanshuvudbokhållare har en allsidig och ingående kunskap om sitt ämne. Den danska finansförvaltningen har särskilt under de två sista decennierna undergått flera genomgripande förändringar. Detta verk ger nu en samlad bild av utvecklingen på finansförvaltningens olika områden, samtidigt som det synnerligen utförligt behandlar den danska finansadministrationen av i dag.

Författaren ger först en resumé av den danska statsförvaltningen i allmänhet. Då det danska enväldet infördes på 1660-talet, organiserades centralförvaltningen under 7 kollegier. Cheferna för dessa bildade »Geheimstatsraadet», i närvaro av vilket konungen i allmänhet fattade sitt beslut i alla viktigare ärenden. En hel del ärenden kommo dock att avgöras i de olika kollegierna, och särskilt erhöill kansliet under vissa perioder en vidsträckt beslutanderätt. Om man undantager Struensee-episoden, är finansförvaltningen under enväldsregimen synnerligen splittrad och bristfällig. Vid nyorgani-

sationen 1848, då centralförvaltningen kom under ett antal ministerier, ställdes hela finansförvaltningen under finansministeriet.

Ett utmärkande drag för det danska statsskicket är den vidsträckta ministerstyrelsen. En hel del ärenden av icke obetydlig vikt avgöres också av de under ministrarna stående departementscheferna. Några fasta, absoluta regler, angående vilka ärenden skola avgöras av ministrarna och vilka skola avgöras av departementscheferna, finnas inte. Här varierar praxis i de olika ministerierna. Efter en redogörelse för statsförvaltningens uppdelning mellan ministerierna behandlar författaren dispositionsrätten över statens penningar och ägodelar. § 48 i grundlagen stadgar, att inga skatter må utkrävas, innan finanslagen eller en »midlertidig Bevillingslov» är antagen av riksdagen. Icke heller får någon utgift göras, som ej har stöd i en sådan lag. Även i Danmark har budgeten allt mer och mer kommit att präglas av långt gående specifikationsbestämmelser. Tidigare ansågos de s. k. textanmärkningarna i finanslagsförslaget såsom rent orienterande upplysningar. Numera synas statsrevisorererna vilja göra gällande, att utbetalningarna skola ske i överensstämmelse med dessa anmärkningar, då de ligga till grund för anslagens beräkning. I dessa anmärkningar ingå också bestämmelser, på vad sätt besparingar på vissa anslag må användas. Där angives vidare, om ett anslag, som icke förbrukas under statsregleringsåret, får överföras till nästa budgetår.

Mången gång måste ett ministerium göra utgiftsantecipationer. Därvid inhämtas i regel finansministerns och finansutskottens samtycke. Då riksdagen ej är samlad, säkerställer sig finansministern genom att samråda med finansutskottets medlemmar. Ett dylikt förfaringsätt har icke något stöd i konstitutionen, men torde knappast vara juridiskt otillåtet. Antecipationerna uppföras sedan på ett tilläggsbevillningsförslag, som underställes riksdagen i vanlig ordning.

Då finanslagen antagits av riksdagen, utarbete ministerierna och de institutioner, som ha en mera självständig ställning, finansplaner, vilka ange, huru mycket vederbörande verk önskar utbekomma för varje månad. Finansplanerna godkännas av finansministeriet, och sedan äga verken rätt att göra utbetalningar av det tilldelade månatliga beloppet på kontot i Nationalbanken utan att för varje gång behöva avisera finansministeriet. Avvikelser från en fastställd finansplan få endast ske med finansministerns samtycke.

I det följande redogöres för kassaväsendet, betalningsmedlen, ämbetsmännens ställning vid den ekonomiska förvaltningen, statsräkenskapsbokföringen, de olika utgifterna under huvudtitlarna, statsverkets fonder, statsskulden, upplåningen etc., vilka ämnen erhålla en tämligen utförlig behandling ur finansteknisk synpunkt.

De två sista kapitlen, Statens budget och Om kontrollen av statens medel, äro ur statsrättslig synpunkt utan tvivel de mest intressanta. Vi få följa finanslagsförslagets utarbetande, dess behandling i finansministeriet och i riksdagens båda ting. Finansministern

har vid budgetsförslagets utarbetande en dominerande ställning över de övriga ministrarna. Tidigare kunde ministrarna utan finansministerns vetskap göra överenskommelser med finansutskotten om ändringar i finanslagsförslaget. Numera kräves finansministerns godkännande för en sådan ändring.

Utskotten stå i ständig kontakt med ministrarna vid finansförslagets behandling. Utskottsbehandlingen äger rum mellan den första och andra läsningen i vardera tinget. Om enighet ej ernåtts mellan regeringen och utskottet före andra läsningen, förbehåller sig utskottet rätt att taga definitiv ställning vid tredje läsningen. Vidare får utskottet i Folketinget tillfälle att pröva finanslagsförslaget mellan andra och tredje läsningen, då talrika ändringsförslag brukas ingivas efter första utskottsbehandlingen.

För att finanslagen ej onödigt skall fördröjas, föreskriver arbetsordningen en bestämd tidsbegränsning för talarna. Folketingets finanslagsbehandling brukar vara avslutad den 26 mars, vilket gör, att Landstinget får en ytterst begränsad tid för sin prövning av finanslagsförslaget. Statsregleringsåret börjar nämligen den 1 april. Det förekommer dock, att Landstinget företager ändringar i Folketingets finanslagsbeslut, t. ex. 1930 och 1933, varigenom förslaget återigen kommer under Folketingets behandling. Uppnås ej enighet mellan de båda tingen före den 1 april, framlägger regeringen ett förslag till en »midlertidig Finanslov».

Revisionen var länge i Danmark mycket bristfällig. Så t. ex. var år 1922 $\frac{1}{4}$ av statens inkomster och $\frac{1}{2}$ av dess utgifter icke underkastade någon egentlig revision! Sedan 1926 tillämpar man det nuvarande revisionssystemet. Revisionen ombesörjes dels av huvudrevisorerna i finansministeriet, dels av de riksdagsvalda statsrevisorerna. De senare äro 4 till antalet och väljas för 4 år. De behöva ej vara riksdagsmän, och de ha fast lön med pension. Under sitt arbete stå statsrevisorerna i kontakt med de administrativa huvudrevisorerna och ha tillgång till deras handlingar. Vidare bilda statsrevisorer, huvudrevisorer samt finanshuvudbokhållaren det s. k. statsräkenskapsrådet, som bl. a. skall rådpläga om principerna för revisionen och yttra sig om den allmänna instruktion, som finansministern utfärdar för finansförvaltningsorganen. Rådet har dessutom flera gånger ingått till finansministern med hemställan om åtgärders vidtagande för ändring av olämpliga förhållanden på finansförvaltningens område. — Statsrevisorernas berättelse överlämnas till tingen, som remittera den till utskott. Vid utskottsbehandlingen tillkallas ministrarna. Utskottens utlåtanden behandlas sedan i tingen, men den s. k. dechargedebatten är mycket kort och i allmänhet utan större politisk betydelse.

Recensenten har endast kunnat beröra några få sidor av Bjarnes arbete. Här och var tynges måhända arbetet av alltför många och i detalj gående uppräknningar, t. ex. sid. 65—68, 70, 134—136. Sådana uppräknningar och systematiska uppställningar ha dock sitt värde för den som vill använda arbetet som uppslagsbok. — Boken

måste betraktas som en utmärkt handledning för danska jur. stud. och blivande cand. pol. Ämbetsmännen inom den danska finansförvaltningen kunna i arbetet hämta många värdefulla upplysningar. Men även andra, som icke avse att draga direkt praktisk nytta av arbetet, kunna med god behållning läsa detsamma, därför att det ger en klar, saklig framställning utan några vidlyftiga teoretiska spekulationer.

Einar Ew. Forssell.

GENMÅLE TILL DOC. E. THERMÆNIUS.

I decemberhäftet av Statsv. Tidskr. 1934 har E. Th:s låtit under-tecknads doktorsavhandling »Konung och ständer 1809—1812» undergå en kritisk granskning. Inledningsvis gör han några reflexioner om »den samtida och än mer framtida betydelse», som en recension av fakultetsopponenten i vår facktidskrift har. Därigenom understrykes den särställning, som en recension av detta slag nödvändigtvis måste få.

Denna särställning ställer emellertid också stora fordringar på korrekthet och objektivitet. Rec. kräver exempelvis »absolut korrekt citering». Hur han själv fullgör detta krav visas bäst av de två exempel, han anför på att förf:s bristande noggrannhet »medfört åtskilliga sakfel av ganska besvärande art» (s. 441). Hans framställning är i båda fallen missvisande. Han låter bl. a. förf. veta, att denne »med uppenbart ogillande» refererat den äldre »nationellt» betonade uppfattningen av RF:s innehåll, och anför som slutkläm i fråga om det andra exemplet: »När förf. sid. 8 säger: 'den roll av regeringsformens skapare, som den traditionella uppfattningen velat tilldela honom (Hans Järta), måste i betydlig grad reduceras', förbiser han således att detta verkligen skett». Rec. bör lägga märke till, att avhandlingscitaten är hämtat från ett längre objektivet referat av Brusewitz' arbete, och till yttermera visso är just vid den av honom citerade frasen satt en hänvisning till icke mindre än två ställen i detta arbete.

Enligt recensionen framstår avhandlingen som en veritabel djungel med endast här och var en ljusglimt mellan de snärjande och intrasslade lianerna, hugskott och ovidkommande ting ha fått växa fullkomligt obesuret. Minst av allt kan man beteckna recensionen som ett försök till vägvisare genom urskogen. Det mest karakteristiska draget i rec:s granskningsmetod är, att han förklarar för läsaren förf:s avsikter med ett visst avsnitt, och sedan påvisar han, hur dåligt genomförda dessa avsikter äro. Utan överdrift kan man påstå, att han nästan genomgående har missuppfattat dessa avsikter; ibland, när han helt frankt påstår, att förf. ämnat nå fram till ett visst mål, har syftet varit det rakt motsatta. Han bygger helt enkelt upp väderkvarnar, mot vilka han sedan rider till storms. I det föl-

jande skall ett försök göras att rätta till några av de svåraste miss-tolkningarna.

Beträffande sambandet mellan avhandlingens två huvudavdelningar säger rec. kort och gott: »sammanhanget dem emellan är icke särdeles stort» (s. 440). Förf:s åsikt, att vårt folk vid tidpunkten för Carl Johans ankomst befann sig ett gott stycke på väg mot en utveckling i frihetstida anda, kan dock verkligen icke betecknas som en så gängse uppfattning, att man utan vidare kan slunga fram ett sådant påstående och sedan bygga vidare med detta som grund eller i varje fall som utgångspunkt. Hela första avdelningen vill stötta under utgångsläget för andra huvudavdelningen, som eljest bokstavligen skulle sväva i luften. De båda avdelningarna stå sålunda i ett mycket intimt logiskt sammanhang med varandra.

Det är framför allt andra kapitlet i avhandlingen, som har den påtalade uppgiften. Det som i kapitlet bidrager till detta ändamål men ingenting annat är relevant, vad än rec. må påstå vara det relevanta.

För att kunna försvara en sådan slutsats av den konstitutionella utvecklingen 1809—10, som drages i slutet av andra kapitlet, är emellertid förutsättningen, att radikalernas verksamhet toges med i räkningen. Ergo måste förf. för läsaren först uppenbara dessas existens och deras förhållande till andra partiriktningar. Denna uppgift har det första kapitlet. Förf. har visst icke »velat skriva en hela riksdagens partihistoria» (rec. s. 444) och ännu mindre har han satt sig den uppgiften före att t. ex. utreda »tronföljdsfrågan 1809—10» i belysning av det nya partischemat. De i kapitlet omnämnda riksdagsfrågorna äro intet annat än exempel, omsorgsfullt valda efter den enda urvalsprincipen: äro de ägnade att kasta ljus över partigrupperingen och enkannerligen påvisa radikalernas verksamhet? Kapitlet kunde gjorts fylligare, mycket fylligare, men knappast på något avsnitt kunde förkortningar vidtagits. Detta skulle möjligen kunnat ske i det långa referatet av Brusewitz' arbete, ss. 4—11. Men hela första delen, ss. 1—11, är tänkt som en allmän inledning och borde egentligen som sådan typografiskt markerats. Kapitlet om partigrupperingen börjar alltså strängt taget på s. 11, och på dess 38 sidor (ss. 11—48) äro inga inskränkningar möjliga, allra minst beträffande vad rec. kallar partischemat för maj 1809. Detta avfärdar rec. kort och kategoriskt med att »det har ringa betydelse för fortsättningen». Rec. har inte märkt, att det innehåller själva grunden, varpå hela den följande delen av kapitlet vilar. Här upptäcker förf. för läsaren på ett otvetydigt sätt den radikala gruppen, vilken det sedan i fortsättningen blott gäller att närmare fixera. »Minst sagt tveksamt är det dock», säger rec., »om denna grupp varit ens någorlunda lika fast avgränsad och 'organiserad' som de två övriga» (s. 442). Vadan denna tvekan? Rec. borde lugnt ha kunnat svara nej på frågan. I varje fall undanber sig förf. att åberopas som stöd för en motsatt uppfattning. Men detta är en bisak. Huvudsaken är, om en sådan meningsriktning eller rättare, vilket förf. starkt fram-

hållit, sådana meningsriktningar funnos till och om de voro av den betydelse, att de invercade på riksdagsarbetets gång och resultat. Över huvud taget är beteckningen »politiskt parti» ett oegentligt uttryck övertärfat på denna tids förhållanden. Även i de fall, där man verkligen kan tala om en partiorganisation, bestod den organiserade delen av partiet strängt taget endast av en kärncell, en ledaregrupp, vilken också den merendels var löst sammangjuten. De ojämförligt flesta »politikerna» voro, vad man senare skulle betecknat som »vildar», och om man fäster sig vid de egna deklARATIONERNA, voro de praktiskt taget »vildar» allesamman. Frågan är dock, om man icke får tala om de politiska partiförhållandena vid en viss tidpunkt, även om man icke skulle kunna visa upp ett enda politiskt parti i strängt mening. I stället för att tala om skarpt avgränsade partier har förf. föredragit att, om man så får säga, mönstra partifronten, ställa upp åsiktsgrupperna på en linje från höger till vänster. Därjämte har han framhållit, att mellan huvudtyperna träffar man jämt och ständigt på »övergångsformer», vilket gör, att linjen blir nästan kontinuerlig. Mycket längre torde man icke kunna komma utan att göra våld på de faktiska förhållandena. Ett av förf:s huvudfel är enligt rec., att han laborerat med »ett mycket vagt partibegrepp». Såsom torde framgå av det föregående, tror förf., att var och en, som vill behandla denna tids politiska förhållanden, icke vinner mycket genom att gå till verket med en skarpt avgränsande definition på ordet parti som slagruta. Rec:s upprepade tal om »växlande partibegrepp», »ett alldeles särskilt obestämt partibegrepp», »ännu åtminstone ett nytt partibegrepp» o. s. v. måste förf. blygsamt erkänna, att han icke förstår.

För övrigt kan man konstatera, att rec. trots allt tycks ha blivit övertygad av de 38 sidorna. I sin kritik av förf:s s. k. kritik av Bruswitz strävar han nämligen efter att påvisa, att dennes partischema icke står i direkt motsättning till det nya, som förf. kommit fram till. Bortsett från vissa iögonfallande överdrifter fullföljer rec. här endast en oförtydlig strävan i avhandlingen, vilket tal kan synas underligt för den, som endast läst recensionen.

I det andra kapitlet är det framförallt avdelningen om *Den exekutiva maktens rörelsefrihet och garantier mot konungens förslösande av statsmedlen* (ss. 59—97), som gjorts till föremål för kritik. Rec. må finna denna formulering egendomlig eller ej, den innehåller dock i koncentrerad form den svåraste antites, som maktbalansens anhängare hade att taga ställning till: övervinna eller, vilket praktiskt taget undantagslöst blivit fallet, stupa på. Förf. söker följa de olika meningsriktningarnas ställning till detta problem i teori och praxis under riksdagens lopp. Hur litet rec. förstått vad frågan gäller, visas bäst vid avdelningen om rojalisternas ställningstagande till problemet, när han försöker förtydliga förf:s mening med rubriken (rec. s. 448). Därmed sammanhänger hans litet kuriösa (för att begagna ett älsklingsord hos rec.) korrigerings av ett uttalande av förf. om motsättningen inom RF.

Mest illa åtgånget är det första avsnittet (avh. ss. 59—70). Rec. nöjer sig icke här med att fastslå, vad förf. velat säga, utan genom en något hårdragen bokstavstolkning av en innehållsrubrik kommer han fram till, att förf. *anser*¹ sig på dessa 11 sidor ha givit ett referat och en analys av RF:s föreskrifter om statsregleringen. Därpå granskar han sida efter sida och finner, att förf. talat om alla handa ovidkommande ting men ingenting om vad han borde (rec. s. 446). Förf. medger, att han utgått ifrån, att en person, som har nog intresse för ämnet att läsa avhandlingen, känner till RF:s statsregleringsbestämmelser, eller om han behöver uppfriska minnet därav, har tillgång till en grundlagsedition, eventuellt också en grundlagskommentar. Beträffande innehållsrubriken förhåller det sig så, att vid den hastigt uppgjorda innehållsförteckningen hade förf. satt *Regeringsformsskrivarnas lösning av problemet*. Det oerhört otympliga första ordet ändrades i korrektivet till *Regeringsformens*, varigenom rubriken icke blivit fullt adekvat, men direkt missvisande kan den icke sägas vara. Märk väl, det är icke några godtyckligt valda personers tankar, som återgivas, vilket rec. vill ge sken av. Förut har understrukits det kända faktum, att det är 1809 års liberaler, som avfattat regeringsformen. I det förhandenvarande avsnittet är det de grundlagsskrivande liberalernas uppfattning före, under och omedelbart efter regeringsformens tillkomst, som förf. sökt fånga, med andra ord grundlagsfädernas avsikter med de lagparagrafer de formulerat. Därav framgår, att statsregleringens uppgörande och fastställande av riksdagen kan betecknas som ett liberalernas minimikrav. T. o. m. från inflytelserikt moderatliberalt håll önskade man gå betydligt längre. Men, invänder den kunnige läsaren, detta rimmar sig dåligt med den efter Rydins utredning av förhållandena vid 1809—10 års riksdag gängse uppfattningen. Förf. har sökt återge huvudinnehållet i denna genom ett citat från Rydin: »Statens reglerande tillhörde således icke R.St., utan Konungen». Enligt rec. »är emellertid detta ett typiskt stympat citat» (s. 450). Vad han anser, att förf. hade skyldighet citera, återfinnes på s. 452 och lyder i förkortad form: Statens reglerande tillhörde således icke R.St., utan konungen, men R.St. och deras St.U. uppgjorde statsregleringen. Hade förf. velat ge ett något elakt exempel på Rydins skrivsätt, så medges, att det hela borde varit med. Dessutom kan påpekas, att om det skall vara någon mening i detta uttalande, så måste det innebära, att R.St. mot grundlagsstiftarnas avsikter uppgjorde statsregleringen, men det är ju just beträffande grundlagsstiftarnas avsikter, som förf. vill påvisa, att talet om konungens makt över statsregleringen icke håller streck.

Emellertid vill förf. angående den påstådda citatförvanskningen vedervåga det paradoxalt klingande påståendet, att det kortare citatet är Rydin korrekt uppfattad, under det att det förlängda citatet är missvisande. Bortsett ifrån att det i det citerade arbetet är mycket litet underlag för slutsatsen i den andra sammansättningsleden,

¹ Kurs. av recensenten, s. 445.

så är det nämligen framförallt den första, som Rydin anser sig ha bevisat och som han använder sig av särskilt i sitt som standardverk ansedda »Svenska riksdagen», under det att han i stort sett bortser från den andra sammansättningsleden.

Det viktigaste av de grundlagsbud, som kunna framdragas till stöd för uppfattningen, att det är ständerna, som fastställa riksstaten, nämligen stadgandet i slutet av RF § 64, anser Rydin icke är användbart, ty i så fall hade grundlagsstiftaren sagt: den *av dem* upprättade staten. Eftersom inte grundlagsstiftaren satt ut *av dem*, så har han inte ämnat, att R. St. skulle vara subjekt för statsregleringen. Gentemot detta påvisar förf. att *av dem* återfinnes på den efterlysta platsen i Silverstolpes »snart sagt officiella översättning av RF (1811)» (rec. s. 450). Silverstolpe och några andra av de mest representativa grundlagsstiftarna ha alltså avsett, att paragrafen skulle läsas, som om där hade stått *av dem*. »Därmed menar förf., att Rydins tolkning på denna punkt fallit», säger rec. (s. 451). På den punkten, ja absolut, det anser han fortfarande. Det är väl att märka, att tidsomständigheterna göra, att tidsskillnaden mellan 1809 och 1811 snarare stärker än förringar beviset. På förf. verkar det med styrkan av ett matematiskt bevis, sådant man sällan får uppleva det inom de historiska vetenskaperna, och han har i sin fåvitsko trott, att det skulle vara mer verkningsfullt ju mindre som ordades därom. Han blev därför verkligen chockerad, när han i recensionen fick läsa: »Men här är dock blott fråga om en ren gissning, ty om grundlagsstiftarna hade velat utsätta orden 'av dem', hade de mycket väl kunnat utskrivas». Varför orden icke utsättas? Ja, det är egentligen en bisak. Förf. har framkastat, att det kan ha berott på språkliga hänsyn. Därom säger rec.: »Och att märka är, att man emot förf.:s förmodan lika väl eller hellre kan sätta upp en rakt motsatt: det är minst lika möjligt, att Silverstolpe av språkliga skäl satte in orden *par eux* i den franska texten. Ty denna blir med dessa ord betydligt mer idiomatisk än utan; franskan kräver här en agent». Hur rec. kunnat sätta detta i konträr motsättning till förf.:s framställning, är för honom en gåta. Förf. antager mycket gärna rec.:s förklaringsgrund och anser, att därmed icke ett vittne ändrats i det, som här är huvudsak. Tvärtom understrykes därigenom, att man ansåg det självklart, att enligt denna lagbestämmelse var det R.St., som upprättade riksstaten: när språket kräver en agent, så sätter man in *par eux* utan att därmed anse sig ha ändrat lagtextens mening. Hade man ansett, att det var konungen, som enligt bestämmelsen upprättade staten, hade man lika självklart satt *par le roi*.

I fortsättningen av avhandlingen antydes, att denna uppfattning står i fullkomlig överensstämmelse med maktodelningsteoriens allmänna läror, och därefter diskuteras med användande av representativa namn från de grundlagsskrivande liberalernas läger orsaken till denna deras inställning.

Rec. efterlyser (s. 449) »förf.:s egen mening om K. Maj:ts

resp. Ständernas makt över statsregleringen». Menar han därmed en statsrättslig utläggning med tanke på dess betydelse för gällande rätt, får han söka förgäves. Förf. har principiellt avhållit sig därifrån. Likaså dragas »uttolkarnas» meningar fram endast och allenast i den mån, de stödjade sig på enligt förf:s åsikt ohållbara historiska argument. Att vederlägga de statsrättsliga konstruktioner de bygga därpå och försöka sätta något annat i stället, skulle i detta sammanhang vara fullständigt förfelat. I så måtto och endast så har *kritiken* i vissa partier av kapitlet kommit att tillhöra det väsentliga.

Skulle däremot rec. med efterlysningen åsyfta förf:s åsikt om grundlagsfädernas mening med statsregleringsparagraferna i RF, så har han den i koncentrerad form på s. 67, vilken han för övrigt själv ännu mer koncentrerad återger (rec. s. 446).

På grund av 1) regeringens inaktivitet och 2) radikalernas verksamhet kom verkligheten icke under riksdagen 1809—10 att motsvara grundlagsskrivarnas intentioner. Hur blev det då? frågar rec. och fortsätter: »Därom lämna de följande sidorna besked blott såtillvida» etc. Som om förf. ämnat besvara den frågan på de närmaste tre sidorna! Svaret ligger naturligtvis i hela resten av kapitlet.

Om det får anses fastslaget, att de, som skrevo regeringsformen, velat tilldela riksdagen rätt att fastställa staten, så utesluter detta icke, att konungen kan ha en betydande del i statsregleringsarbetet. Initiativet kan vara till huvudsaklig del lagt i hans hand. Problemet om konungens och riksdagens ställning till varandra på det finansiella området kommer därför till stor del att koncentreras i en detaljfråga: rätten till initiativ och denna rätts utnyttjande. Sedan statsregleringen är genomförd, kommer därtill frågan om dennas verkningar och verkningsförmåga. Detta blir alltså de båda huvudaspekterna för den följande framställningen i avhandlingens andra kapitel.

Först utredes något, hur författningsskrivarna ställde sig till statsregleringsbestämmelserna under den närmast följande tiden efter regeringsformens antagande, vilket med andra ord måste betraktas som en auktoritativ uttolkning av RF. KU förklarade sig i princip gilla borgarståndets förslag till ändring av RF. § 62, vilket förslag praktiskt taget bortskar konungens befattning med statsregleringen. Om än detta förslag omstuvades ganska väsentligt, så få vi dock en helt annan bild av läget än den, som Rydin och de övriga »uttolkarna» ge, vilka i stort sett tilldela konungen samma ställning som den engelska regeringen.

Med detta som bakgrund följer så skildringen av hur regeringen strängt taget fullständigt försummar att taga något statsregleringsinitiativ 1809. Här lär enligt rec. föreligga »ytterligare ett typiskt exempel» på förf:s sätt att glida förbi huvudsaken, i det att initiativlösheten »icke förelägges läsaren direkt som ett faktum, värt att framhålla, utan helt i förbigående» (s. 447). Förf. får väl erkänna sin brist. Han har dock på tre sidor skrapat ihop allt, som möjligen

kan räknas till statsverksproposition, och trots sig framlägga det så, att varje oförvillad läsare måste göra barnets reflexion i »Kejsarens nya kläder».

Fortsättningen av rec:s granskning av andra kapitlet »är desso lik», om än de övriga delarna äro mindre karikerade. Det skulle här föra för långt att undan för undan följa framställningen. Några ord må dock sägas om rec:s ihärdiga strävan att reducera nyheterna i avhandlingskapitlet utöver Rydin till ett minimum. Vi kunna icke här inlåta oss på att punkt för punkt påvisa, vari förf. skiljer sig från Rydin. Var och en, som läser avhandlingen jämsides med Rydins verk, torde finna, att de på åtskilliga väsentliga punkter avvika från varandra. När rec. (s. 451 f.) meddelar förf:s slutresultat och finner, att han »helt och hållet» står på samma ståndpunkt som Rydin, så är det att märka, att rec. blott upptagit det ena ledet i en rå och oförmedlad kompromiss, som förf. påvisat, att riksdagen 1809—10 i detta stycke nådde fram till. Om hänsyn tages därtill, bli en del missförstånd uppklarade.

Eftersom skillnaden mellan Rydin och förf. lär vara så liten och »den allmänna sammanfattningen av kapitlet är både relativt och absolut taget förträfflig» (rec. s. 448), kan man känna sig manad att till rec. ställa den frågan: Skulle Rydins uppfattning av de finansiella förhållandena vid 1809—10 års riksdag kunna tjäna till underlag för denna allmänna sammanfattning? Det är i detta fallet en relevant fråga.

Till sist kan förf. icke underlåta att påtala rec:s sätt att vid upprepade tillfällen behandla en omständighet, som av förf. framföres till stöd för hans uppfattning, såsom det enda företedda beviset och därpå underkänna dess bärkraft. När det exempelvis är tal om att »de liberala tidigt fått ögonen öppna för de faror, som hotade kungamakten genom ständernas allför stora inflytande över statsregleringen», så anmärker rec.: »Det bevis härför, som anföres, är emellertid ett uttalande, tillkommet mer än ett år efter riksdagens avslutning» (s. 448). Beviset ligger naturligtvis icke i de två uttalanden av A. G. Mörner, som framdragits, utan i liberalernas i detta hänseende utförligt behandlade verksamhet under riksdagens lopp samt i det relaterade representationsförslaget.

Beträffande den »mosaikartat» utförda sammanfattningen av de konstitutionellas synpunkter (rec. s. 447) så framgår det mycket tydligt, att det är förf:s uppfattning av de motsatta lägrens principiella ståndpunkter, som här ges i koncentrerad form. För innehållet i en sådan sammanfattning är naturligtvis förf. ensam ansvarig, och vad som där anföres har naturligtvis i och för sig ingen beviskraft. Principiellt innebär det ingen skillnad, om förf. därvid använder egna ord, eller citat hämtade från vilket håll som helst. Därför har förf. ansett det vara oriktigt att ange, varifrån citaten äro hämtade, för att icke därmed ge ett sken av att de utgöra ett bevis. Hade han anat, att detta förhållande av rec. skulle utnyttjas på sätt som skett, så hade han naturligtvis inte underlåtit att upplysa om, att citaten

äro hämtade från Korsbergerska memorialet, som upplästes i borgarståndet den 1 sept., samt från A. G. Mörners stora tal i finansplanedebatten den 3 aug., alltså från de två ojämförligt mest representativa uttrycken för liberalernas uppfattning av hithörande spörsmål just från den tid, då man på detta håll började ängslas för att riksdagens makt skulle utsträckas för långt.

Ett i någon mån likartat fall återfinnes på s. 454, där rec. säger: »Vad som dessutom kanske bort framhävas är, att Engeströms memoarnotis är den enda källuppgift, på vilken förf. kan stöda sig, då han talar om förslaget (= C.J:s) ursprung. Den förutan skulle förslaget ej kunna f. n. identifieras». Naturligtvis vill icke förf. förneka det stora värde för framställningen, som Engeströms notis äger, men på så smal basis vilar dock icke identifieringen av projektet. Beviset för den ställning, som förf. vill vindicera åt detsamma, ligger naturligtvis i det sätt, på vilket det låter sig inpassas i sin historiska miljö, i dess sammanhang med oomkullkastliga historiska fakta, framför allt med den stora kungl. grundlagspropositionen 1812 och dess förarbeten. I allt väsentligt skulle icke projektets ställning rubbas, även om Engeströms memoarnotis påvisades vara en grov förfalskning.

Förf. vill nöja sig med att här draga fram ännu en av rec:s anmärkningar mot avhandlingens andra huvuddel: »Den möda, som nedlägges på konstaterandet av skiljaktigheter mellan C.J. och G.G., — vilket är skäligen likgiltigt — förefaller tämligen bortkastad, då förf. försummat att understryka den vida mer intressanta och betydelsefulla överensstämmelsen dem emellan» (rec. s. 455). Detta anföres som bevis på »förf:s benägenhet att förlora sig i petitesser eller växla in på sidospår». Förf. har icke eftersträvat att ge den efterlysta syntesen av de konservativa författningspolitiska strävandena 1809—1812 »mot bakgrunden av R.F. 1772 och Förenings- och säkerhetsakten» (s. 453). Det har i avhandlingen framhållits, att de båda projekten själfvallet ha stora likheter med varandra, eftersom syftemål, utgångspunkter och förebilder till stor del äro desamma. Därutöver har förf. icke haft stort skäl att gå, men för C.J:s ursprungshistoria har det varit av vikt att fastslå, om de båda grundlagsprojekten stå i direkt förbindelse med varandra. Då blir emellertid den karakteristiska detaljen av betydelse, och eftersom förf. velat påvisa det anmärkningsvärda förhållandet, att C.J:s författare säkerligen icke haft tillgång till G.G., blir just konstaterandet av karakteristiska skiljaktigheter av vikt, naturligtvis icke ur statsrättslig synpunkt men ur den synpunkt det för tillfället gäller. Rec. har som på så många andra ställen icke förstått eller icke velat förstå skillnaden mellan vad som är viktigt i och för sig, som ett fristående faktum, och vad som är viktigt för ett bestämt sammanhang.

Sigfrid Andgren.

SVAR.

Då tillfälle beretts mig att i korrektur taga del av ovanstående genmäle för avgivande av ett svar till docenten Andgren (här nedan kallad förf.) ber jag först att i allmänhet få hänvisa till recensionen (Statsvet. Tidskr. 1934 sid. 440—456). Jag vill i detta sammanhang omedelbart konstatera, att en hel rad av de anmärkningar, jag där framställt, i förf:s grundliga och tydligen efter hans mening någorlunda uttömmande genmäle förblivit oemotsagda. Vidare synes det mig uppenbart, att förf. ej observerat, att jag i min recension omsorgsfullt sökt att väga avhandlingens fel och förtjänster emot varandra. Jag har lika mycket av plikt och böjelse ställt mig i den »ärliga oppositionens» led; därest min opposition i vissa fall blivit tämligen radikal, har detta tyvärr betingats av objektet, avhandlingen, eller rättare sagt av vissa dess delar. Jag har av genmälet trots mig förstå, att förf. förmenat mig vara driven av något slags lust att partout söka fel och att vilja karikera. I vart fall torde en läsare av endast detta aktstycke lätteligen kunna få ett sådant intryck. Dylika motiv äro mig emellertid icke blott i allmänhet utan även och ej mindre i detta särskilda fall fullkomligt främmande.

Som akademisk lärare och opponent ex officio har jag fattat det som min plikt att beträffande förf:s avhandling speciellt vända mig mot framställningsmetoden (i vidsträcktaste mening), förmenande att fel och brister härutinnan öppet måste påtalas.¹ Disputationsakten är vare sig en paraduppvisning eller en tom formalitet; den ingår som led i den akademiska prövningen av vederbörandes kunskap och förmåga liksom ock i den akademiska uppfostran av blivande avhandlingsförfattare. Ur dessa synpunkter har jag betraktat denna disputationsakt liksom andra, i vilka jag som opponent nödgats delta. Jag skulle anse mig ha illa uppfyllt min skyldighet, om jag icke framställt de anmärkningar, som nu föreligga; en uraktlåtenhet härvidlag skulle i framtiden kunna visa sig ödesdiger, i så måtto, som den skulle kunna bidra till att sänka den standard, vilken med rätta bör krävas av en akademisk avhandling. Å andra sidan har jag icke försummat att nyanserat framhålla, varför man trots dessa fel i förf:s speciella fall likvisst kan i stort sett och med vissa särskilt framhållna undantag godtaga och förlita sig på hans resultat (recensionen sid. 449, 455 f.).

Jag tillåter mig även att, ehuru detta icke direkt påkallas av genmålet ordalag,² framhålla, att jag i min recension liksom i oppositionen så gott som uteslutande uppehållit mig vid kap. I—II,

¹ Löslighet i kompositionen (recensionen sid. 440), den framställningstekniska sidan av arbetet (sid. 441), oklarhet i uttryckssättet (sid. 442); stympat citat och bl. a. på grund härav förfelad kritik (s. 450) samt i allmänhet bristande stringens.

² Jag skall eljest strängt hålla mig till detta aktstycke och icke — vilket eljest vore frestande nog — indraga i oppositionen och recensionen delvis av utrymmeskäl obeaktade spörsmål i debatten.

som äro typiska för avhandlingens brister, och vid kap. V, som är typiskt för förtjänsterna och som kan betraktas som avhandlingens bärande del. Däremot har jag av utrymmes-(resp. tids-)skäl nästan helt förbigått kapitlen III, IV och VI, vilket likväl icke betyder, att de blivit förbisedda vid min granskning eller skulle sakna vare sig förtjänster eller fel. De omfatta också blott 87 sidor, medan de tre förstnämnda kapitlen tillsammans fylla 215 sidor, huvudbilagan oräknad.¹

Då jag nu övergår till några speciella punkter i genmålet, vill jag beträffande recensionens supponerade »särställning» säga följande. Min avsikt med inledningsorden var blott att såväl av sakliga som av artighetsskäl understryka, att en recension av just detta slag huvudsakligen har att syssla med den granskade avhandlingens brister; alltså att för läsaren omedelbart klargöra, att om en sådan recension kan sägas vara övervägande kritisk, detta icke i och för sig behöver betyda, att avhandlingen saknar förtjänster. Föreliggande avhandlings förtjänster — dels författarens lyckliga fynd i och för sig, dels det i stort sett förträffliga sätt, varpå han utnyttjat detsamma — har jag som sagt ingalunda fördolt, utan tvärtom särskilt bemödat mig om att (ävenledes av båda de nyss antydda skälen) framhålla. Någon som helst särställning för min recension har jag icke begärt.

Även fränsett att en sådan särställning sålunda icke föreligger, är förf:s försåtligt formulerade påstående, att jag skulle av andra fordra men ej själv ålägga mig eller iakttaga korrekt citering,² mycket allvarligt och kräver en bestämd gensaga. Jag har fordrat korrekt citatbehandling av förf., därför att detta krav, som bl. a. även av andre opponentens framställning vid disputationsakten framgick, var i hög grad påkallat. Vad förf. anför som prov på att jag ej själv skulle citera korrekt är helt och hållet missvisande. För det första är det här över huvudtaget inte fråga om citat utan om tvenne av mig gjorda och av mig själv skrivna uttalanden, det ena i texten, det andra i en not. För det andra har förf. ej på minsta sätt uppvisat, att dessa mina uttalanden äro inkorrekta. Utrymmes-skäl förbjuder mig att med den utförlighet saken egentligen krävde ingå på detta. Faktum kan en läsare med tillgång till avhandlingen, recensionen (sid. 441 med noter) och de av mig därstädes noggrant angivna textställena med lätthet konstatera. Ytterligare skall blott fastslås, att förf:s försök att i det senare av de här förevarande fallen (avhandlingen sid. 8) skylla på, att han i själva verket endast kommit med ett objektvt referat av Brusewitz [Studier över 1809 års författningskris], är komplett misslyckat. Denna skrift utkom 1917. Clasons del av verket *Sveriges historia till våra dagar*, som jag förebrått förf. att han citerat, men ej i detta fall läst, utkom först sex år efter Brusewitz!

¹ För den händelse så skulle behövas vill jag tillägga, att recensionen helt och hållet bygger på och ej i sak går utöver mitt koncept till oppositionen.

² »Hur han själv fullgör detta krav...»

Att recensionen skulle gå ut på att karakterisera avhandlingen »som en veritabel djungel» etc., måste för en än så partisk läsare framstå såsom betydligt överdrivet. Jag har däremot visat upp att ett par kapitel, och särskilt det andra, äro mer än tillbörligt dunkla och röriga, och, f. ö. i nära överensstämmelse med ett erkännande eller påpekande i förf:s eget förord, angivit, att avhandlingen präglas av en påtaglig ojämnhet i framställningen. Jag må visst erkänna, att jag ej avsett och kanske ej heller förmått skriva en recension av den typ som av förf. kan godtagas som »ett försök till vägvisare genom urskogen», men jag har dock ytterst omsorgsfullt uppvisat, vad som i det mest behandlade och omstridda kapitlet faktiskt står att läsa. Men just för denna del av min recension förebrår förf. mig att jag nästan genomgående missuppfattat hans avsikter. Jag har likväl hållit mig strikt till texten jämförd med förf:s egenhändiga innehållsförteckning samt i texten ställda frågor. Jag har icke byggt upp några väderkvarnar; vill förf. vidhålla denna berömda liknelse torde han nödgas erkänna, att det är han själv som ställt dem till mitt förfogande. Jag har konstaterat och nödgas alltså konstatera en stundom frappant brist på överensstämmelse mellan innehållsförteckning och text och en besynnerlig brist på sammanhang i texten, vilket allt gör, att åtminstone kap. II ofta är i hög grad svårbegripligt och i vart fall som integrerande del av en akademisk avhandling efter min oförgripliga mening demeriterande.

Beträffande sammanhanget mellan avhandlingens två huvudavdelningar nödgas jag vidhålla mitt omdöme, att det icke är särdeles stort. Förf:s argumentering här ovan mot detta mitt påstående går i själva verket ut på att visa, att sammanhanget mellan de företeelser och händelseförlopp, det här gäller, är stort. Jag tror naturligtvis också, att det är högst betydande; framför allt, att det råder ett »intimt logiskt samband» mellan Sveriges öden 1809—10 och Carl Johans planer att skaffa sig en starkare, grundlagsfäst maktställning. Men den frågan har icke varit uppe till dryftning. Om den det hade varit, skulle jag visserligen ej förnekat ett så självklart faktum. Vad jag måste konstatera och förty även uttala, det är emellertid, att sammanhanget mellan delarna i förf:s framställning ej är synnerligen påtagligt. När jag gjort detta har jag för övrigt trott mig vara i gott sällskap, nämligen med förf. själv, då han i sitt förord säger sig anse »att ett allt för minutiöst sammanbindande av avhandlingens olika delar ... skulle vara ett fel ur kompositionssynpunkt». Skillnaden mellan denna förf:s ståndpunkt och min är såvitt jag kan förstå, att jag anser, att sambandet mellan delarna både kunnat och bort vara större, och då speciellt, att resultat, vunna vid undersökningen av tiden 1809—10, mera påtagligt bort komma till uttryck vid framställningen av 1811—12 års problem och händelser.

Beträffande avdelningen om partierna vill jag gärna ge förf. det oförbehållsamma erkännandet, att han nu i sitt genmäle presterat vad jag i recensionen (sid. 443) efterlyste; han har nämligen nu åstad-

kommit en deskription av begreppet parti, n. b. inom riksdagen. Ordet parti har emellertid i avhandlingen ytterligare åtskilliga betydelse, vilket jag uppvisat och exemplifierat; det får därför anses vara fullt berättigat att jag talar om växlande och obestämda partibegrepp i avhandlingen. Att förf. i genmälet säger sig ej förstå dessa mina uttryck är beklagligt, men torde f. n. inte kunna hjälpas.

Förf. försäkrar under denna avdelning, att han visst icke, som jag påstått, »velat skriva en hela riksdagens partihistoria» (sid. 444) eller som jag på ett annat ställe yttrat, velat »överhuvudtaget utreda partiförhållandena före, under och efter 1809—10 års riksdag» — varpå jag uppräknat vissa exempel. Då sådana utredningar ostridigt förekomma, eller rättare sagt, då kap. I helt och kap. III och IV till större delen bestå av sådana, kunde jag icke förstå annat än att förf. därmed ville skildra partiförhållandena, låt oss säga i allmänhet, sådana de gestaltade sig vid olika tidpunkter. Först nu får jag — och läsarna av hans avhandling — veta, att dessa utredningar blott äro en samling exempel, valda efter »den enda urvalsprincipen: äro de ägnade att [1] belysa partigrupperingen och [2] enkannerligen påvisa radikalernas verksamhet?» Jag är fullt övertygad om att det förra varit författarens avsikt — men jag är däremot alls inte övertygad om att denna avsikt är någon annan än just den jag ansett honom hava och påstått att han haft.¹

Vad åter det andra ledet i påståendet beträffar, att förf. velat särskilt påvisa radikalernas verksamhet, förtjänar det en särskild granskning.² Författaren har naturligtvis rätt när han påstår, att han starkt framhållit förekomsten av radikala grupper eller meningsriktningar — så speciellt å sid. 26 i avhandlingen. Det heter där, att frågan om var man senare under riksdagen har att söka dessa radikaler är »det egentliga huvudsyftet med vår lilla undersökning». En låt oss säga preliminär sådan undersökning göres å de följande sidorna. Då den slutar får man emellertid i förbigående sagt knappast intrycket av att detta uppträdande av den radikala gruppen är så särdeles viktigt; förf. säger därom själv (sid. 28), att »vi efter den lilla utflykten» återvända till händelserna vid 1809 års riksdag. I skildringen av dessa händelser ägnas sidorna 38—48 åt radikalerna. Särdeles stark och övertygande synes mig dock icke denna framställning vara, och konklusionen å sistnämnda sida är ej heller så formulerad, att den kan sägas starkt framhålla radikalernas betydelse i och för fortsättningen. Jag har i recensionen (sid. 442 raderna 5—3 nedifrån) framhållit detta, och jag skulle tro,

¹ I sin argumentering mot mig på denna punkt har förf. företagit en som jag hoppas omedveten förvanskning av ett mitt uttalande i recensionen. Förf. påstår, att jag menat, det förf. »satt sig den uppgiften före att t. ex. utreda tronföljdsfrågan 1809—10' i belysning av det nya partischemat». I själva verket har jag i recensionen sagt — och menat —: »exempelvis partiställningen beträffande [bl. a.] tronföljdsfrågan». I det förra fallet är tronföljdsfrågan uppenbarligen huvudsak, i det senare lika uppenbart »partigrupperingen».

² Att observera i detta sammanhang är, att jag ingenstädes anmärkt på att kapitlet är för vidlyftigt eller att inskränkningar bort göras.

att denna karakteristik rätt väl täcker förf:s eget — av mig såsom blygsamt — betecknade omdöme å sid. 48 i avhandlingen: »Det nya ... ligger knappast i påpekandet av den radikala gruppens existens, ty strängt taget har dess tillvaro aldrig förnekats. I den mån något nytt föreligger skulle det vara till finnandes i påståendet, att denna grupp icke är une quantité négligeable, att en framställning, som icke tar hänsyn till densamma, helt enkelt blir missvisande.»

Naturligtvis har jag med uppmärksamhet läst fortsättningen för att efterse partiernas och särskilt radikalernas inflytande i det följande. Min uppfattning därom har jag uttalat i recensionen sid. 443. Efter en förnyad noggrann genomläsning av kapitel II har jag icke funnit någon som helst anledning att ändra mitt omdöme. Visserligen nämnas radikalerna och deras insatser ej så sällan (sid. 49—53, 67, 78—80, 82, 85, 87—88, 104—06, 112). Men i åtskilliga fall sker det blott i förbigående; i andra fall omtalar förf. öppet och tydligt, att de icke såsom parti spelade någon roll.

Det, som är — eller i vad fall efter ordalagen synes vara¹ — förf:s huvudsyfte med kap. II, har ingenting med förekomsten eller icke förekomsten av en radikal grupp eller två radikala meningsriktningar att göra. Den »betydenhet», radikalerna enligt avhandlingen och särskilt enligt genmålet böra tillmätas, har förf. sålunda enligt min mening ej ens tillnärmelsevis tillfredsställande ådagalagt.

Avslutningen av genmålet avdelning rörande »de 38 sidorna» om partierna (»För övrigt kan man konstatera» etc.) är helt kort, men innehåller relativt många fel och besynnerligheter. Några skola här påvisas. För det första, att förf. nu söker försvara sin mycket ampra kritik mot Brusewitz genom att här rubricera den: »förf:s s. k. kritik». För det andra konstaterar förf., att jag tycks ha blivit övertygad av de 38 sidorna — på den grund, att jag strävat efter att påvisa, att Brusewitz partischema »icke står i direkt motsättning till det nya, förf. kommit fram till». Härpå vill jag svara: Jag har mig veterligen inte hyst någon avsikt att söka visa upp, att Brusewitz partischema icke står »i direkt motsättning» mot förf:s; jag kan ej heller — och andra torde väl även få svårt att — utläsa något sådant ur min recension. Men *om* det nu så skulle vara, att de båda författarnas mening skulle vara i stort sett lika (vilket Andgren här uppenbarligen måste mena), vad innebär då hans resonemang? Ett av egocentricitet eller andra skäl förorsakat tankefel. Den tidigare författaren är så att säga (av undertecknad) befriad ur den pinsamma situationen att icke överensstämma med den senare! Kräver inte vanlig logik, att om två vetenskapsmän på basis av samma material befinnas ha kommit till samma resultat, man då

¹ Sid. 58, de fem sista textraderna: »Maktförhållandet mellan konung och riksdag kommer i det följande att huvudsakligen belysas utifrån en bestämd utgångspunkt, i det vi ställa och söka svar på frågan: Vilket inflytande hade de båda statsorganen på anskaffning och användning av statens medel?» (Spärrat här.)

konstaterar: den senare (d. v. s. den som skriver senare i tiden) har bekräftat vad vi tack vare den förre redan visste; eller med andra ord: den senare författaren har icke kommit med något väsentligt nytt.

Vad min kritik mot förf:s kritik av Brusewitz i själva verket syftar till och innehåller behöver jag ej här upptaga utrymme med; det framgår fullt tydligt av recensionen (sid. 444). Men måste ytterligare något i tydlighetens namn uttalas, skall jag gärna säga, att jag minst av allt åsyftat att fritaga Brusewitz (1917) från misstanken att han skulle stå i direkt motsättning till Andgren (1933).

Antikritiken beträffande kap. II är mycket vidlyftig och kan här ej bli föremål för ett så ingående bemötande som kommit den tidigare parten av genmålet till del. Jag har i min recension med stor noggrannhet genomgått kapitlet; påvisat dess struktur, framhållit i vad mån det brister både som en framställning av statsregleringsmaktens utskiftning och som en kritik av föregående »uttolkare», men även dess förtjänster. Det må vara hänt att vare sig granskningsmetoden eller grundligheten tilltalat författaren; båda äro emellertid uteslutande betingade av avhandlingen. Det jag här i huvudsak vill tillägga och än en gång understryka är att jag vänt mig mot förf:s metod och framställningssätt etc., vilket jag, som redan påpekats, tydligt nog uttalat i recensionen å sid. 449 (rad 9 och följande) samt, ytterligare utvecklat, i den sammanfattning, (sid. 455 rad 13 nedifrån och följande samt sid. 456), varest jag ock, som sagt, framhållit de goda sidor, vilka även i detta kapitel äro till finnandes.

Att jag ej skulle ha förstått »vad frågan gäller» kan jag icke gå med på. Jag har här ovan återgivit den av förf. formulerade frågeställningen, och om han nu i genmålet säger sig ha en annan eller modifierad avsikt med kapitlet, lämnar jag detta påstående därhän. I december 1933 och även under våren 1934, då min recension skrevs, förelåg endast avhandlingen, och det är den jag haft att hålla mig till. Att jag även, när det gällde att söka tränga in i förf:s mening, begagnat mig av hans innehållsförteckning, kan möjligen betraktas som ovanligt (nämligen därför att det varit behöfligt) men alldeles ej som otillåtligt eller illojalt. Om jag som ett faktum framhåller, att en innehållsförteckning skrives efter avhandlingens text och därför rimligtvis återger vad förf. vill ha sagt i texten eller *anser* sig ha skrivit i texten, torde denna min uppfattning svårligen kunna jävas.¹

Jag noterar här vidare, att förf. själv erkänner att en omstridd rubrik — »Regeringsformens lösning av problemet» — icke blivit fullt adekvat. Däremot måste jag tvärt emot hans mening göra

¹ Då jag i detta sammanhang möter förf:s påstående, att ordet kuriös är »ett älsklingsord hos rec.», kan jag ej underlåta att påpeka, utan att därtill foga några reflexioner, att detta ord förekommer på två ställen i min drygt 16 sidor långa granskning. En helt annan sak är, att jag varit frestad att använda detta ord, eller kanske mera expressiva, åtskilligt flera gånger.

gällande, att den verkligen blivit »direkt missvisande». Jag har med en som jag anser fullt riktig för att inte säga nödvändig språklig tolkning av orden trott, att förf. menat: »Den i regeringsformen åvägabragta lösningen av problemet». Och till detta skäl kommer ett annat, om möjligt ännu starkare. En sådan på analys av de verkligen antagna paragrafernas text vilande framställning är just vad man här väntar sig eller snarare har rätt att kräva i en avhandling av detta slag; omedelbart innan förf. går att behandla »K. Maj:ts tillämpning av RF:s föreskrifter» (se innehållsförteckningen sid. 353). Jag frågar: vilket ger den säkraste utgångspunkten för en framställning av »K. Maj:ts tillämpning» etc.: antingen en välöverlagd och klar skildring av vad R.F. 1809 faktiskt innehåller, eller en »sammanställning» av notiser (från än så väl valda personer) och resonemang av det slag förf. här presterat?

Beträffande förf:s onekligen paradoxala försvar för sitt ostridigt stympade och därför lika ostridigt missvisande citat av Rydin lämnar jag det helt åt sitt värde. I sakfrågan har jag ingenting att tillägga utöver recensionen sid. 449—452.

Dock skall jag i detta sammanhang med intresse erkänna, att förf. givit ett nytt skäl för trovärdigheten av sin gissning beträffande de ominösa orden *av dem — par eux*. Att jämföra vad som dock principiellt är och förblir en gissning med »ett matematiskt bevis» förefaller likväl något starkt. För mig framstår denna tvist om ord mellan framlidne professor Rydin och förf. snarast som ytterligare ett exempel på vad jag tillåtit mig kalla den psykologiskt intresseväckande nyansskillnaden mellan dessa båda auktorer.

Beträffande förf:s antydning att jag ej insett eller uttalat, att han i sak givit något utöver Rydin (»Skulle Rydins uppfattning ... kunna tjäna till underlag» etc.), behöver jag blott hänvisa till recensionen sid. 452 rad 19 och följande, där förf:s 'relevanta fråga' på förhand besvarats.

Å näst sista sidan i genmålet vänder sig förf. emot att jag betraktat ett av honom anfört uttalande av A. G. Mörner¹ som beviset eller rättare som det enda beviset för hans uppfattning. Till detta vill jag svara, att om en författare, och allra helst en vetenskaplig författare, direkt för att styrka ett sitt påstående anför ett exempel eller ett bevis, så brukar detta betraktas som hans speciella, mest närliggande eller bästa bevis. Förf. anser uppenbarligen min kritik på denna punkt ohemul; jag skulle göra gällande, att förf. blott haft detta *enda* bevis (vilket jag aldrig sagt). Själv säger förf. i genmålet, att bevisningen ligger »i liberalernas i detta hänseende utförligt behandlade verksamhet» etc. Låt mig påpeka, att jag i min recension särskilt framhållit, att i förf:s metod ingår just en på spridda ställen i avhandlingen förekommande bevisning; eller för att uttrycka saken på ett annat sätt: jag har anmärkt på förf:s bristande stringens.

¹ Vilket f. ö. återgives i ett ganska slarvigt citat.

»Beträffande den 'mosaikartat' utförda sammanfattningen» etc. har förf. ett resonemang, som går helt på sidan av min anmärkning, vilket jag kan nöja mig med att konstatera. Att citaten äro hämtade från Korsbergerska memorialet ($\frac{1}{9}$ 1809) samt A. G. Mörnerns anförande (icke blott den $\frac{3}{8}$ utan även $\frac{31}{7}$) är mig icke obekant.

Vad slutligen angår förf:s uttalande om bärvidden av v. Engeströms memoarnotis har jag blott några få ord att tillägga. Förf:s resonemang utmynnår i påståendet, att projektets (C.J.) ställning väsentligen förbleve orubbad, även om v. Engeströms memoarnotis påvisades vara »en grov förfalskning».¹ Mitt resonemang i recensionen bygger emellertid på en såvitt jag förstår mycket rimligare uppfattning, nämligen den eventualiteten, att Engeströms memoarnotis vore *okänd* eller överhuvudtaget *icke existerade*. Och den i mitt resonemang ingående frågan är denna: hur skulle det då ha gått med identifieringen av förslaget? Nu har förf. fått en memoarnotis. Han tror den, bygger på den; får stöd från olika håll i sitt material och kan till sist snart sagt undvara memoarnotisen. Men om den aldrig existerat?

Bakom skiljaktigheten mellan dessa båda resonemang döljer sig emellertid en skiljaktighet mellan förf. och undertecknad i fråga om metodologisk grunduppfattning, som enligt vad förf:s genmäle och detta svar torde utvisa, icke lär skola bliva lätt att överbygga. Den torde också göra ett fortsatt meningsutbyte oss emellan rörande tolkningen och värdesättningen av de omstridda partierna i förf:s avhandling skäligen meningslös.

E. Ths.

¹ Kursiverat här.

Till red. insända skrifter.

- Ekonomisk Tidskrift.* 1934. H. 5—6. 1935. H. 1—2. Uppsala 1935.
- Ekonomiska Samfundets Tidskrift.* Ny serie. H. 32. Hfors 1935.
- Finsk Kommunaltidskrift.* 1935. Nr 1—2. Hfors 1935.
- Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik.* T. CXVIII. H. II—V. Hfors 1935.
- Fontes Juris Gentium.* Series A. Sectio 1. Tomus 3. Berlin 1935. Carl Heymanns Verlag.
- Helsingin kaupungin tilasto.* IV. Kaupungin teknilliset laitokset. Hfors 1935.
- Historisk Tidskrift.* 1935. H. 1. Sthlm 1935.
- Industria.* Årg. XXXI. No 6—11. Sthlm 1935.
- Institut International d'Agriculture, Rome.* Revue Internationale d'Agriculture. 1935. No 2—4. Rome 1935.
- International labour review.* Vol. XXXI. No 3—5. Genève 1935.
- Kommersiella Meddelanden.* Årg. 22. Nr 5—10. Sthlm 1935.
- Konsumentbladet.* 1935. Nr 11—23. Sthlm 1935.
- Meddelanden från Skattebetalarnas Förening.* Nr 46. Sthlm 1935.
- Mercator.* Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. XXX. Nr 10—22. Hfors 1935.
- Nationalekonomisk Tidsskrift.* 1935. H. 1—3. Kbhvn 1935.
- Nationell Socialism.* Årg. 1. Nr 3—5. Gtbg 1935.
- Nordisk Försäkringstidskrift.* 1935. Nr 2. Sthlm 1935.
- Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri.* 1935. H. 2—3. Sthlm 1935.
- Skandinaviska Kreditaktiebolaget.* Kvartalsskrift. 1935. Nr 2. Sthlm 1935.
- Social Tidskrift.* 1935. Nr 3—5. Hfors 1935.
- Sociala Meddelanden.* 1935. Nr 3—5. Sthlm 1935.
- Statistisk Maanedsskrift,* udg. af Københavns Statistiske Kontor. 1935. No 1—3. Kbhvn 1935.
- Statistisk Månadsskrift.* Årg. 30. Nr 1—3. Sthlm 1935.
- Statsøkonomisk Tidsskrift.* 1935. H. 1. Oslo.
- Sunt Förnuft.* Årg. XV. Nr 3—4. Sthlm 1935.
- Svensk Finanstidning.* Årg. XIII. Nr 12—16. Sthlm 1935.
- Svensk Juristtidning.* 1935. H. 2—3. Sthlm 1935.
- Svenska Stadsförbundets Tidskrift.* 1935. H. 2—3. Sthlm 1935.
- Sveriges officiella statistik.* Industri år 1933. Av Kommerskollegium. — Sjöfart år 1933. Av Kommerskollegium. Sthlm 1935.
- Sveriges Riksbank 1934.* Årsbok utarb. av Riksbankens statistiska avdelning. Sthlm 1935.
- Tidén.* 1935. Nr 4—5. Sthlm 1935.
- Tidsskrift for Rettsvidenskap.* 1935. H. 1—2. Oslo 1935.
- Weekly News Sheet.* Year 1. Nr 13—22. Mexico City 1935.
- Weltwirtschaftliches Archiv.* Band 41. Heft 2—3. Jena 1935 (tr. Hamburg).
- Økonomi og Politik.* Aarg. 9. Nr 1. Kbhvn 1935.
- Översikt över obligationsmarknaden i Sverige 1933—1934.* Utg. av A.-B. Göteborgs Bank. Sthlm 1935.
- ÅHLMAN, AXEL, Grönland hemma och i Haag. En historisk, politisk och social studie. Lund 1935. C. W. K. Gleerups Förlag.
- CASTBERG, FREDE, Norges Statsforfatning. I—II. Oslo 1935.
- IVERSEN, CARL, Aspects of theory of international capital movements. Kbhvn 1935. Levin & Munksgaard.
- PIPPING, HUGO E., Behov och levnadsstandard. (Ekonomiska Samfundet i Finland. Skrifter I.) Hfors 1935. Holger Schildts Förlagsaktiebolag.
- De nordiska ländernas statsråd. Studier över deras-sociala sammansättning, utarbetade inom Seminarjet för statskunskap i Uppsala. (Skrifter utg. av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala. IV.) Uppsala 1935. Almqvist & Wiksell.
- Sveriges Riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Utg. enl. beslut av 1926 års riksdag. Förra avd. Band II. Riksdagens utveckling under den äldre Vasatiden 1521—1592. Av TOR BERG. — Senare avd. Band XVII. Riksdagspartierna. Av EDVARD THERMÉNUS. Sthlm 1935.
- Årsbibliografi över Sveriges offentliga publikationer. Utg. av Riksdagsbiblioteket. 1934. Uppsala 1935.

Försäkringsaktiebolagen
"Skåne" och "Malmö"

Huvudkontor i Malmö

Brand=
Liv=
Olycksfalls=
Automobil=
och andra
Försäkringar

Den 1 januari 1935 ansvarade »Skåne» för

Brandförsäkringar c:a	2.300.000.000 kronor
Kapitalförsäkringar c:a	225.000.000 kronor
Ränteförsäkringar c:a (ärligen)	1.600.000 kronor

Den 1 januari 1935 utgjorde »Skånes»

Samtliga fonder c:a	90.000.000 kronor
(incl. garantifondförbindelser)	9.300.000 kronor)